

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**MAKEDONSKA GOSPODARSKA POLITIKA IN NEPOSREDNE
NALOŽBE SLOVENSКИH PODJETIJ NA MAKEDONSKEM TRGU**

Ljubljana, junij 2011

JASMINKA DORNIK

I Z J A V A

Študentka Jasminka Dornik izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala v soglasju s svetovalcem prof. dr. Vladom Dimovskim, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV MAKEDONSKEGA GOSPODARSTVA	4
1.1 Glavni makroekonomski kazalci	5
1.1.1 Bruto domači proizvod.....	5
1.1.2 Stopnja brezposelnosti.....	8
1.1.3 Stopnja inflacije.....	9
2 OPREDELITEV MAKEDONSKE GOSPODARSKE POLITIKE.....	11
2.1 Prednostne naloge.....	13
2.1.1 Registracija delovnega subjekta	13
2.1.2 Delovna zakonodaja	14
2.1.3 Dostop do zemljišč (registracija lastnine) in gradbena dovoljenja	15
2.1.4 Carinska administracija	17
2.1.4.1 Carinske dajatve.....	18
2.1.4.2 Pogoji za blago, namenjeno široki potrošnji.....	18
2.1.4.3 Deklaracija blaga	19
2.1.4.4 Tehnično navodilo za uporabo, sestavljanje izdelka itd.	19
2.1.4.5 Skupina izdelkov, ki jih nadzira tržni inšpektorat	19
2.1.4.6 Skupina izdelkov, za katere ni predvidena tržna inšpekcija	19
2.2 Druge prednostne naloge	19
2.2.1 Zmanjšanje korupcije, podkupljivosti in sive ekonomije.....	20
2.2.2 Povečanje transparentnosti in konsistentnosti državne administracije	20
2.2.3 Komunikacijske izboljšave z zasebnim sektorjem.....	21
2.2.4 Izboljšave v sodnem sistemu.....	22
2.2.5 Izboljšave v bančnem in finančnem sistemu.....	24
2.2.6 Izboljšave v korporacijskem upravljanju	24
2.2.7 Povečanje fleksibilnosti trga dela.....	26
2.2.8 Izboljšave na področju davčne administracije	28
2.2.9 Izboljšave na področju inšpekcijskih služb.....	29
2.2.10 Spodbujanje konkurence	30
2.2.11 Zaščita intelektualne lastnine	30
2.2.12 Preverjanje kakovosti	31
2.2.13 Dostop do informacij za poslovne subjekte	32
2.3 Olajšave pri naložbah	32
2.3.1 Fiskalne olajšave	33
2.3.1.1 Obvezna registracija za DDV	35
2.3.1.2 Prostovoljna registracija za DDV	35
2.3.1.3 Prijava in plačevanje davka na dobiček.....	36
2.3.1.4 Vračilo preveč plačanega davka na dobiček.....	36
2.3.1.5 Mednarodne organizacije.....	36
2.3.1.6 Naložbene in davčne olajšave.....	36

2.3.2	Druge olajšave	38
2.3.2.1	Pomoč mikropodjetjem – Pro-biznis banka.....	38
2.3.2.2	Pomoč pri razvoju majhnih in srednjih podjetij –kreditno-garancijski sklad	38
2.3.2.3	Pomoč pri pospeševanju izvoza – Makedonska banka za pomoč in razvoj	39
2.3.2.4	Zavarovanje pred političnim tveganjem	39
2.3.2.5	Urad za ekonomsko nerazvita območja.....	39
2.3.2.6	Proste ekonomske cone.....	39
2.3.2.7	Spodbujanje zaposlovanja	40
2.3.2.8	Javna agencija Republike Makedonije za podjetništvo in tuje naložbe	40
2.3.2.9	Akademsko združenje za izobraževanje.....	41
2.3.2.10	Lokalna uprava	42
2.3.3	Pričakovane reforme	42
2.3.3.1	Davčne ovire za neposredne tuje naložbe v JVE.....	42
2.3.3.2	Spremembe pri davku na dobiček	43
2.3.3.3	Predlogi, ki se nanašajo na Zakon o davku na dobiček	43
2.3.4	Ocena naložbenih olajšav	44
2.3.5	Primerjalna analiza spodbud v JVE	44
2.3.5.1	Pregled olajšav v državah JVE	44
2.3.5.2	Makedonija v odnosu do JVE.....	45
3	PROGRAMI ZA SPODBUJANJE NEPOSREDNIH NALOŽB V MAKEDONIJI.....	47
3.1	Potencial za naložbe	47
3.1.1	Zakaj je Makedonija zanimiva za vlagatelje?	48
3.1.2	Pomanjkljivosti pri vlaganju v Republiko Makedonijo	53
3.2	Agencija za tuje naložbe v Makedoniji	53
3.2.1	Začasna delovna skupina agencije	54
3.2.2	Delovna načela agencije.....	54
3.3	Integracija v mednarodni ekonomski sistem	54
3.4	Zmanjšanje administrativnih ovir za tuje neposredne naložbe.....	55
4	EKONOMSKI DOGOVORI.....	56
4.1	Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij.....	57
4.2	Konvencija med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o izogibanju dvojnemu obdavčevanju v zvezi z davki na dohodek in premoženje.....	57
4.3	Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o ureditvi medsebojnih premoženjsko-pravnih razmerij.....	58
4.4	Sporazum o gospodarskem sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo	58
4.5	Plačilni sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo.....	59
4.6	Sporazum o prosti trgovini	59

4.7 Stabilizacijsko-pridružitveni proces	60
4.8 Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum med EU in Republiko Makedonijo	62
4.9 Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju.....	62
4.10 Preferencialno poreklo na podlagi bilateralnega sporazuma z Republiko Makedonijo	62
5 NEPOSREDNE NALOŽBE SLOVENIJE V MAKEDONIJO PO LETU 1992.....	63
5.1 Prednosti in slabosti ter način vstopa na trg	64
5.2 Slovenske naložbe v Makedoniji	69
5.3 Priložnosti za slovenska podjetja na makedonskem trgu	72
SKLEP.....	75
LITERATURA IN VIRI	78
PRILOGA	

KAZALO TABEL

Tabela 1: Gibanje stopenj rasti BDP v Republik Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)	6
Tabela 2: Stopnja brezposelnosti v Republik Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %).....	8
Tabela 3: Povprečna letna stopnja inflacije v Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %).....	9
Tabela 4: Registracija delovnega subjekta.....	13
Tabela 5: Delovna zakonodaja v Republik Makedoniji	15
Tabela 6: Dostop do zemljišč (registracija lastnine) in gradbena dovoljenja	16
Tabela 7: Gradbena dovoljenja	17
Tabela 8: Carinska administracija.....	18
Tabela 9: Zmanjšanje korupcije, podkupljivosti in sive ekonomije	20
Tabela 10: Povečanje transparentnosti in konsistentnosti državne administracije	20
Tabela 11: Komunikacijske izboljšave z zasebnim sektorjem.....	21
Tabela 12: Izboljšave v sodnem sistemu	23
Tabela 13: Izboljšave v bančnem in finančnem sistemu.....	24
Tabela 14: Izboljšave v korporacijskem upravljanju	26
Tabela 15: Povečanje fleksibilnosti trga dela.....	27
Tabela 16: Izboljšave na področju davčne administracije.....	28
Tabela 17: Izboljšave na področju inšpekcijskih služb	29
Tabela 18: Spodbujanje konkurence	30
Tabela 19: Zaščita intelektualne lastnine	31
Tabela 20: Nadzor kakovosti.....	31
Tabela 21: Dostop do informacij za poslovne subjekte	32
Tabela 22: Oblike davkov in njihove davčne stopnje v Makedoniji.....	33
Tabela 23: Davčne stopnje – mednarodne pogodbe za zmanjšanje dvojne obdavčitve.....	36
Tabela 24: Osnovne davčne značilnosti držav JV Evrope	45
Tabela 25: Investicijske ugodnosti v državah JV Evrope	46

Tabela 26: Tuje neposredne svetovne naložbe v Makedoniji v obdobju 1991–2007 v tisoč USD	49
Tabela 27: Tuje neposredne naložbe glede na skupino držav v obdobju 2003–2007 v tisoč USD	51
Tabela 28: Tuje svetovne neposredne naložbe glede na dejavnost v obdobju 2003–2007 v mio USD	52
Tabela 29: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, stopnja rasti slovenskih naložb v Makedoniji, slovenske naložbe v tujini, v mio USD	70
Tabela 30: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, % slovenskih naložb v Makedoniji glede na celotne slovenske naložbe v tujini v obdobju 2002–2009, v mio EUR	71

KAZALO SLIK

Slika 1: Gibanje stopenj rasti BDP v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)	6
Slika 2: Stopnja brezposelnosti v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %).....	8
Slika 3: Povprečna letna stopnja inflacije v Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %).....	10
Slika 4: Akcijski načrt	12
Slika 5: Pravni subjekti, ki so zavezanci za plačilo DDV	35
Slika 6: Pravni subjekti, oproščeni plačila DDV	35
Slika 7: Tuje neposredne svetovne naložbe v Makedoniji v obdobju 1991–2007 v tisoč USD	50
Slika 8: Tuje neposredne naložbe glede na skupino držav v obdobju 2003–2007 v tisoč USD	51
Slika 9: Tuje svetovne neposredne naložbe glede na dejavnost v obdobju 2003–2007, v mio USD	52
Slika 10: Možne izbire podjetja glede mednarodnega udejstvovanja.....	66
Slika 11: Slovenske neposredne naložbe v Makedoniji, v obdobju 1994–2001, v mio USD	71
Slika 12: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, % slovenskih naložb v Makedoniji glede na celotne slovenske naložbe v tujini v obdobju 2002–2009, v mio EUR	72

UVOD

Neposredne tuje naložbe so oblika mednarodne dejavnosti podjetij in spadajo med najvišje oblike internacionalizacije kapitala – prehajanje kapitala čez državne meje. So prevladujoča oblika poslovnega tveganja v tujini. Od drugih oblik mednarodnih tokov kapitala se razlikujejo predvsem po tem, da gre za strateško obliko vlaganja, katere značilnosti sta dolgoročnost in aktivna vloga tujega vlagatelja.

Naložbe v tujino delimo na vlaganja s fiksnim donosom in na vlaganja s spremenljivim donosom. Slednja delimo na portfeljske naložbe in na neposredne naložbe (Rojec, 1993, str. 23). Pri posrednih in portfeljskih naložbah vlagatelj pridobi lastništvo nad podjetjem v tujini ali določenim delom tega podjetja. Pri neposrednih naložbah pa gre za ustanovitev novega podjetja, za prevzem (odkup) ali za razširitev podjetja, v poznejšem obdobju pa za znova vloženi kapital ter za kratkoročne ali dolgoročne kredite, ki jih matično podjetje odobri svojemu podjetju ali podružnici v tujini.

Neposredno tujo naložbo izvede neposredni strateški vlagatelj iz ene države (država investitorica), da bi pridobil trajno udeležbo in aktivno vlogo v podjetju, ki je v drugi državi (država prejemnica) (Rojec, 1994, str. 25). Trajna udeležba pomeni obstoj dolgoročne povezave med tujim vlagateljem in podjetjem v tujini ter pomembno stopnjo vpliva tujega vlagatelja na upravljanje podjetja. Tuji vlagatelj ohrani nadzor nad uporabo virov, ki jih je z neposrednimi naložbami prenesel v podjetje. Vzvod izvajanja je večinski delež tujega vlagatelja v kapitalu podjetja v tujini.

Pri portfeljskih naložbah ne pride do ustanovitve novega podjetja, temveč gre le za vlaganje v podjetje. Portfeljski vlagatelji niso aktivno udeleženi pri nadzoru in upravljanju podjetja. Navadno je njihov motiv le oplemenitenje vložkov in je večinoma bolj kratkoročne narave. Pri neposrednih naložbah so pobudniki navadno vlagatelji, torej izvozniki kapitala, pri portfeljskih naložbah pa uvozniki kapitala. Podjetja namreč preprosto izdajo delnice, za nakup katerih se lahko odločijo tudi tujci.

Do leta 1993 so države za opredelitev neposrednih naložb uporabljale različna merila, s 5. izdajo priporočil pa je Mednarodni denarni sklad kot merilo, ki naj bi zagotovilo mednarodno primerljivost podatkov, navedel 10% udeležbo v kapitalu oziroma v glasovalnih pravicah v podjetju. Deleži, manjši od 10 %, se uvrščajo med portfeljske naložbe.

Poznamo tri različne oblike neposrednih tujih naložb: naložbe v gradnjo novih proizvodnih zmogljivosti, nakup podjetja in skupno vlaganje.

Pri naložbah v nove zmogljivosti se podjetje odloči za nakup ali dolgoročni najem zemljišča, kjer zgradi proizvodne zmogljivosti. Vodstvo podjetja predstavljajo tuji poslovneži. Prednost te strategije je, da podjetje lahko samo izbere lokacijo, ki mu najbolj ustreza in kjer lažje uveljavlja svoje interese. Da bi povečevali zaposlenost, lokalne skupnosti pogosto spodbujajo take naložbe, kar bistveno zmanjša vlagateljeve stroške. V takem primeru se mu ni treba ukvarjati z morebitnimi dolgovi podjetja niti nima težav z zastarelo opremo, kar je sicer zelo pogosto. Slabosti te strategije pa so predvsem dolgotrajen proces vlaganja in številne težave, s katerimi se srečujejo tuji vlagatelji pri iskanju nove lokacije oziroma primerne zemljišča za gradnjo. V take naložbe se zato navadno spuščajo vlagatelji, ki imajo izkušnje na tujih trgih, veliko finančnih sredstev, vizijo lastnega vodenja, željo po ohranitvi podjetniške kulture, in tisti, ki težko najdejo primerne poslovne partnerje (Meyer, 1998, str. 230–247).

Nakup podjetja pomeni, da vlagatelj kupi domače podjetje v gostujoči državi. Glavni vlagatelj motiv je predvsem želja, da bi zelo hitro pridobil nadzor nad podjetjem; ni mu treba iskati delovne sile, dobi tehnologijo, blagovne znamke, distribucijske kanale in prodajne poti. Po končani integraciji in uskladitvi z mednarodno strategijo lahko podjetje neovirano posluje naprej. Pri takih operacijah mora vlagateljevo podjetje paziti na morebitne skrite finančne obveznosti prevzetega podjetja. Analizirati mora preteklo poslovanje prevzetega podjetja, saj bo v prihodnje prevzelo vse njegove obveznosti.

Pri skupnih vlaganjih se dve in več podjetij med seboj povežejo, da bi ustanovili novo podjetje ali se dogovorili za pogodbeno sodelovanje. Predpogoj za sodelovanje so seveda skupni ekonomski interesi. Lahko gre za časovno omejene sporazume, ki vključujejo različne pogodbene oblike, različne trge in pravne osebe z različnimi pravnimi oblikami. Enoznačna definicija organizacijskega modela je nemogoča, zato je v praksi s pogodbo določena za vsak primer posebej. Razlikujemo pa pogodbeno skupna vlaganja in družbeniška skupna vlaganja.

Pri pogodbenih skupnih vlaganjih gre le za pogodbeno obliko, pri družbeniških pa za popolnoma novo podjetje, katerega lastniški deleži so po različnih merilih (vloženo znanje, finančni vložki, patenti) razdeljeni med podjetja družbenikov. Možne so tudi kombinacije osnovnih oblik. V praksi pridejo skupna vlaganja v poštev, kadar gre za visoko stopnjo tveganja, dolgotrajno uveljavljanje podjetja, velike naložbene izdatke in specialistično znanje. Pri takšnih projektih se je ustanovitev skupnega podjetja pogosto uporabljala in se je izkazala kot najprimernejša (Rojec, 2004).

Republika Makedonija (v nadaljevanju Makedonija) bi bila za slovenska podjetja lahko dežela poslovnih priložnosti. Naložbe so od 1. januarja 2008 obdavčene z 10 % stopnjo. Dobički, ki jih bodo vlagatelji spet vložili, pa ne bodo obdavčeni. Agencija za tuje neposredne naložbe Invest Macedonia omenja še dostop do 650-milijonskega trga, kajti država ima podpisane prostotrgovinske sporazume z Evropsko unijo (v nadaljevanju EU),

Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (v nadaljevanju CEFTA) in z Evropsko cono proste trgovine (v nadaljevanju EFTA). Makedonija nudi tudi posebne državne spodbude, predvsem za tehnološke parke, in registracijo družbe v treh dneh.

Cilj projekta Vardarska silikonska dolina je odpreti vrata informacijskim strokovnjakom in ustvariti tehnološko-industrijsko cono. Makedonija je privatizacijo večinoma končala, pereč problem pa sta brezposelnost, ki je več kot 30%, in siva ekonomija. Prednosti sta predvsem velik delež dobro izobražene delovne sile in nizke plače. Glavna panoga je agrikultura. Makedonija je razmeroma bogata tudi z naravnimi viri (železo, baker, svinec). Ima stabilne javne finance in nizko inflacijo. Če predpostavljamo, da bodo politične razmere stabilne, lahko rečemo, da se bo njena gospodarska rast dvignila, zato se bo brezposelnost zmanjševala, zaradi hitreje rastočega uvoza pa se bo povečeval primanjkljaj tekočega dela plačilne bilance. Slovenska zunanja trgovina ima v prometu z Makedonijo velik presežek, vendar ga slovenska podjetja blažijo s kapitalskimi naložbami v makedonsko gospodarstvo. Vsi, ki bodo vlagali v makedonsko prostotrgovinsko cono, bodo v prihodnjih desetih letih deležni ničte davčne stopnje. Poleg tega jim bo prvih pet let priznan 50% popust pri davku, ki ga morajo plačevati za svoje zaposlene. Najprivlačnejši sektorji so avtomobilski, živilski in kmetijski. Sledijo informacijska industrija in telekomunikacije ter vse v zvezi z elektronikom. Zanimivi so še premogovništvo, farmacija in turizem, v prihodnosti pa tudi bančništvo in letalstvo. Vlada se trudi ustvariti podjetništvu prijazno okolje. Vsekakor pa obstajajo še pomanjkljivosti, predvsem neučinkovita birokracija, zastarela zakonodaja in slab kataster zemljišč. Makedonija naj bi polnopravna članica EU postala v obdobju 2012–2014.

V prvem poglavju bom predstavila makedonsko gospodarsko okolje. Glavno področje analize bodo neposredne tuje naložbe in prednosti za vlaganje. Raziskovala bom, kakšne reforme so predvidene v Akcijskem načrtu, ki ga je vlada RM sprejela za spodbujanje neposrednih tujih naložb. Naložili so si več prednostnih nalog: registracijo poslovnega subjekta, delovno zakonodajo, dostop do zemljišč, gradbena dovoljenja, carinsko administracijo in prednostne naloge, ki se bodo reševale vzporedno (zmanjšanje korupcije, izboljšave v finančnem sektorju, spodbujanje konkurence itd.). Z reformami naj bi ustvarili podjetništvu prijazno okolje.

V drugem poglavju se bom osredotočila na gospodarske subjekte. Zaradi zagotavljanja strokovne pomoči tujim podjetjem pri vstopu na makedonski trg je bila ustanovljena Agencija za tuje naložbe v Makedoniji. Prikazala bom njeno organizacijsko strukturo, naloge in delovna načela. Skušala bom ugotoviti, kakšne so davčne in druge ugodnosti, fleksibilnost na trgu dela in administrativne ovire za tuje neposredne naložbe. Raziskovala bom, katera slovenska podjetja so že prisotna na tem trgu, katere mednarodne dogovore, ki jo vključujejo v širši ekonomski prostor, ima Makedonija sklenjene z drugimi državami. Z zagotavljanjem posrednega vstopa na druge trge postaja privlačnejša za tuje naložbe. Uporabila bom teorije mednarodne menjave in navedla razloge za internacionalizacijo

slovenskih podjetij. Končno bo namen magistrske naloge opredeliti motive, prednosti in slabosti podjetij pri vstopu na makedonski trg.

Cilj magistrskega dela je potrditev oziroma opustitev naslednje hipoteze: Neposredne naložbe slovenskih subjektov na makedonskem trgu bi imele dolgoročno pozitiven učinek na rezultate poslovanja zaradi manjših stroškov dela in dobro izobražene delovne sile ter s tem ohranitev delovnih mest, ki bi jih zaradi velikih domačih stroškov dela sicer izgubili.

Med večjimi tujimi vlagatelji so Johnson Controls, Dutch Excelsior, Telekom Austria group in Johnson Matthey, ki so prepoznali prednosti: državne spodbude, dobro izobraženo in poceni delovno silo, naravne vire, posreden dostop do tujih trgov bodisi v obliki prostotrgovinskih sporazumov bodisi zaradi geografske lege. Svetovna banka je Makedonijo uvrstila na vrh med državami, ki so si za prioriteto nalogo zadale izvajanje reform z obsežnimi poslovnimi projekti. Mednarodna bonitetna agencija Fitch Ratings je Makedoniji izboljšala rating za dolgoročne kredite. Mednarodni denarni sklad pa je izboljšal napoved za rast bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP), ker je povečala devizne rezerve, sprejela nov Zakon o bankah (Ur. l. RM, št. 67/2007), njen cilj pa je zmanjšanje brezposelnosti in sive ekonomije.

Uporabila bom teoretično in empirično analizo. Teoretično analizo bom izvedla s pomočjo domače in tuje strokovne literature in drugih dostopnih virov. Analiza dosedanjih spoznanj na obravnavanem področju bo ustrezna podlaga za raziskavo, ki jo bom prikazala v praktičnem delu magistrskega dela. Makroekonomske kazalce bom statistično obdelala, predvsem pa se bom osredotočila na neposredne tuje naložbe med državama. Analizirala bom trgovinske tokove med Slovenijo in Makedonijo. Empirično analizo bom podala na podlagi opisne in primerjalne metode. Ugotovila bom morebitne šibke točke na tem področju in poskušala predvideti izboljšave, ki jih bodo reforme prinesle za vse udeležence na tem trgu. Pri vsem tem mi bodo v pomoč teoretične osnove, spoznanja, ki so se pokazala v tujini kot uporabna v praksi, ter tudi lastno znanje, pridobljeno med študijem.

1 OPREDELITEV MAKEDONSKEGA GOSPODARSTVA

Makedonija se nahaja v osrednjem delu balkanskega polotoka v JV Evropi (v nadaljevanju JVE) in meri 25.713 kvadratnih kilometrov. Meji na Srbijo in Kosovo na severu, Bolgarijo na vzhodu, Grčijo na jugu in Albanijo na zahodu. Predstavlja glavno tranzitno pot za dobavo blaga iz Grčije prek Balkana v vzhodno, zahodno in srednjo Evropo ter prek Bolgarije na vzhod. Ima razvito cestno in železniško infrastrukturo ter dve mednarodni letališči z rednimi direktnimi leti med večjimi središči. Gradijo dva večja panevropska koridorja: koridor 8 (vzhod–zahod) in koridor 10 (sever–jug).

Zaradi geološke sestave, reliefa, podnebja, hidrografije, rastlinskega in živalskega sveta je ena redkih evropskih držav, ki ima zelo veliko naravnega bogastva.

Največji del prebivalstva so Makedonci (64,18 %) in Albanci (25,17 %), sledijo pa še Turki (3,85 %), Romi (2,66 %), Vlahi (0,48 %), Srbi (1,78 %), Bošnjaki (0,84 %) in druge etnične skupine (1,04 %).

Povsod je uradni jezik makedonski. V občinah, kjer je več kot 20 % od skupnega prebivalstva pripadnikov neke etnične skupine, se kot uradni jezik uporablja tudi jezik te skupine.

Makedonija je 8. septembra 1991, po referendumu državljanov, postala suverena republika z večstrankarsko parlamentarno demokracijo. Politični sistem je razdeljen na zakonodajno, izvršno in sodno oblast. Parlament je osrednja in najpomembnejša institucija državne oblasti; sestavlja ga 120 mest. Predsednik Makedonije predstavlja republiko in je vrhovni komandant oboroženih sil. Izvoljen je na splošnih in neposrednih volitvah za mandat petih let, vendar ne več kot za dva mandata. Izvršna oblast je razdeljena med vlado in predsednika.

Glavni izvozni proizvodi so železni in jekleni proizvodi, tekstilni proizvodi, vino, sadje, zelenjava in konzervirana hrana. Uvozni proizvodi pa so nafta, vozila in oprema. Najpomembnejši izvozni partnerji so Nemčija, Srbija, Grčija, Italija in Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA), uvozni pa Nemčija, Srbija, Ukrajina, Ruska federacija in Republika Slovenija (v nadaljevanju Slovenija).

Industrija je zasnovana na predelavi surove nafte, jekla, proizvodnje in predelave kovin, avtobusov, sintetičnih vlaken, cigaret, tekstila, obutve in proizvodnje električne energije. V rudarstvu so pomembni lignit, cinkova, svinčena in silicijeva ruda, nikelj, krom in marmor. V poljedelstvu so glavne kulturne rastline (pšenica, koruza, sladkorna repa), riž, sončnice, tobak, grozdje ter zgodnja zelenjava (paradižnik, kumare, paprika, zelje). Več kot 80 % kmetijske proizvodnje je zasebne. Gozdovi obsegajo 955.228 hektarjev, od tega jih je 857.805 v državni lasti.

1.1 Glavni makroekonomski kazalci

V tem poglavju so dosežki Makedonije prikazani na osnovi glavnih makroekonomskih kazalcev, ki so BDP in njegova rast, stopnja inflacije ter stopnja brezposelnosti.

1.1.1 Bruto domači proizvod

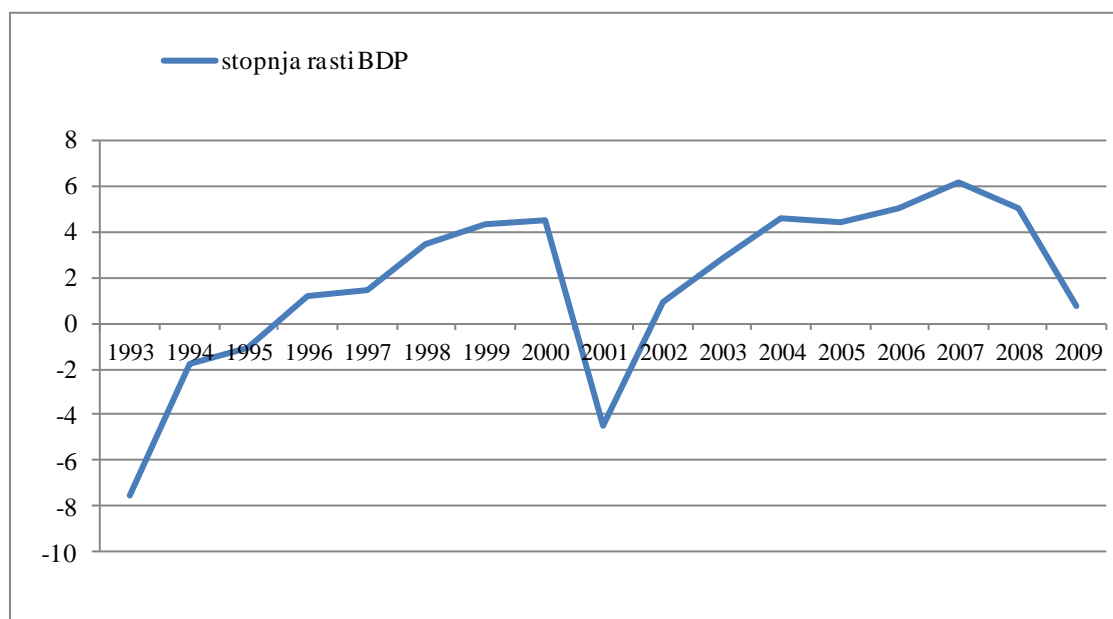
BDP je vrednost vseh končnih dobrin in storitev, ki so proizvedene v gospodarstvu v nekem časovnem obdobju. Je osnovno merilo ekonomske aktivnosti in meri velikost gospodarstva (Senjur, 1995, str. 5). BDP na prebivalca lahko primerjamo z drugimi državami, hkrati pa je to merilo življenjskega standarda prebivalcev neke države (Senjur, 1995, str. 6).

Tabela 1: Gibanje stopenj rasti BDP v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Leto	Stopnja rasti BDP
1993	-7,5
1994	-1,8
1995	-1,1
1996	1,2
1997	1,4
1998	3,4
1999	4,3
2000	4,5
2001	-4,5
2002	0,9
2003	2,8
2004	4,6
2005	4,4
2006	5,0
2007	6,1
2008	5,0
2009	0,7

Vir: Narodna banka na Republika Makedonija, Osnovni ekonomski pokazatelji za Republika Makedonija, 2011.

Slika 1: Gibanje stopenj rasti BDP v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Vir: Narodna banka na Republika Makedonija, Osnovni ekonomski pokazatelji za Republika Makedonija, 2011.

Makedonska gospodarska rast je bila od 1993 do 1995 negativna, kar gre pripisati osamosvojitvi države ter ekonomski blokadi na severni in južni meji do leta 1996. Cilj makedonske monetarne politike je bil vzpostaviti stabilen menjalni tečaj, ki pa je negativno učinkoval na izvozni sektor, ker je bil premalo konkurenčen drugim državam. Zato je vlada v letu 1997 intervenirala in glede na DEM razvrednotila MKD za 16 %. V kombinaciji z restriktivno dohodkovno politiko je pripomogla k ekonomski stabilizaciji, od česar je imela največ koristi industrija. Poleg povečanja industrijske proizvodnje so h gospodarski rasti največ prispevali rudarstvo, trgovina, gozdarstvo, ribištvo, poljedelstvo, transport, telekomunikacije, gradbeništvo in hotelirstvo. Izvozni sektor se je rahlo okrepil, ker je trge, ki jih je izgubil po odcepitvi od Jugoslavije, začel nadomeščati z novimi (zahodna Evropa, Ruska federacija). Povečalo so je tudi tuje vlaganje v makedonsko gospodarstvo, kar je posredno pomenilo odpiranje novih delovnih mest in vpliv na rast BDP. Gospodarska rast je bila od 1996 do 2000 v porastu, predvsem zaradi stabilnega makroekonomskega okolja, kar se je odražalo v relativni stabilnosti cen, stabilnosti deviznega tečaja in v povečani likvidnosti, to pa je omogočalo večjo kreditno aktivnost bank. Stopnja rasti BDP je bila v letu 2000 že 4,5 %. Na njeno pozitivno rast je najbolj vplivala povečana zasebna potrošnja, medtem ko je imela državna potrošnja zanemarljiv vpliv. Pomemben je bil tudi psihološki učinek pred uvedbo davka na dodano vrednost (v nadaljevanju DDV), kajti povečale so se potrošnja in naložbe. V letu 2001 je makedonsko gospodarstvo precej nazadovalo in BDP je bil negativen (-4,5 %), kar je bila posledica nestabilnih notranjih razmer oziroma oboroženega etničnega spopada. Od 2002 do 2004 je bil BDP v porastu, sledil je padec v letu 2005, vendar se je naslednje leto že povečal. Najvišjo stopnjo rasti BDP (6,1 %) je Makedonija dosegla v letu 2007, ko so postali krediti lažje dostopni, povečale so se plače, zmanjšala sta se davek na dohodek in davek na dobiček. S temi ukrepi je vlada želela pospešiti tuje naložbe in posredno vplivati na povečanje zaposlenosti. V letu 2008 je svetovna finančna kriza prizadela tudi makedonsko gospodarstvo, predvsem industrijski sektor. Negativni učinki so se kazali v zmanjšanju ekonomske aktivnosti v letu 2009. BDP je prvič po letu 2002 padel na 0,7 %. Zaradi premajhnega izkoriščanja zmogljivosti v dejavnostih, ki so usmerjene v izvoz, in zmanjšane domačega povpraševanja se je letna dodana vrednost v industriji znižala na 9,4 %. Največji padec v industrijski proizvodnji je bil v proizvodnji osnovnih kovin. Sledile so tekstilna industrija, proizvodnja drugih nekovinskih mineralov, električnih strojev in naprav, pa tudi proizvodnja kemikalij in kemijskih proizvodov. Pozitivne rezultate pa so imeli proizvodnja kovinskih proizvodov v kovinskopredelovalni industriji, tiskarska industrija, proizvodnja električne energije, gradbeništvo in poljedelstvo. Dodana vrednost v sektorju, ki zajema finančno posredovanje, aktivnosti z nepremičninami in druge storitve, je imela 7,1 % realno letno stopnjo in se je glede na leto 2008 zmanjšala (8,7 %). Bankam so se neto prihodki iz naslova obresti glede na predhodno leto (20,3 %) znižali na 17,5 % nominalno. V logistični dejavnosti pa je dodana vrednost padla na 4,6 %. Zmanjšale so se tudi tuje naložbe, uvozne cene so se znižale in sprožile proces deflacije. V letu 2009 je stopnja inflacije dosegla negativno vrednost (-0,8 %).

1.1.2 Stopnja brezposelnosti

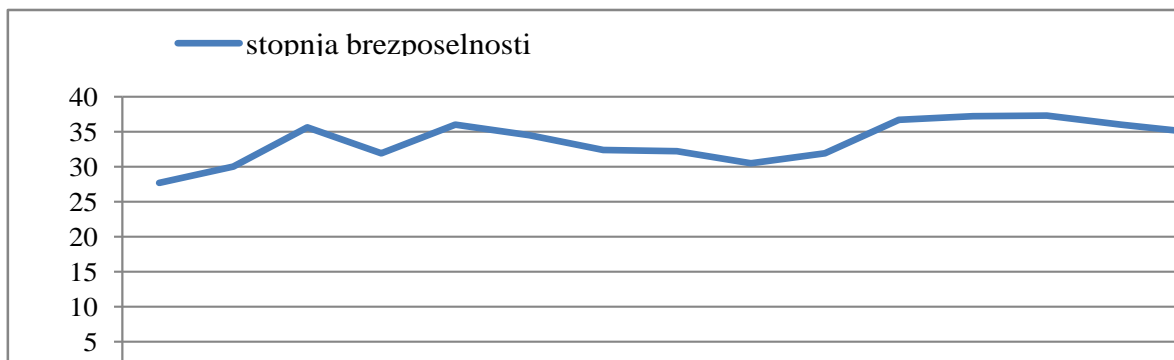
Stopnja brezposelnosti je opredeljena kot število brezposelnih glede na delovno silo. Delovna sila so vsi, ki delajo, in tudi tisti, ki iščejo delo (zaposleni in brezposelni) (Senjur, 1995, str. 155–156).

Tabela 2: Stopnja brezposelnosti v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Leto	Stopnja brezposelnosti
1993	27,7
1994	30,0
1995	35,6
1996	31,9
1997	36,0
1998	34,5
1999	32,4
2000	32,2
2001	30,5
2002	31,9
2003	36,7
2004	37,2
2005	37,3
2006	36,0
2007	34,9
2008	33,8
2009	32,2

Vir: Narodna banka na Makedonija, Osnovni ekonomski pokazatelji za Republika Makedonija, 2011.

Slika 2: Stopnja brezposelnosti v Republiki Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Vir: Narodna banka na Makedonija, Osnovni ekonomski pokazatelji za Republika Makedonija, 2011.

Kljub konstantni gospodarski rasti od leta 1996 dalje se stopnja brezposelnosti v Makedoniji ni znižala. Zaradi njenega dolgoročnega značaja lahko govorimo o strukturalni brezposelnosti. V letu 2000 so bile vpeljane razne strukturne reforme. Razlog za porast stopnje brezposelnosti je predvsem v procesu privatizacije in prestrukturiranju gospodarstva, ki se je začelo tržno usmerjati. Velik problem so predstavljali tudi etnični spopadi znotraj države, kar je odvrčalo tuje vlagatelje. Največ ljudi je ostalo brez dela v težki industriji, ki je v Makedoniji zaposlovala veliko ljudi. Veliko brezposelnih je posledica nizke stopnje gospodarske rasti in majhnega števila novih delovnih mest, pridružili pa so se jim tudi ljudje, ki so med tem časom končali izobraževanje. Vse to je pripeljalo do razmaha sive ekonomije, saj velik del nezaposlenih in zaposlenih dela tudi na sivem trgu. Najvišja stopnja nezaposlenosti v obdobju od 1993 do 2009 je bila v letu 2005 (37,3 %) najnižja pa v letu 1993 (27,7 %). Od 2006 do 2009 se je stopnja nezaposlenosti postopoma zniževala. Ugodna gibanja na trgu delovne sile so se nadaljevala tudi v letu 2009, čeprav je bilo stanje v gospodarstvu slabše. Povečalo se je skupno število delovne sile (za 9.351 oseb glede na leto 2008), zmanjšalo pa število nezaposlenih oseb (za 11.536 glede na leto 2008), tako da se je število zaposlenih oseb povečalo za 20.877 oziroma za 3,4 %. Najbolj se je povečalo v trgovini, v sektorjih javne uprave in obrambe, izobraževanja in zdravstva. Letna stopnja brezposelnosti je dosegla 32,2 %.

1.1.3 Stopnja inflacije

Stopnja inflacije pomeni odstotno povečanje ravni cen v nekem časovnem obdobju. Z drugima dvema kategorijama (brezposelnost in BDP) je povezana v okviru Philipsove krivulje. Višja stopnja inflacije naj bi korelirala z nižjo stopnjo brezposelnosti in obratno. Prav tako je inflacija povezana z višino BDP, saj višjo raven proizvodnje spremlja višja raven inflacije (Senjur, 1995, str. 452). Leta 1992 je stopnja inflacije na letni ravni znašala več kot 1600 %. Sledila so leta zniževanja in rečemo lahko, da je Makedonija pri omejevanju inflacije po letu 1996 ena najuspešnejših tranzicijskih držav. Velik korak pri njenem omejevanju je naredila predvsem od 1993 do 1995, saj se je stopnja inflacije s 349,8 % v letu 1993 znižala na 15,9 % v letu 1995.

Tabela 3: Povprečna letna stopnja inflacije v Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Leto	Povprečna stopnja inflacije
1993	349,8
1994	121,8
1995	15,9
1996	3,0
1997	4,4
1998	0,8
1999	-1,1
2000	5,8

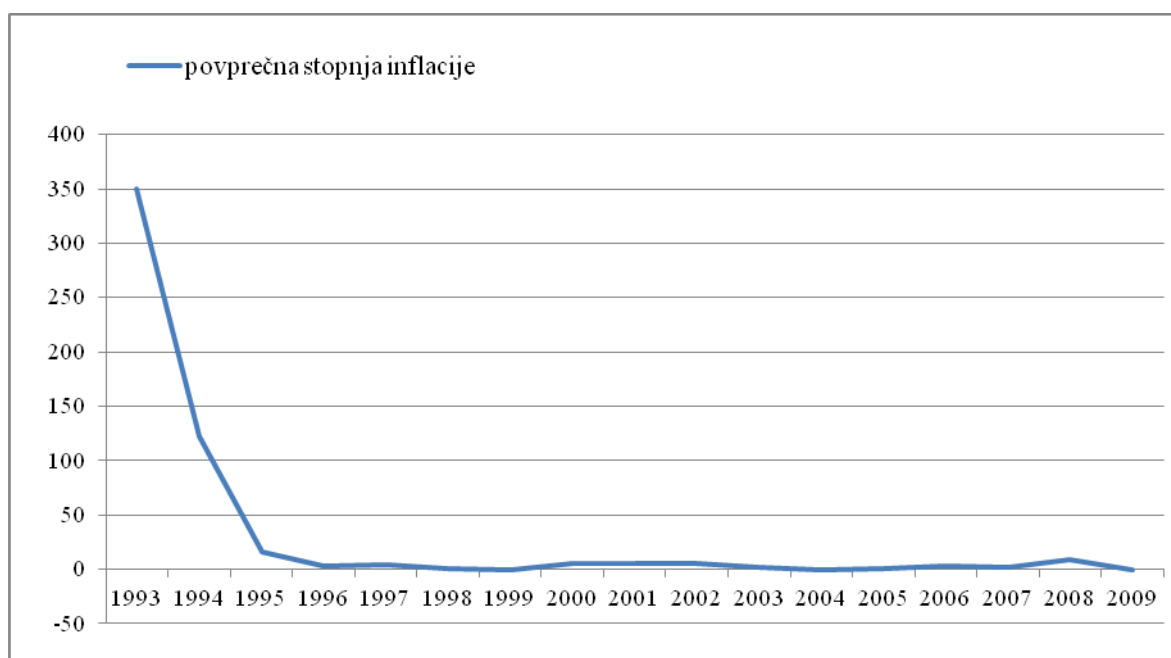
se nadaljuje

nadaljevanje

Leto	Povprečna stopnja inflacije
2001	5,5
2002	5,3
2003	1,2
2004	-0,4
2005	0,5
2006	3,2
2007	2,3
2008	8,3
2009	-0,8

Vir: Narodna banka na Republika Makedonija, Osnovni ekonomski pokazатели za Republika Makedonija, 2011.

Slika 3: Povprečna letna stopnja inflacije v Makedoniji v obdobju 1993–2009 (v %)

Vir: Narodna banka na Republika Makedonija, Osnovni ekonomski pokazатели za Republika Makedonija, 2011.

V letu 1995 je bil glavni cilj monetarne politike Makedonije devizni tečaj, in sicer njegova višina na ravni 26,5 MKD za 1 DEM. Devizni tečaj je pomenil nominalno sidro in je bil uradno sicer prosto drseči, vendar je centralna banka Makedonije večkrat intervenirala in ga dolgo vzdrževala na prej omenjenemu razmerju. Leta 1997 je centralna banka Makedonije razvrednotila vrednost domače valute za 16 %, tako da se je tečaj oblikoval pri 31 MKD za 1 DEM (Micevska, Eftimovski, & Petkovska, 2002). Nominalno sidro, ki je monetarni politiki v Makedoniji pomagalo v kratkem obdobju znižati inflacijo, pomeni, da je centralna banka s posegi na deviznem trgu odkupovala oziroma prodajala DEM. Kljub devalvaciji domače valute leta 1997 se je inflacija še naprej zniževala in je v letu 1999

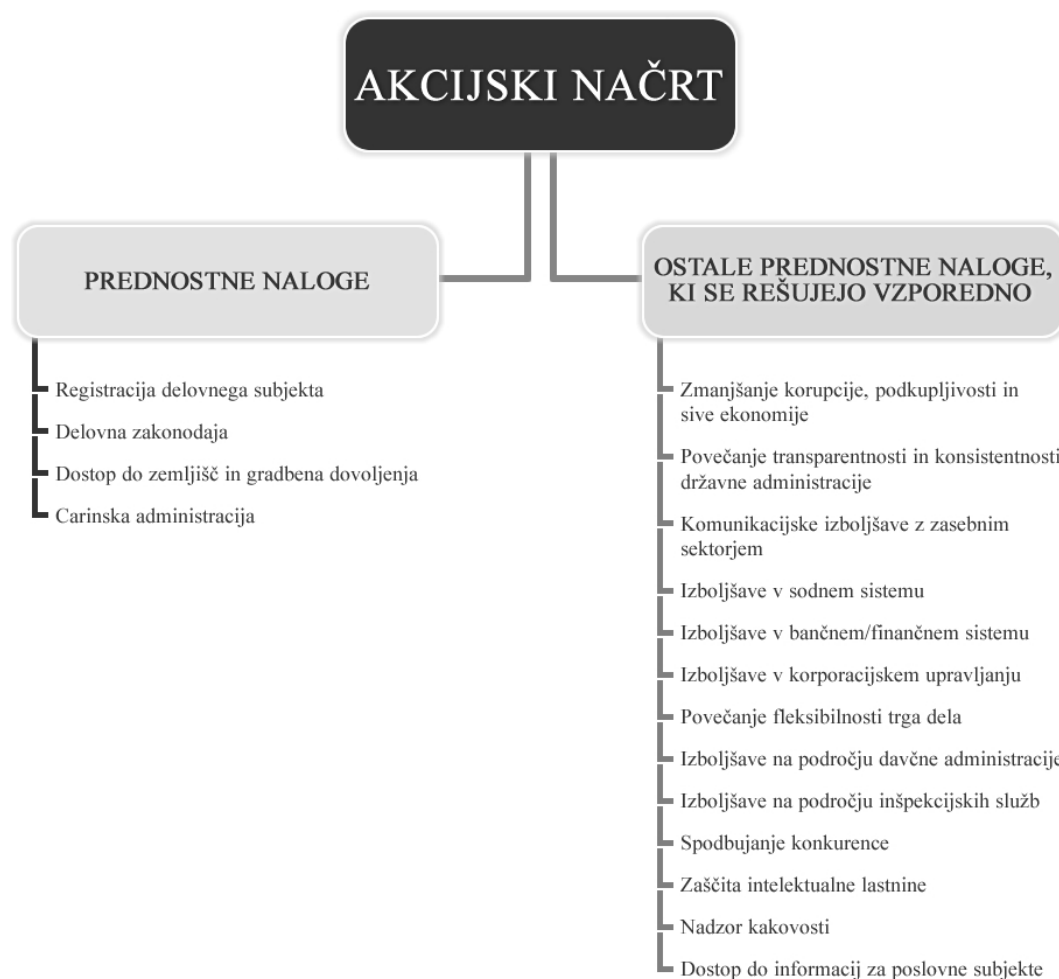

dosegla celo negativen predznak (IMF Staff report, 2001). Prišlo je do deflacije, vendar je to zniževanje inflacije pripeljalo do porasta stopnje brezposelnosti. V letu 2000 se je inflacija spet nekoliko povečala, in sicer na 5,8 % na letni ravni. Glavni razlog za tako povečanje je bila uvedba DDV, ki je državni blagajni prvič prinesel presežek (Country profile report, 2001). Poleg tega so na inflacijo vplivale tudi visoke cene naftnih derivatov na svetovnem trgu, povišane cene elektrike in še druge cene, ki jih ureja država. Fiskalni, dohodkovni, devizni in monetarni učinki pa niso povzročili večjih pritiskov na inflacijsko gibanje. V letu 2001 je bila letna inflacija na ravni 5,5 %, čeprav so napovedovali nekoliko nižjo. Razlog za ta odmik je bil predvsem izbruh slinavke in parkljevke v začetku leta 2001, zaradi česar je bila Makedonija prisiljena ustaviti uvoz mesa in živine, s katerim bi pokrili večino povpraševanja za končno porabo in predelavo. To se je odražalo še leta 2002, kar je pomenilo 5,3% inflacijo na letni ravni. V pogojih visoke likvidnosti bančnega sistema, vpliva na devizni tečaj, uporabe monetarnih instrumentov in intervencije na deviznem trgu je centralna banka Makedonije v letu 2003 na letni ravni dosegla 1,2 % inflacijo. V letu 2004 je bila inflacija negativna oziroma -0,4 % na letni ravni, predvsem zaradi manjših stroškov za hrano in zaradi postopnega zniževanja uvoznih carin v skladu s Stabilizacijsko-pridružitvenim sporazumom med EU in Makedonijo ter vključitvijo v Svetovno trgovinsko organizacijo. Leta 2005 se je inflacija na letni ravni zvišala na 0,5 %, ker se je začela ciljna monetarna politika, s katero so želeli ohraniti nominalni devizni tečaj, še naprej zniževati carinske stopnje in zmanjševati stroške za hrano. V letu 2006 se je inflacija na letni ravni dvignila na 3,2 %, in sicer zaradi višjih trošarin in dodatnih dajatev za tobak ter zaradi učinka povečanja cene nafte na svetovnem trgu. Tudi v letu 2007 sta se zvišali cena hrane in cena energije, inflacija na letni ravni pa je znašala 2,3 %. Svetovna finančna kriza v letu 2008 se je odražala v zmanjšanem zunanjem povpraševanju po blagu in storitvah. Na domačem trgu se je povečalo povpraševanje po devizah oziroma se je domača valuta pretvarjala v tujo in s tem tudi bančni prihranki. Sledil je odliv deviz od izplačila dividend k tujim delničarjem, zmanjšanje tujih neposrednih naložb in neto prodaja deviznih rezerv. Letna inflacija se je dvignila na 8,3 %. Posledice svetovne recesije so se kazale v letu 2009, in sicer v znižanju cene za hrano in energijo, v padcu uvoznih cen in domače proizvodnje. Letna inflacija se je znižala na -0,8 %.

2 OPREDELITEV MAKEDONSKE GOSPODARSKE POLITIKE

Vlada RM je sprejela Akcijski načrt, v katerem so zajete naloge, ki so potrebne za izvajanje reforme pri pospeševanju neposrednih tujih naložb. Te naloge se delijo na prednostne in na druge prednostne naloge, ki se bodo reševale vzporedno. V Akcijskem načrtu so analizirane pomanjkljivosti, ki ovirajo tuje naložbe, in ukrepi za spodbujanje naložb.

Slika 4: Akcijski načrt

Vir: Lasten povzetek na podlagi Programa za potiknuvanje investicij v Republika Makedonija, 2003.

Vlada RM je leta 1998 povabila svetovalno službo za tuje naložbe (angl., *Foreign Investment Advisory Service*, v nadaljevanju FIAS), ki je pod okriljem Svetovne banke, da bi preučila glavne ovire za tuje naložbe na makedonski trg. FIAS je še istega leta objavil poročilo (FIAS, 1998), vlada RM pa je sprejela program o spodbujanju naložb s posebnim poudarkom na neposrednih tujih naložbah. V letu 2001 je zahtevala dodatno analizo administrativnih ovir, s katerimi se soočajo vlagatelji. Glavna ugotovitev je bila, da obstaja jez med teorijo in prakso (FIAS, 2003). Pravne in administrativne ovire so ugotovile tudi druge institucije v okviru Pakta za stabilnost JVE.

Zaradi odpravljanja administrativnih ovir je Ministrstvo za gospodarstvo RM na predlog FIAS-a ustanovilo upravni odbor, ki ga sestavljajo državna telesa in predstavniki zasebnega sektorja. Upravni odbor vsak mesec preverja izvajanje programa. Ustanovljene so bile tudi tehnične delovne skupine, ki jih sestavljajo predstavniki državne administracije

in znani poslovneži, da bi predlagali ukrepe in določili subjekte, ki bi bili odgovorni za izvajanje in zaključek reforme.

2.1 Prednostne naloge

V Akcijskem načrtu so navedene prednostne naloge, ki so skladne s projektom FIAS, z njegovo delovno skupino in upravnim odborom, pri odstranjevanju administrativnih ovir. Državna administracija in predstavniki zasebnega sektorja so v nadaljevanju navedene ovire označili kot zelo pomembne. Prednostne naloge so: registracija delovnega subjekta, delovna zakonodaja, dostop do zemljišč (registracija lastnine) in gradbena dovoljenja ter carinska administracija.

2.1.1 Registracija delovnega subjekta

Postopek za registracijo delovnega subjekta je predolg in prezahteven. Proces se mora poenostaviti po načelu »vse na enem okencu«.

Tabela 4: Registracija delovnega subjekta

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Zapleteni postopki, preveč dokumentacije in pomanjkanje ustreznih informacij. 	<ul style="list-style-type: none"> • Poenostavitev in skrajšanje postopkov za registracijo podjetij na sodiščih. • Dopolnitev Zakona o trgovskih družbah. • Sprememba pravilnika za registracijo v trgovinski register. • Registracija samo z enim obrazcem. • Posodobitev sodišč z računalniki.
<ul style="list-style-type: none"> • Podjetju se registracija lahko olajša tako, da mu ni treba obiskovati različnih institucij. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopolnitev Zakona o trgovskih družbah, centralnem registru in sektorskih zakonov, ki se nanašajo na Državni zavod za statistiko, carinsko in davčno administracijo. • Registracijo po načelu »vse na enem okencu« naj bi izvajala samo ena institucija. • Enotna referenčna številka za subjekte v centralnem registru. • Redno usposabljanje in delavnice za zaposlene v centralnem registru. • Ocena stroškov omenjenega registra.
<ul style="list-style-type: none"> • Množica ministrstev in institucij, ki izdajajo dovoljenja in licence. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integracija institucij, ki izdajajo dovoljenja in licence, v eno institucijo pod okriljem Ministrstva za lokalno samoupravo RM. • Dopolnitev Zakona o lokalni samoupravi in ustreznih zakonov, ki se nanašajo na izdajanje dovoljenj in licenc.

Pomanjkljivosti	Ukrepi
	<ul style="list-style-type: none"> • Računalniška in mrežna povezava med področnimi enotami ministrstev. • Usposobitev osebja lokalnih oblasti.
<ul style="list-style-type: none"> • Poenostavitev postopkov in potrebne dokumentacije za registracijo podjetja v Državni zavod za statistiko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopolnitev Zakona o nacionalni klasifikaciji dejavnosti. • Poenostavitev dokumentacije za registracijo podjetja pri organih, kot so sodišča, ministrstva in drugi.
<ul style="list-style-type: none"> • Prijava najnižje plače Državnemu zavodu za statistiko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Obvezna prijava najnižje plače Državnemu zavodu za statistiko.
<ul style="list-style-type: none"> • Podjetja imajo med registracijo premalo pomoči od Uprave za javno finančne prihodke. • Ni ažuriranega registra o davčnih obveznostih. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopolnitev Zakona o določanju in pobiranju javnih prihodkov. • Redno ažuriranje podatkov v registru. • Usposabljanje neposrednih izvajalcev. • Vzpostavitev boljšega sodelovanja z Ministrstvom za notranje zadeve RM pri izmenjavi podatkov o fizičnih osebah. • Izboljšanje storitev centralnega registra.
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje ustreznih informacij pri registraciji. 	<ul style="list-style-type: none"> • Redna objava o postopkih registracije na spletni strani ključnih institucij. • Obveščanje v tiskanih medijih.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicii vo Republika Makedonija, 2003, str. 16.

2.1.2 Delovna zakonodaja

Program za spodbujanje naložb je tesno povezan z zakonodajo o trgu dela. Vprašanje je, koliko je pomembna za tuje vlagatelje, ali ustreza povpraševanju tržne ekonomije in kakšen je njen vpliv na trg dela oziroma katere so pravice in obveznosti vlagateljev in delodajalcev. V Makedoniji so se strukturne reforme na trgu dela in v socialnem sektorju začele že leta 1997. Eden od glavnih ciljev teh reform je bila prilagoditev delovne zakonodaje novemu povpraševanju. V zvezi s fleksibilnostjo trga dela so bili sprejeti številni ukrepi. Zaradi poenostavitve postopkov zaposlovanja in odpuščanja delavcev so bile večkrat obravnavane spremembe in dopolnitve Zakona o delovnih razmerjih (Ur. l. RM, št. 62/2005). Delodajalci so dobili nekatere finančne olajšave za obveznosti iz delovnega odnosa. Vzporedno s tem so bile narejene natančne analize o stanju in gibanju na trgu dela. Visoka stopnja brezposelnosti ni samo rezultat tranzicijskih procesov, saj so nezaposleni različnih profilov, veliko je nekvalificiranih, brez izobrazbe in polkvalificiranih. Vse to vpliva na interes tujih vlagateljev za vstop v Makedonijo. Delodajalci iščejo usposobljeno delovno silo, ki jo bodo neposredno vključili v proizvodnjo.

Program za spodbujanje naložb temelji na Zakonu o zaposlovanju tujcev (Ur. l. RM, št. 70/2007) in na Zakonu o inšpekcijskih službah (Ur. l. RM, št. 89/2004). V Zakonu o zaposlovanju tujcev so bile sprejete odredbe v zvezi z njihovim zaposlovanjem, ker so želeli spodbuditi večje zanimanje pri tujih vlagateljih. Naveden je tudi sistem ugovorov in tožb, ki se lahko uporabijo po vložnem zahtevku za pridobitev delovnega dovoljenja. Postopek mora biti enostaven in pregleden. Tujcu, ki je oddal zahtevek za pridobitev delovnega dovoljenja, se prizna pravica do tožbe, s čimer je potrjena njegova pravica do zaščite. Predvideva se okrepljen sistem inšpekcijskega nadzora, nadzor pri uporabi delovnih dovoljenj in jasnejši mehanizem za njihov odvzem. Če izvajanje ni v skladu z zakonskimi odredbami, so odrejene sankcije.

Tabela 5: Delovna zakonodaja v Republiki Makedoniji

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Nekompatibilnost zakonodaje z delovnimi razmerami pri vzpostavljanju delovnih razmerij s tujimi državljani in pri njihovem začasnem bivanju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprejela naj bi se nova zakona, in sicer Zakon o delovnih dovoljenjih in vizah za tuje državljane ter Zakon o gibanju in bivanju tujih oseb. • Objava zakonov in postopkov v zvezi z delovnimi dovoljenji na spletni strani. • Distribucija brošur.
<ul style="list-style-type: none"> • V primeru zavrnitve zahtevka za pridobitev delovnega dovoljenja in vize ni podlage za pritožbo prijavitelja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uvedba odredb ustreznih zakonov, ki bodo prijaviteljem zagotovile pisno informacijo o vzrokih zavrnitve in razložile postopke, ki so potrebni za pritožbo na odločitev.
<ul style="list-style-type: none"> • Zaposlitev in bivanje izseljencev (vlagatelji ali strokovnjaki). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ročnost delovnega dovoljenja mora biti zasnovana na pogodbi o delu. • Podaljšanje delovne vize na 3 do 5 let.
<ul style="list-style-type: none"> • Neuskklajenost med Ministrstvom za notranje zadeve RM in Zavodom za zaposlovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzpostavitev sistema »vse na enem okencu« za pridobitev vseh dovoljenj za gibanje in bivanje vlagateljev.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 17-18.

2.1.3 Dostop do zemljišč (registracija lastnine) in gradbena dovoljenja

Državni zavod za geodetske zadeve predstavlja integriran sistem strokovnih nalog v geodeziji in pravu. Nastopa kot samostojen organ državne uprave in je pravna oseba. Njegove naloge se nanašajo na izmero, kataster, vpis pravic nepremičnin in njihovo vzdrževanje. V Makedoniji so z letalskim snemanjem izmerili približno 80 % ozemlja; od tega 15 % predstavlja staro izmero iz leta 1928. Kataster je zapis pravic o nepremičninah.

Zakon o izmeri, katastru in zapisu pravic o nepremičninah (Ur. l. RM, št. 27/1986) je bil dopolnjen in spremenjen leta 1991. Kataster nepremičnin obstaja za približno 45 %

ozemlja Makedonije. Katastrske občine, za katere je bila izmera že narejena, kataster nepremičnin pa zanje še ni bil vzpostavljen, uporabljajo kataster zemljišč. V Makedoniji ima 45 % ozemlja lastninski list in 55 % posestni list. Lastninski list je razdeljen na štiri dele: titular, podatke o zemljišču, podatke o objektu in obremenitvah ter omejitve. V posestnem listu sta samo dva dela: titular in podatki o zemljišču.

Državni zavod za geodetske zadeve je sestavljen iz sektorja za izmero, katastra Skopje in 29 območnih oddelkov katastra za vpis in vzdrževanje, katastra zemljišč in katastra nepremičnin. Državni zavod za geodetske zadeve je nekakšna velika datoteka nepremičnin. Glavni uporabniki informacij so ministrstva, sodišča, centralni register, zavarovalnice, državni zavod za statistiko, finančne ustanove, podjetja, ki so povezana z infrastrukturnimi podjetji, agencije za nepremičnine, lokalna samouprava in drugi.

Cilj Državnega zavoda za geodetske zadeve je vzpostaviti kataster nepremičnin za celotno državo, ki bi bil profesionalen, učinkovit, varen in zaupen javni servis ter bi se razvijal in vzdrževal kot sistem za geoprostorske podatke in lastninske pravice nepremičnin. Zato so sprejeli več ukrepov in reform, predvsem je šlo za spremembe in dopolnitve Zakona o izmeri, katastra ter za vpis lastninskih pravic nepremičnin. Projekt Kataster nepremičnin in registracija poteka v sodelovanju s Svetovno banko.

Tabela 6: Dostop do zemljišč (registracija lastnine) in gradbena dovoljenja

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Neustrezno financiranje opreme in oseb v Državnem zavodu za geodetske zadeve. • Neučinkovita obdelava katastrskih zadev. • Upravni postopek za pritožbe (postopek in rok) je neustrezen. • Postopek za najem državnih kmetijskih zemljišč (rok) je pomanjkljiv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagotovitev finančne in tehnične pomoči s pomočjo mednarodnih donatorjev (na primer računalniki, avtomobili in usposabljanje) pri preoblikovanju Državnega zavoda za geodetske zadeve. • Mrežna povezava med Državnim zavodom za geodetske zadeve, Geodetsko upravo in sodišči. • Varovanje podatkov o hipotekah. • Izboljšanje strokovne usposobljenosti zaposlenih, opreme, postopkov za ugotavljanje mej parcel in registriranje lastninske pravice. • Možnost spremembe pravice do uporabe v lastninsko pravico pri dolgoročnem koriščenju zemljišča. • Zagotovitev informacij s tiskanimi in elektronskimi mediji.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 18–19.

Tabela 7: Gradbena dovoljenja

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Premalo sodelovanja pri urbanističnih načrtih med Ministrstvom za transport in promet RM ter občinami. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagotovitev sodelovanja med Ministrstvom za transport in promet RM ter občinami pri sprejemanju, izvajanju in uporabi urbanističnih načrtov.
<ul style="list-style-type: none"> • Kompleksen in dolg postopek pri izdajanju gradbenih dovoljenj, ki vključuje veliko ustanov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Spremembe v lokalni upravi bodo omogočile sodelovanje med enotami Ministrstva za transport in promet RM ter občinami, ki so v pristojnosti Ministrstva za lokalno samoupravo RM, tako da se bodo skrajšali postopki za pridobitev gradbenega dovoljenja. • Izobraževanje zaposlenih v lokalni upravi v skladu z novimi zakonskimi rešitvami pri postopkih izdajanja gradbenih dovoljenj. • Enaka interpretacija zakonov.
<ul style="list-style-type: none"> • Netransparentnost pri mednarodnem razpisu nepremičnin (licitacija gradbenih zemljišč). 	<ul style="list-style-type: none"> • Javni mednarodni razpis nepremičnin z rešenimi premoženjsko-pravnimi odnosi.
<ul style="list-style-type: none"> • Predrage komunalne takse za gradbena zemljišča (predvsem za Skopje). 	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza strukture taks.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 20.

2.1.4 Carinska administracija

Cilj Carinske uprave je poenostaviti postopke pri medsebojnem državnem trgovanju. Nov Zakon o carinski službi (Ur. l. RM, št. 46/2004) daje jasno sliko o njeni vlogi v družbi, v njeni pristojnosti je tudi izvajanje represivnih ukrepov. Ne glede na to, kako dobra je ekonomska politika, noben vlagatelj ne bo zadovoljen, če bo carinska služba neučinkovita. Eden izmed ukrepov v programu za spodbujanje tujih naložb je tudi skrajšanje čakalnih vrst na mejnih prehodih. Prihranki so lahko zelo veliki.

Sodobno carinsko delo se v trgovini predstavlja kot olajšava, katere cilj je, da se vedno manj tovarnjakov carini na carinskih terminalih in da se vse druge carinske formalnosti izvršujejo v prostorih podjetij. Ena izmed ovir za vlagatelje je korupcija. Zaradi boljšega nadzora so bile na mejnih izpostavah postavljene kamere.

Na spletni strani carinske službe so vsi zakoni, predpisi, regulative, elektronski časopis in forum. Njeno olajševalno orodje je iskanje po tarifah. Sprejeli so tudi možnost, da se carini oziroma njihovim službam postavi neposredno vprašanje. V okviru reforme je bila narejena tudi delovna diferenciacija zaposlenih. V službi so dojeli, da vsi ne morejo imeti enake plače. Zaposlenega vsak mesec ocenjuje njegov predpostavljeni.

Tabela 8: Carinska administracija

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Visoka carinska stopnja pri uvozu nove opreme, surovin in repromaterialov, predvsem za države, s katerimi niso sklenjeni bilateralni trgovinski dogovori. • Pri uvozu blaga so težave s plačilom carine. • Pri uvozu blaga so carinske dajatve nekoordinirane in neizenačene. • Dolgotrajnost postopkov in subjektivnost pri dodeljevanju dovoljenj za izvoz proizvodov iz Makedonije. • Carinska procedura različnega blaga je dolgotrajna. • Premalo usklajen delovni čas carinske uprave in mejnih inšpekcijskih služb. • Pomanjkanje statističnih podatkov o dnevnem delu carinskih služb. 	<ul style="list-style-type: none"> • Specializirani mejni prehodi za določeno blago. • Usklajen delovni čas med carinsko upravo in mejnimi inšpekcijskimi službami relevantnih ministrstev. • Izboljšanje računalniške opreme in mrežne povezave med carinskimi službami. • Izobraževanje carinskih uslužbencev o novostih glede carinskih tarif in izvoru blaga. • Delavnice za uporabnike carinskih storitev. • Zagotovitev pravočasnih informacij o spremembah pri carinskih tarifah. • Dežurni operativni center za vse udeležence v carinskem postopku.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 20–21.

2.1.4.1 Carinske dajatve

Z vstopom Slovenije v EU je prenehal veljati Sporazum o prosti trgovini med Republiko Makedonijo in Republiko Slovenijo. Vse blago, ki je slovenskega porekla in izpolnjuje pogoje za pridobitev preferencialne obravnave, je ocarinjeno po Sporazumu o stabilizaciji in pridruževanju med Republiko Makedonijo in EU. Tako je na primer uvoz hladilnikov iz Slovenije sedaj obdavčen s 15,8 % (prej 0 %) carinsko stopnjo.

Skoraj vse carinske preferencialne stopnje, ki so predvidene v Sporazumu o prosti trgovini med Republiko Makedonijo in Republiko Slovenijo, so dodane kvotam, ki se uporabljajo v Sporazumu o stabilizaciji in pridruževanju med Republiko Makedonijo in EU. Carinska uprava jih deli se po načelu »kdor prvi pride, prvi uporablja«. Količine se določijo in objavijo v Uradnem listu Republike Makedonije.

2.1.4.2 Pogoji za blago, namenjeno široki potrošnji

V skladu z 32. členom Zakona o trgovini (Ur. l. RM, št. 16/04) in v soglasju z navodilom Ministrstva za gospodarstvo RM (št. 10-4250/I) mora blago, namenjeno široki potrošnji, izpolnjevati naslednje pogoje: biti mora v skladu s predpisanimi tehničnimi zahtevami, označeno na zakonsko predpisani način in imeti mora vse dokumente, ki jih zahteva Odločba za pregled in evidenco tehnične dokumentacije blaga, ki se uvaža v Makedonijo.

2.1.4.3 Deklaracija blaga

Uvoženo blago mora imeti pisno deklaracijo, iz katere so razvidni ime izdelka, oznaka ali opis izdelka, način uporabe, vsebina izdelka, datum proizvodnje izdelka in rok trajanja, ime uvoznika, njegov naslov in država izvora. Podatki iz deklaracije morajo biti napisani v makedonskem jeziku, v cirilici. Deklaracija je lahko natisnjena na originalni embalaži ali pa na nalepki, ki je nalepljena na embalažo.

2.1.4.4 Tehnično navodilo za uporabo, sestavljanje izdelka itd.

Poleg omenjene deklaracije je pri prodaji nekaterih uvoženih izdelkov treba pripraviti še garancijo, tehnična navodila, navodila za sestavo izdelka, navodila za uporabo itd.

2.1.4.5 Skupina izdelkov, ki jih nadzira tržni inšpektorat

V skladu z Zakonom o trgovini je pri uvozu v Makedonijo obvezna tržna inšpekcija za kmetijske izdelke in živila ter za industrijsko blago. Nadzor nad kmetijskimi izdelki in živila izvaja tržna inšpekcija, ki izda potrdilo o kakovosti. S tem dokumentom se nadaljuje carinjenje izdelkov. Nadzor nad industrijskim blagom za široko potrošnjo je potreben za kuhinjsko sol, cement, motorno olje, lake, dišave, kozmetične in toaletne izdelke, plastične izdelke, belo tehniko, telefone, računalnike, pohištvo, igrače, športne izdelke in podobno.

2.1.4.6 Skupina izdelkov, za katere ni predvidena tržna inšpekcija

Po Zakonu o standardizaciji (Ur. l. RM, št. 54/2002) oziroma Zakonu o trgovini spadajo v to skupino uvoženi rabljeni izdelki (stroji, naprave ipd.), izdelki, ki niso namenjeni široki potrošnji – v to skupino spadajo izdelki, ki so namenjeni proizvodnji drugih izdelkov – surovine ali pomožni materiali, izdelki, ki se vgrajujejo v narejene izdelke in rezervni deli za popravilo raznih strojev, naprav itd., stroji, naprave, inštrumenti in podobno, ki jih uvoznik uvaža za lastne potrebe (na primer uvoz fotokopirnega stroja za potrebe poslovanja svojega podjetja). Poleg tega se omenjajo še uvoženo meso za predelavo, če ga uvaža mesna industrija, kemikalije za proizvodnjo kemičnih izdelkov, tkanine in drugo blago za proizvodnjo tekstilnih izdelkov. V teh primerih je treba carinski službi dostaviti izjavo o namembnosti uvoženega izdelka, ki jo je podpisala odgovorna oseba v podjetju (z navedbo njegovega imena in priimka ter naziva delovnega mesta v podjetju), ki te izdelke uvaža (Izvozno okno, 2010).

2.2 Druge prednostne naloge

V Akcijskem načrtu so poleg prednostnih nalog prikazane tudi druge prednostne naloge, ki se rešujejo vzporedno, in sicer: zmanjšanje korupcije, podkupljivosti in sive ekonomije, povečanje transparentnosti in konsistentnosti državne administracije, komunikacijske izboljšave z zasebnim sektorjem, izboljšave v bančnem in finančnem sistemu, izboljšave v korporacijskem upravljanju, povečanje fleksibilnosti trga dela, izboljšave na področju

davčne administracije, izboljšave na področju inšpekcijskih služb, spodbujanje konkurence, zaščita intelektualne lastnine, nadzor kakovosti in dostop do informacij za poslovne subjekte.

2.2.1 Zmanjšanje korupcije, podkupljivosti in sive ekonomije

Stopnjo korupcije vlada RM ugotavlja na podlagi državnega programa za preprečevanje in zmanjšanje korupcije. Najbolj podkupljivi sektorji so carina, davčna uprava in ministrstva, ki izdajajo različna dovoljenja in licence. Akcijski načrt predlaga potrebne ukrepe.

Tabela 9: Zmanjšanje korupcije, podkupljivosti in sive ekonomije

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje zavesti o negativnih učinkih sive ekonomije. • Pri uvozu blaga so težave s plačilom carine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Javna pobuda za dvig zavesti. • Uvedba davčnih olajšav in ugodnosti za podjetja, ki upoštevajo uradno ekonomijo. • Lažji dostop do posojil.
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje organov, ki bi raziskovali, za koliko se je zmanjšal obseg sive ekonomije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ustanovitev delovne skupine, ki bi predlagala in spodbujala aktivnosti za odpravljanje sive ekonomije.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 24.

2.2.2 Povečanje transparentnosti in konsistentnosti državne administracije

Za vlagatelje so pomembni predvsem administrativni postopki, povezani z gradbenimi dovoljenji, davčno upravo, dovoljenji in licencami, zato mora biti državna administracija pregledna in učinkovita.

Tabela 10: Povečanje transparentnosti in konsistentnosti državne administracije

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Diskrecijsko odločanje o licencah in dovoljenjih za podjetja, če ima samo ena oseba pooblastila za relevanten postopek. 	<ul style="list-style-type: none"> • Odvzem neustreznih diskrecij vladnim uslužbencem v prepričanju, da obstajajo standardna pravila. • Uvedba taks in postopkov odločanja za vsak tip uporabe (licence, dovoljenja). • Razpolaganje z obsežnimi informacijami za standardni postopek. • Odgovornost več oseb za takšne postopke in uporaba objektivnih meril pri odločanju. • Zagotovitev pravice do pritožbe.
<ul style="list-style-type: none"> • Obstaja praksa izdajanja ustnih odobritev ali zavrnitev, podjetja nimajo pisne podlage za odločitve niti možnosti za pritožbo. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vse odločitve vladnih uslužbencev morajo biti pisne, razlogi za zavrnitev morajo biti utemeljeni.

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
	<ul style="list-style-type: none"> Izboljšanje sistema za vložitev pritožb.
<ul style="list-style-type: none"> Drugostopenjske administrativne komisije morajo izboljšati svoje delovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> Sodelovanje z zunanjimi strokovnjaki pri odločanju komisij in uvedba prisilnih ukrepov pri izvajanju odločb. Redni sestanki z reševanjem pritožb v zakonskem roku.
<ul style="list-style-type: none"> Pomanjkljiv pretok rednih informacij in informacij o številu odobritev, zavrnitev in pritožbah. 	<ul style="list-style-type: none"> Zagotovitev javno dostopnih kvantificiranih podatkov v sodelovanju s prebivalstvom.
<ul style="list-style-type: none"> Lokalna uprava je slabo usposobljena za administrativne postopke, ki se nanašajo na posle. 	<ul style="list-style-type: none"> Preverjanje administrativnih postopkov na ravni občin. Razvijanje sistema za standardno usposabljanje občinskih uslužbencev na naslednjih področjih: <ul style="list-style-type: none"> gradbeni postopki, coniranje zemljišč, davčna uprava, licence in dovoljenja.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 25–26.

2.2.3 Komunikacijske izboljšave z zasebnim sektorjem

V gospodarstvu se ustvarja nova dodana vrednost, zato je treba izboljšati komunikacijo med državno upravo in zasebnim sektorjem. Za vlagatelje so ključnega pomena predvsem pravočasne in zanesljive informacije, ki se nanašajo na zakonske spremembe, davčno politiko in administracijo.

Tabela 11: Komunikacijske izboljšave z zasebnim sektorjem

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> Nizka raven komunikacije med poslovneži in vlado. Pomanjkljiva uporaba zakonov in predpisov. Premalo časa za odziv. 	<ul style="list-style-type: none"> Vzpostavitev konstruktivnega dialoga z delovno skupino, ki pregleduje zakonodajo, omogočiti ji je treba dovolj časa za odziv (na primer ne manj kot en mesec). Aktivna vključitev trgovinske zbornice v dialog prek svojih združenj. Izboljšanje komunikacije med upravnim odborom in delovno skupino projekta FIAS-a. Ustanovitev nacionalnega sveta vlagateljev s poudarkom na neposrednih tujih naložbah.
<ul style="list-style-type: none"> Vlada RM mora depersonalizirati svoje interakcije z ljudmi, pogovarjajo naj se z združenji. 	<ul style="list-style-type: none"> Redno preverjanje tekoče zakonodaje. Vključitev zadostnega števila članov v gospodarsko zbornico.

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
	• Krepitev vloge delovnih združenj z izražanjem interesov njihovih članov.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 27.

2.2.4 Izboljšave v sodnem sistemu

Strategija je zasnovana na temeljnih načelih ustave, ki predstavlja vladanje prava, delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno, neodvisnost sodišč, zaščito pravic državljanov in podobno. Strategija ima dva cilja: splošnega in posamezne. Splošni cilj je vzpostaviti funkcionalen in učinkovit pravosodni sistem, zasnovan po evropskih standardih. Posamezni cilji so izpeljani iz splošnega cilja.

Največje pomanjkljivosti v delovanju pravosodnega sistema so počasnost postopkov, težko in dolgotrajno izvrševanje končnih sodnih odločb, preobremenjenost sodišč s predmeti, ki nimajo sodnega značaja, pomanjkanje meril za financiranje sodišč, premalo razvit sistem odnosov z javnostjo, problemi v zakonodaji, ki se nanašajo na izbiro sodnikov in človeških virov.

V Akcijskem načrtu so predvideni ukrepi, aktivnosti, roki in ustanove, odgovorne za uspešnejše izvajanje strategije (osnovni del in aneksi). Pripravljen je bil tudi dokument za finančne implikacije pri izvajanju strategije. V osnovnem delu so zajeti sodni sistem in javno tožilstvo, kot aneksi pa reforme v penitenciarnem sistemu, javno tožilstvo, advokatura in notariat. Največ časa in energije se je porabilo za vzpostavitev neodvisnosti sodišč oziroma za reformo sistema selekcije in izbire sodnikov. Pregledane so bile mnoge primerjalne študije, vsi mednarodni standardi s tega področja ter številne analize dosedanjega delovanja sistema za izbiro sodnikov.

Sprejeta je bila tudi odločitev, v kateri se predvideva redefiniranje postavitve, pristojnosti in sestave republiškega sodnega sveta. Bistvena novost je uvedba uvajalnega usposabljanja sodnikov – pred nastopom sodniške službe bodo morali končati šolo za izobraževanje sodnikov, da bodo pridobili praktično znanje, poudarjeno pa bo tudi kontinuirano izobraževanje. Pričakuje se, da bo center za kontinuirano izobraževanje postal javna ustanova, ki jo bo financirala država. Določiti bo treba tudi natančna merila za financiranje sodišč.

Naslednje vprašanje je učinkovitost sodišč. Predvidene so spremembe v procesnih zakonih, ki so v največji meri že pripravljeni. Pri organizaciji sodišč se želi vzpostaviti dvojni sistem prvostopenjske pristojnosti in uvajanje višjih sodišč, ki bodo imela pristojnosti pri postopkih, povezanih z organiziranim kriminalom in korupcijo, resnimi kaznivimi dejanji, gospodarskimi spori, civilnimi spori nad določeno vrednostjo in upravnimi spori v

pristojnosti vrhovnega sodišča. Soglasno z novimi smernicami EU in analizami se bo moral sprejeti model specializacije oddelkov na sodiščih.

Naslednji problem je povezan s prekrški. Strategija predvideva ukrepe in aktivnosti, ki so definirani v dveh etapah: sprememba Zakona o prekrških (Ur. l. RM, št. 15/1997) v okviru sedanjih ustavnih rešitev, in nekatere spremembe ustave, po kateri so prekrški v sodni pristojnosti, enako kot kazniva dejanja. Po teh spremembah bo sledila izločitev določenega tipa prekrškovnih predmetov iz sodne pristojnosti.

Naslednji del reforme bo usmerjen k povečanju učinkovitosti sodišč. Nanaša se predvsem na tri ključne procesne zakone: Zakon o pravdnem postopku (Ur. l. RM, št.33/1998), Zakon o izvršbi in zavarovanju (Ur. l. RM, št. 53/1997) ter Zakon o kazenskem postopku (Ur. l. RM, št. 15/1997). Sodišča imajo največ težav z izvrševanjem pravnomočnih sodnih odločb, ker pravni okvir na tem področju ni dovolj jasen in natančen, s favoriziranjem dolžnika na račun upnika in z nizko ravno tehnične opremljenosti oziroma s preslabo opremljenimi oddelki za izvršbo. Za prebrotev teh težav so predvidene radikalne spremembe: popolna menjava zakonskih okvirov, zmanjšanje zakonskih podlag za tožbe in ugovore, razvijanje koncepta, s katerim se bo opustil privilegiran položaj dolžnika na račun upnika, in vzpostavitev sistema za izvršbo zunaj sodišč. Del reform vključuje tudi sistem alternativnega reševanja sporov, kjer se predvideva sprejetje Zakona o mediaciji, uvedba izpita za pridobitev naziva mediator, sprejetje programa za izobraževanje mediatorjev in njihov etični kodeks.

Pomemben prispevek k povečanju učinkovitosti sodišč bo dokončanje popolne posodobitve z računalniki. Zaključna faza naj bi prinesla medsebojno informacijsko povezanost sodišč ter sodišča kot celote z javnim tožilstvom, ministrstvom za pravosodje, republiškim sodnim svetom, penitenciarne ustanovami in z drugimi pravosodnimi ustanovami.

Tabela 12: Izboljšave v sodnem sistemu

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Alternativno reševanje sporov, povezanih s trgovskimi odnosi s tujimi podjetji (mednarodna arbitražna) zaradi izogibanja dolgim in dragim sodnim procesom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprejetje Zakona o arbitraži s pomočjo Evropske agencije za rekonstrukcijo. • Redno usposabljanje sodnikov in arbitrov. • Dvig zavesti pri delovnih skupinah.
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje specializiranih sodnikov za komercialne primere in spore, tudi za primere, povezane s stečajni in pravnimi za industrijsko lastnino. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopolnitev Zakona o izvršbi. • Redno izobraževanje sodnikov o Zakonu o trgovskih družbah, stečaju in industrijski lastnini.

se nadaljuje

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
• Pomanjkanje specializiranih komercialnih sodišč.	• Ustanovitev specializiranih komercialnih sodišč.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 28.

2.2.5 Izboljšave v bančnem in finančnem sistemu

Konec leta 2001 je bančni sistem sestavljalo 21 komercialnih bank in 17 hranilnic. Privatizacija bank je bila leta 2000 88,6 %. Sprejet je bil tudi nov Zakon o bankah (Ur. l. RM, št. 67/2007), ki je bankam s potrebno licenco za opravljanje domačih operacij in za izvajanje mednarodnega plačilnega prometa, kreditov in garancij namenil denarna sredstva v skupni vrednosti 12 milijonov EUR. Bančni sektor se je konsolidiral in število bank in hranilnic se je zmanjšalo.

Poudariti je treba, da se v preteklosti bančnemu sistemu ni zaupalo, prevladovali so depoziti v tuji valuti. Banke so imele veliko slabih posojil. Narejen je bil univerzalni bančni model, ki je finančni trg razdelil med bančne in nebančne finančne ustanove ter bankam vzel prevlado. Sprejeti so bili t. i. baselski standardi, da bi izboljšali bančni nadzor in konkurenčnost (Micevska, Eftimovski, & Petkovska, 2002).

Tabela 13: Izboljšave v bančnem in finančnem sistemu

Pomanjkljivosti	Ukrepi
• Preslab nadzor nad delovanjem družb in zavarovanj.	• Sprejem podzakonskih aktov, ki izhajajo iz Zakona o nadzoru zavarovanja, približevanje in harmonizacija domače regulative z evropsko. • Regionalno sodelovanje in izmenjava informacij s pristojnimi ustanovami za izvajanje nadzora.
• Izboljšati je treba sistem obveznega zavarovanja v prometu.	• Sprejetje Zakona o obveznem zavarovanju v prometu. • Domačo zakonodajo na področju obveznega zavarovanja je treba približati in harmonizirati z direktivami EU.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 29–30.

2.2.6 Izboljšave v korporacijskem upravljanju

Na podlagi Zakona o trgovskih družbah se bo poenostavila registracija delovnega subjekta. Uporabljal se bo en sam preprost prijavitni obrazec z zakonsko obveznimi podatki. Z novimi rešitvami bo sodišče postavljeno v pasivno vlogo – preverjalo bo podatke, za njihovo resničnost in zakonitost pa bo materialno in kazensko odgovarjal prijavitelj. Sodišče poleg teh podatkov ne bo smelo zahtevati ničesar drugega. V 8 dneh bo sodnik izdal odločbo, s katero se bo subjekt, če bo izpolnjeval pogoje, lahko vpisal v trgovski register. Končni cilj

je prenos postopka za registracijo na drug organ, ki ni v pristojnosti sodišč. Po vseh analizah in ocenah je najprimernejši centralni register, ki bo subjektu omogočil vstop v pravni promet. Po registriranju sledi poregistracijsko obdobje, v katerem se postopek opravlja po sistemu »vse na enem okencu«.

Prednosti takega sistema je več. Skrajša se poregistracijski postopek, saj je na enem mestu baza podatkov, kjer lahko vsaka zainteresirana oseba dobi vse potrebne informacije, poleg tega pa so v okviru centralnega registra še drugi registri. To pomeni tudi zmanjšanje proračunskih sredstev, ki so potrebni za vzdrževanje registrov.

Nov Zakon o trgovskih družbah se v delu o transparentnosti in odprtosti sklicuje na evropske direktive. Makedonska država si je zadala, da bo na trg kapitala pritegnila vlagatelje. Delničarji v preteklosti niso bili dovolj informirani o delovanju podjetja. Zakon predvideva veliko aktov in dokumentov, ki jih mora družba hraniti na svojem sedežu. Delničar ima kadar koli pravico do vpogleda v vse, razen v zapisnike sestankov organa upravljanja, če se ugotovi, da so v zapisnikih tudi skrivnosti, ki so strateškega pomena za podjetje.

Delniške družbe so odbor direktorjev dolžne seznaniti z izbiro člana uprave. Informacije o kandidatih se objavijo najmanj sedem dni pred zasedanjem skupščine. Objavljati je treba tudi spremembe, ki se nanašajo na letno poročilo o delovanju družbe z obrazložitvijo osnovnih elementov. Na koncu se zaradi pravočasnega informiranja delničarjev, potencialnih vlagateljev in javnosti opravi revizija finančnega poročila.

Za upravljanje družbe so sprejeti sistemi, ki jih poznajo tuji vlagatelji. Enostopenjski in dvostopenjski sistem upravljanja omogoča fleksibilno organizacijo, saj vsak vlagatelj lahko izbere najprimernejšo obliko upravljanja. Z novimi rešitvami Zakona o trgovskih družbah je tako vzpostavljeno bolj transparentno in odgovorno delovanje organov upravljanja.

Obstajajo tri vrste odgovornosti: statusna, materialna in kazenska. Leta 2003 je bil ukinjen delničarski dogovor, v katerem delničar za upravljanje s podjetjem pooblašča tretjo osebo. Te pravice so bile večinoma dane članom organa upravljanja.

V novem zakonu je tudi odredba o rednem zasedanju skupščine. Z novimi rešitvami se poleg standardnih instrumentov za zaščito delničarjev omogoča vpogled v delničarsko knjigo.

Novost je tudi kumulativno glasovanje, kar je posebno pomembno za zaščito pravic manjšinskih delničarjev. Pri »velikih poslih«, ko se lastnina odtuji ali pridobiva, je bila ustanovljena delniška družba. Če se nanaša na 20 % do 50 % lastninskega deleža družbe, mora odločitev enoglasno sprejeti odbor direktorjev. V nasprotnem primeru lahko sklep sprejme skupščina delničarjev z 51 % večino. Ko pa se odtuji ali pridobiva lastnina nad

50 % vrednostjo lastnine družbe, je primarna in ultimativna pravica delničarjev, da sprejmejo odločitev z najmanj dvotretjinskim številom delničarjev oziroma z njihovimi glasovalnimi pravicami.

Delničarji, ki se ne strinjajo s spremembami, lahko uveljavljajo pravico odkupa delnice po ceni, ki je v bilanci stanja, primerno preobrazbi. Enak postopek velja tudi za statusne spremembe.

Tabela 14: Izboljšave v korporacijskem upravljanju

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Prevelik pritisk na majhne delničarje za prenos glasovalnih pravic. • Menedžerji podjetij imajo različne interese. • Premajhna zaščita malih delničarjev. • Samo en model upravljanja ni v skladu z EU. • Ni direktiv o korporacijskem upravljanju. • Premajhna transparentnost in harmonizacija. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprememba in dopolnitev Zakona o trgovskih družbah, ki bo onemogočil izvajanje pritiska menedžerjev in upravnih odborov na majhne delničarje za pridobitev glasovalnih pravic. • Ugotovitev situacije konflikta interesov, ko menedžerji podpisujejo dogovore, ki vključujejo podjetja, v katerih imajo interes. • Sprejem odredbe, v kateri se definira glasovanje kvalificirane večine (tričetrtinska večina vseh delničarjev) za nekatere statusne spremembe družbe: združitev in nabavo, prodajo veliko vrednih sredstev. • Vzpostavitev možnosti izbire med enotirnim (upravni odbor) in dvotirnim (upravni in nadzorni odbor) upravljanjem. • Izboljšanje zakona v skladu z relevantnimi direktivami EU.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 31–32.

2.2.7 Povečanje fleksibilnosti trga dela

Brezposelnost je eden najpomembnejših makroekonomskih kazalcev in je pogosto tudi merilo uspešnosti makroekonomske politike. Opredelimo jo kot število brezposelnih glede na delovno silo in je po navadi izražena v odstotkih (Senjur, 1999, str. 155).

Stopnje brezposelnosti za Makedonijo so zbrane po metodologiji Mednarodnega urada za delo (angl. *International Labour Office – ILO*). Po tej metodologiji se med brezposelne štejejo tiste osebe, ki so brez dela, so na razpolago za delo in v obravnavanem obdobju iščejo zaposlitev, poleg tega pa morajo biti nad določeno starostno mejo (Senjur, 1999).

Tabela 15: Povečanje fleksibilnosti trga dela

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> Razmeroma slaba statistika o trgu dela. 	<ul style="list-style-type: none"> Sprememba in dopolnitev Zakona o delovnih razmerjih. Prijava nezaposlenih na Zavodu za zaposlovanje, izboljšanje nadzora in izvajanje inšpekcij. Ločitev pravice za zdravstveno zavarovanje od pravice do nadomestila v primeru nezaposlenosti. Okrepitev vloge Zavoda za zaposlovanje z ustanovitvijo enote, ki bi preverjala nezaposlenost. Kaznovanje delodajalcev, ki ne plačujejo socialnih prispevkov.
<ul style="list-style-type: none"> Potrebna je aktivna politika na trgu dela. 	<ul style="list-style-type: none"> Uvedba praktičnih modelov izobraževanja in učnih načrtov v sodelovanju z gospodarsko zbornico in Ministrstvom za izobraževanje RM. Izboljšanje kakovosti izobraževanja in usposabljanja. Krepitev lokalnih klubov za delo (job clubs), ki bi ponujali različne vrste storitev za nezaposlene (informacijsko, tehnološko in drugo usposabljanje, informacije o možnostih in potrebah za zaposlitev, o prostih delovnih mestih) in pomagali pri poklicni usmeritvi ali prekvalifikaciji. Ažuriranje baze podatkov o ekonomsko aktivnem prebivalstvu, strukturi, ponudbi in povpraševanju po delovni sili v Državnem zavodu za statistiko. Državna pomoč nezaposlenim pri njihovem usposabljanju in prekvalifikaciji.
<ul style="list-style-type: none"> Nizka stopnja zaposlenosti mladih med 15. in 24. letom. 	<ul style="list-style-type: none"> Vzpostavitev elektronske baze podatkov o študentih, ki bodo končali zadnje leto študija. Vpogled v bazo podatkov o študentih in njihovih dodatnih znanjih (tuji jeziki, delo z računalniki itd.) je treba omogočiti zasebnemu sektorju in drugim zainteresiranim. Vzpostavitev rednih stikov z organizacijo delodajalcev med pripravo baze, ki bi ustrezala njihovim splošnim in specifičnim potrebam. Nezaupanje delodajalcev zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj pri mladih se lahko preseže s sklenitvijo pogodbe o delu za določen delovni čas in z možnostjo pripravništva. Redne inšpekcije v okviru zakonskih možnosti (predvsem pri večjih pravnih subjektih, v javnih

Pomanjkljivosti	Ukrepi
	ustanovah in podjetjih) in izrek primernih kazni. • Spodbujanje sodelovanja med univerzo in delodajalci zaradi pretoka informacij med ponudbo in povpraševanjem po mladi delovni sili.
• Pravna podlaga za agencije obstaja, vendar je njihovo delovanje omejeno zaradi angažiranja Mladinske organizacije (mladinska zadruga).	• Ukinitvev ali sprememba Zakona o mladinskih organizacijah. • Povečana uporaba kratkoročnih pogodb o zaposlitvi.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 33–35.

Usposabljanje lahko poteka v lokalnih centrih, ki so bili ustanovljeni s pomočjo Ministrstva za izobraževanje RM in v sodelovanju s Partnerji za razvoj gospodarstva v Makedoniji (v nadaljevanju, PRIZMA). V nekaterih primerih lahko usposabljanje izvede tudi zasebna agencija ali delodajalec, če se prej dogovori z Ministrstvom za delo in socialno politiko RM.

S pogodbami o delu delodajalci zadovoljujejo svoje potrebe po delavcih (največkrat so to mladi ljudje z visoko izobrazbo), plačujejo jim samo fiksno vrednost za storitve in davek na osebne prejemke, izogibajo pa se plačilu socialnih prispevkov. Pogodbe se največkrat podpišejo za tri do šest mesecev in se lahko podaljšajo. Ministrstvo za delo in socialno politiko RM preučuje možnost za večji nadzor pri njihovi uporabi. V tem primeru bodo delodajalci pogodbo o delu lahko zamenjali s pogodbo o delu za določen čas, ki ji je najbolj podobna.

Preverjati bo tudi treba, ali se delovno intenzivne komponente v javnih delih ponudijo osebam, ki imajo nižjo stopnjo izobrazbe ali nižje kvalifikacije. Pri javnih naročilih bo to eno izmed glavnih meril za odobritev predlaganih projektov.

2.2.8 Izboljšave na področju davčne administracije

Pri spodbujanju naložb je bistvenega pomena možnost transferja dobička od naložb in njihova zaščita pred razlastitvijo. Ustrezna davčna politika pomeni pridobitev za vlagatelje in za državo. Razne olajšave morajo biti v skladu z Dogovorom o stabilizaciji in pridružitvi EU ter s pravili in predpisi Svetovne trgovinske organizacije.

Tabela 16: Izboljšave na področju davčne administracije

Pomanjkljivosti	Ukrepi
• Podjetja so prepozno seznanjena o pogostih spremembah v zakonodaji.	• Pravočasno obveščanje o davčnih spremembah in posredovanje informacij davčnim zavezancem. • Uvedba sistema za pridobitev povratnih informacij o poslu.

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Veliki problemi pri vračilu DDV. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagotovitev hitrejših postopkov za povračilo DDV, končni rok naj bi bil največ 30 dni od obdelave podatkov.
<ul style="list-style-type: none"> • Podjetja imajo težave pri oceni morebitnega davka od dobička. 	<ul style="list-style-type: none"> • Normativna ureditev za odgovornost stroke; »pooblaščen revizor«, ki se ukvarja z revidiranjem, tj. s preverjanjem računovodskih izkazov – stanja, uspeha in gibanja finančnih tokov za poslovno leto, ki jih je pripravila gospodarska družba. • Svetovalne storitve davčnih strokovnjakov in računovodskih oziroma revizorskih podjetij. • Poenostavitev in obrazložitev definicije o osnovi za davek iz dobička. • Objava ustreznih priročnikov in navodil, ki vključujejo definicije, izračune in primere.
<ul style="list-style-type: none"> • Premalo sodelovanja med Zavodom za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, Upravo za javne prihodke in kontrolo plačil za davčne zavezance. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzpostavitev računalniškega omrežja za zavode, Zavod za zaposlovanje, carinsko upravo, centralni register, Državni zavod za geodetske zadeve in Upravo za javne prihodke. • Določitev meril za kontrolo plačil davkov.
<ul style="list-style-type: none"> • Mehanizem za vložitev pritožbe ni učinkovit del davčnega sistema. 	<ul style="list-style-type: none"> • Preučitev možnosti za izdelavo posebnega zakona o davčnih postopkih. • Vzpostavitev verodostojnega sistema pritožb.
<ul style="list-style-type: none"> • Mehanizem pritožb in kazni spada med najtežje naloge davčne uprave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uvedba kazni, ki bi ustrezale naravi prekrškov.

Vir: *Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 36–37.*

2.2.9 Izboljšave na področju inšpekcijskih služb

Inšpekcijski nadzor je nadzor nad izvajanjem zakonov in drugih predpisov. Inšpekcijske službe se organizirajo za posamezna delovna področja.

Tabela 17: Izboljšave na področju inšpekcijskih služb

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Veliko poslovnežev meni, da so informacije o spremembah, postopkih in predpisih neustrezne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Priprava brošure z razlago procedure. • Ustanovitev informacijskih podjetij, ki bi svetovala o novih zakonskih ukrepih.
<ul style="list-style-type: none"> • Zakoni, ki se nanašajo na inšpekcijske postopke, so nejasni. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprememba procedur. • Vzpostavitev sodelovanja med inšpektorji in poslovneži pri opredelitvi zakona, ki določa pristojnost inšpekcijskih služb.

se nadaljuje

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Zaradi prevelikega števila inšpekcij in slabega koordiniranja se pojavljajo težave pri njihovem medsebojnem usklajevanju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzpostavitev boljše izmenjave informacij, ki bo omogočala usklajevanje med inšpekcijami.
<ul style="list-style-type: none"> • Preveliko število sodnih kazni pomeni, da so inšpekcijske službe prestroge ali pa podjetja ne spoštujejo predpisov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Preučitev problemov in predlaganje sprememb.
<ul style="list-style-type: none"> • Veliki stroški zaradi prevelikega števila inšpektoratov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprememba in dopolnitev različnih zakonov. • Ustanovitev inšpekcijske službe, ki bi povezovala vsa ustrezna ministrstva.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 38.

2.2.10 Spodbujanje konkurence

Učinkovita konkurenca je ključnega pomena za odprto tržno gospodarstvo, ker zagotavlja cenejše in kakovostnejše blago in omogoča tehnološke inovacije. Glavna področja konkurenčne politike so preprečevanje kartelov, nadzor nad združevanjem, liberalizacija oziroma preprečevanje nastajanja monopolov ter državnih pomoči, ki so pogosto dovoljene samo v primeru regionalnega razvoja, za raziskave in inovacije ali za razvoj malih in srednjih podjetij.

Tabela 18: Spodbujanje konkurence

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Pri predhodnem obveščanju, ki se nanaša na združitev in pripojitev subjektov, so roki monopolne uprave predolgi. • Ni regulacijske agencije za energetske sektor, ki bi upoštevala predvideno privatizacijo tega sektorja. • Pomanjkanje regulacijskih teles na drugih področjih, kjer se lahko pojavijo monopoli (na primer telekomunikacije, transport, vodno gospodarstvo). 	<ul style="list-style-type: none"> • Revizija regulacijskih teles za ta področja.
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje učinkovitega raziskovanja in kaznovanja zaradi nekonkurenčnega obnašanja (karteli). 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprememba Zakona o konkurenci.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 39.

2.2.11 Zaščita intelektualne lastnine

Industrijsko lastnino predstavljajo patent, industrijsko oblikovanje, blagovna znamka, oznaka o poreklu in geografska oznaka. V skladu z Zakonom o industrijski lastnini

(Ur. l. RM, št. 47/2002) so v Makedoniji domače in tuje pravne in fizične osebe deležne enake obravnave in imajo iste pravice.

Tabela 19: Zaščita intelektualne lastnine

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Domačim subjektom primanjkuje zavesti za implikacijo pravic iz naslova intelektualne lastnine. • Neučinkovita zaščita pravic iz naslova intelektualne lastnine v okviru sodnega sistema. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopolnitev ustreznih zakonov, ki se nanašajo na povišanje kazni zaradi oškodovanja pravic iz naslova intelektualne lastnine. • Ustanovitev posebnih oddelkov na sodiščih. • Sprememba in dopolnitev Zakona o kazenskih postopkih, Zakona o sodnih postopkih in Zakona o carinskih ukrepih. • Opredelitev suspenzivnih postopkov pri uvozu, izvozu, ponovnem izvozu, vходу piratskega in ponarejenega blaga. • Krepitev Urada za zaščito intelektualne lastnine in Ministrstva za kulturo RM. • Zaščita avtorskih in sorodnih pravic. • Izobraževanje zaposlenih na sodiščih, v zasebnem sektorju in združenjih. • Javne pobude za dvig samozavesti v zvezi z intelektualno lastnino in izboljšanje storitev Oddelka za tehnološko opazovanje.
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje mrežno-institucionalnega povezovanja ustanov z Uradom za zaščito intelektualnih pravic oziroma z njihovo bazo podatkov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uporaba baze podatkov Oddelka za tehnološko opazovanje pri Uradu za zaščito intelektualnih pravic, ki je edini tega tipa v regiji. • Koriščenje finančnih sredstev, ki jih dajejo mednarodne ustanove.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 39–40

2.2.12 Preverjanje kakovosti

Akreditacija je dejavnost javnega interesa. Z akreditacijskim postopkom se ugotavljajo ustreznost blaga, kakovost, življenjsko okolje in njegova zaščita itd. Za ta namen se izdajajo ustrezni certifikati.

Tabela 20: Nadzor kakovosti

Pomanjkljivosti	Ukrepi
<ul style="list-style-type: none"> • Premalo ustreznih ustanov, ki se ukvarjajo s standardi kakovosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Krepitev ustanove za standardizacijo, Instituta za akreditacijo in Urada za metrologijo. • Specializacija kadra in usposabljanje. • Finančna pomoč navedenim ustanovam zaradi

nadaljevanje

Pomanjkljivosti	Ukrepi
	izboljšanja storitev, ki so v skladu z evropskimi standardi.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 40.

2.2.13 Dostop do informacij za poslovne subjekte

Poslovni registri hranijo informacije o podjetjih (pravna oblika, zakoniti zastopniki, računovodske listine za vsako leto itd.) za poslovne namene. S tem se omogoča tudi sodno varstvo, kajti ustrezne informacije o dolžnikih in njihovem premoženju so ključnega pomena za upnike in izvršilne organe.

Tabela 21: Dostop do informacij za poslovne subjekte

Pomanjkljivosti	Ukrepi
• Premalo je natančnih informacij o podjetjih.	• Izboljšanje storitev centralnega registra. • Ažuriranje podatkov centralnega depozitarja vrednostnih papirjev.
	• Preučitev možnosti za ustanovitev ustanove, ki bi razvrščala podjetja po določenih merilih.

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija, Programa za potiknuvanje investicij vo Republika Makedonija, 2003, str. 41.

2.3 Olajšave pri naložbah

Samo olajšave ne morejo nadomestiti splošne ekonomske politike, ukrepov za spodbujanje neposrednih tujih naložb in njene klime.

Transnacionalna podjetja po navadi odločitve za vlaganje sprejemajo v dveh fazah. V prvi fazi vlagatelji sestavijo spisek držav, ki so primerne glede na ekonomski in politični položaj, bolj ali manj neodvisno od ukrepov. V drugi fazi pa raziskujejo ugodnosti, velikokrat jih tudi zahtevajo, včasih pa vladam različnih držav tudi nasprotujejo. Čeprav olajšave niso najpomembnejše, so v nekaterih primerih odločilne pri sprejemanju odločitev vlagateljev za izbiro lokacije. V tem kontekstu vlada RM verjame, da se lahko olajšave pri naložbah zmerno izkoristijo, kadar dopolnjujejo ustrezno okolje za naložbe, ko obstajajo tržne nepravilnosti in konkurenca pri olajšavah, na primer v JVE.

Obstajajo tri vrste olajšav pri naložbah. Z regulacijskimi se podjetjem omogoča odstopanje od določenih nacionalnih pravil in regulativ, na primer odstopanje, povezano z življenjskim okoljem. Vlada RM takim ugodnostim ni naklonjena.

Finančne olajšave se dajejo pri vlaganju v območja, ki so v primerjavi z drugimi manj privlačna. Podjetjem, ki vlagajo ali realocirajo svoje zmogljivosti na takšna ozemlja, te olajšave skušajo nadomestiti in popraviti tržne pomanjkljivosti oziroma zmanjšati stroške za transakcije. Vlada RM podpira takšne olajšave, če so namenske.

Fiskalne olajšave pa so največkrat uporabljene ugodnosti v tej regiji, kjer so locirani konkurenti.

2.3.1 Fiskalne olajšave

Od 1. januarja 2007 ima Makedonija enotno davčno stopnjo. Naložbe so s 1. januarjem 2008 obdavčene z 10 % stopnjo. V primeru 100 % tujih naložb pa je podjetje za določeno obdobje oproščeno plačila davka. Trošarine se plačujejo za naftne derivate, tobačne izdelke in alkoholne pijače. Davek na dobiček je 10 %. Obstajajo še davek na osebne prejemke, na dohodek in na nepremičnine.

Tabela 22: Oblike davkov in njihove davčne stopnje v Makedoniji

Davek	Davčna stopnja
<ul style="list-style-type: none"> • DDV 	<p>DDV je 18 %, nižji, 5 % DDV, pa se obračuna za nekatere skupine blaga, ki so navedene v 30. členu zakona:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdelki za človeško prehrano, razen alkoholnih in brezalkoholnih pijač, • osnovni izdelki v kmetijstvu, čebelarstvu, razen rož in drugih izdelkov za okraševanje, • hrana za živali, razen za domače živali (za hišne ljubljence), • voda, razen mineralne vode, • elektrika, briketi, mazut ipd., • zdravila, ortopedski aparati, invalidski vozički, • toaletna mila, otroške kreme, šamponi za lase ipd., • knjige, revije, otroške slikanice in drugo, razen revij s pornografsko vsebino, • vata, RTG-filmi za medicinsko, stomatološko ali veterinarsko uporabo ipd. <p>Znižana 5 % stopnja se uporablja tudi pri prevozu oseb, komunalnih storitvah ter za odvetniške, notarske, računovodske in revizorske storitve.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Trošarine 	<p>Trošarine znašajo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za motorni bencin 24,36 MKD (0,4 EUR) za liter, • za alkohol 3 MKD za liter, • za domači tobak, cigare in cigarilose 33 % od

Davek	Davčna stopnja
	maloprodajne cene, • za uvoženi tobak 1.350 MKD za kilogram.
• Davek na dobiček	Davčno osnovo za obračun davka na dobiček predstavlja razlika med skupnimi prihodki in odhodki davčnega zavezanca. Med odhodke spadajo: • bruto plače zaposlenih, • osebna nadomestila članov upravnih odborov in nadzornih svetov v višini 50 % od izplačanega zneska, • amortizacija, • krediti in obresti, ki so povezani z dejavnostjo podjetja, razen z nabavo osebnih avtomobilov, pohištva, umetniških izdelkov, • nadomestila za prevoz, hrano in regres, dnevnice za službena potovanja, • prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje in delo ipd. • Poslovne izgube se lahko prenesejo v prihodnje obdobje, za največ tri leta.
• Davek na osebne prejemke	Davek na osebne prejemke za mesečno plačo do 30.000 MKD (490 EUR) znaša 15 %. Za plačo, ki presega ta znesek, je treba plačati 4.500 MKD, čemur je treba prišteti še 18 % davek na razliko od 30.000 MKD.
• Davek na dohodek	Davek na dohodek se plača po dveh progresivnih stopnjah: • do 360.000 MKD (5.882 EUR) je 15 % davčna stopnja, • nad 360.000 MKD pa 54.000 MKD (882 EUR) in 18 % na razliko nad 360.000 MKD. Kapitalski dobički so bili do leta 2006 oproščeni davka na osebne prejemke.
• Davek na nepremičnine	V skladu z zakonom (Uradni list RM, št. 80/93) ločimo: • davek na nepremičnine (0,10 %) in motorna vozila (0,05 %), • davek na nasledstvena darila (nepremičnine, denar, delnice, obveznice ipd.) – davčna osnova se obračuna na osnovi tržne vrednosti, • davek na promet z nepremičninami (3 %), pri katerem je davčni zavezanec prodajalec nepremičnine – pravna ali fizična oseba.

2.3.1.1 Obvezna registracija za DDV

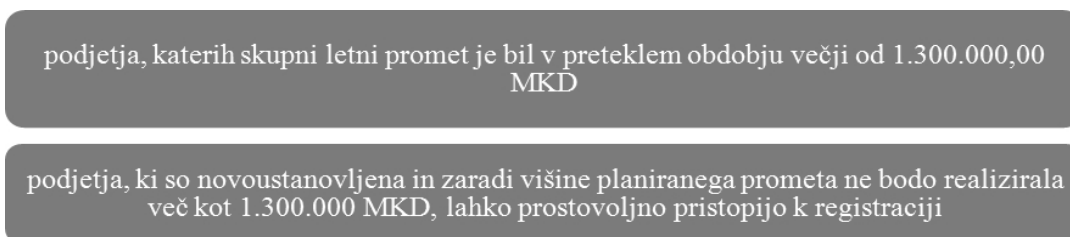
Davčni zavezanci so tisti, ki so v prejšnjem koledarskem obdobju imeli več kot 1.300.000 MKD skupnih prihodkov, ter davčni zavezanci, ki načrtujejo, da bo realizacija njihovega prometa nad 1.300.000 MKD.

Registracija za DDV se izvede z obrazcem Prijava za registracijo oziroma z obrazcem DDV-01. Na podlagi tega obrazca Uprava za javne prihodke izda odločbo za registracijo, kjer se določi datum začetka registracije za DDV, prvo davčno obdobje in obdobje za pošiljanje prijav za DDV. Davčni zavezanci morajo ostati v sistemu plačevanja DDV najmanj 5 let, ne glede na višino skupnega prometa.

2.3.1.2 Prostovoljna registracija za DDV

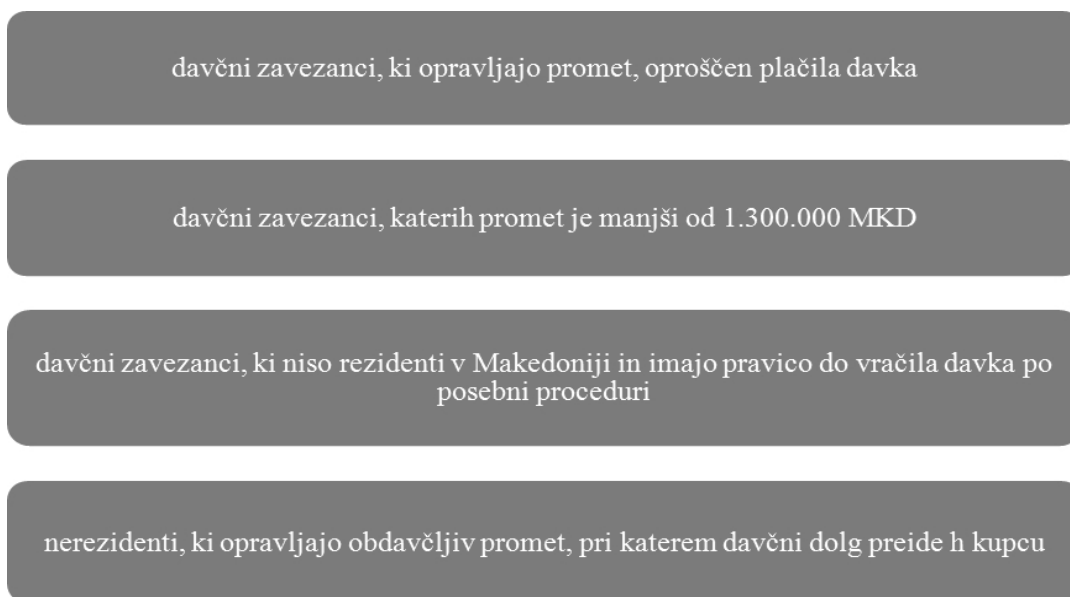
Sliki 5 in 6 prikazujeta obveznosti pravnih subjektov, ki se lahko prostovoljno prijavijo za plačilo DDV pod določenimi pogoji, in njihova oprostitev od obveznosti plačevanja DDV.

Slika 5: Pravni subjekti, ki so zavezanci za plačilo DDV

Vir: Izvozno okno, Podatki o državah, 2010.

Slika 6: Pravni subjekti, oproščeni plačila DDV

Vir: Izvozno okno, Podatki o državah, 2010.

2.3.1.3 Prijava in plačevanje davka na dobiček

Obračun in plačevanje davka na dobiček se opravi z obrazcem DB – Davčna bilanca, ki se pošlje na Upravo za javne prihodke. Razliko med vplačano akontacijo in dejanskimi obveznostmi obračuna davka na dobiček je treba plačati v 30 dneh od dneva, ko je treba oddati letni obračun. Mesečne akontacije davka na dobiček se odmerijo v višini 1/12 ugotovljenega davka na dobiček za preteklo leto, odstotno povečano za kumulativni porast maloprodajnih cen v Makedoniji v preteklem letu oziroma do 31. januarja prihodnjega leta, v razmerju do povprečnih maloprodajnih cen v preteklem letu. Mesečne akontacije se plačujejo v 15 dneh po izteku koledarskega meseca.

2.3.1.4 Vračilo preveč plačanega davka na dobiček

Če je davčni zavezanec plačal preveč davka na dobiček v obliki akontacij, lahko zahteva njegovo vračilo. Uprava za javne prihodke preveč plačani davek na dobiček vrne v 30 dneh od dneva vlozene prošnje za vračilo (Izvozno okno, 2010).

2.3.1.5 Mednarodne organizacije

V nadaljevanju je pregled davčnih stopenj, dogovorjenih s pogodbo za zmanjševanje možnosti za dvojno obdavčitev.

Tabela 23: Davčne stopnje – mednarodne pogodbe za zmanjšanje dvojne obdavčitve

Država	Uradni list številka	Obresti	Avtorske pravice	Drugi prihodki	Dividende	
					% udeležbe	Davčna stopnja (ne več od)
Avstrija	152/2007	0 %	0 %	0 %	najmanj 10 % ostali primeri	0 % 15 %
Albanija	16/1998	10 %	10 %	0 %	neodvisno od udeležbe	10 %
Belgija	11/1981	15 %	10 %	0 %	najmanj 25 % ostali primeri	10 % 15 %
Belorusija	96/2005	10 %	10 %	0 %	najmanj 25 % ostali primeri	5 % 15 %
Slovenija	31/1998	10 %	10 %	0 %	najmanj 25 %	5 %

Vir: Izvozno okno, Podatki o državah, 2010.

2.3.1.6 Naložbene in davčne olajšave

Davčnemu zavezancu, pri katerem so vložena sredstva tuje osebe, se zmanjša izračunani davek sorazmerno z vloženim tujim kapitalom, pod pogojem, da ta znaša najmanj 20 % od skupno vloženega trajnega kapitala. Za vložena sredstva tujih oseb se šteje tudi, če delnice odkupi tuja oseba. Oprostitev davka se nanaša tudi na davčne zavezance, ki so v celoti

ustanovljeni s tujim kapitalom. Upošteva se samo za prva tri leta, pri čemer je prvo leto tisto, v katerem se ustvarja dobiček, vendar pod pogojem, da zavezanec, ki je koristil te ugodnosti, dela najmanj še tri leta po izteku zadnjega leta, v katerem se je uporabljala pravica do davčne oprostitve.

Davčnemu zavezancu se zmanjša davčna osnova za naložbe do 100.000 EUR. Naložbe predstavljajo premični in nepremični kapital v tekočem letu, razen službenih vozil, pohištva, umetniških del in drugih okrasnih predmetov za opremljanje pisarniških prostorov. Če zavezanec ni izkoristil olajšave do konca tekočega leta, lahko pravico prenese v naslednje obdobje, dokler je v celoti ne izčrpa.

Zavezancu se zmanjša davčna osnova pri naložbah v premični in nepremični kapital nad 100.000 EUR v tekočem letu, razen za službena vozila, pohištvo, umetniška dela in druge okrasne predmete za opremljanje pisarniških prostorov. Davčna osnova se zmanjša do 30 %, vendar ne za več od neizkoriščenega dela naložbe.

Davčni zavezanec, ki vlaga v tehnološko posodabljanje ali nabavlja sredstva za zaščito življenjskega okolja in narave, ima pravico do pospešene amortizacije osnovnih sredstev, vendar največ v višini, ki za 25 % presega amortizacijo, preračunano po eni izmed metod za izračun amortizacije.

Davčnemu zavezancu, ki je vložil kapital v manj razvita območja različnih občin in specifična območja (hribovsko-planinska območja, obmejni pas in strnjeno zaostala območja), se zmanjša davčna osnova v višini vloženi sredstev, vendar največ do 50 % od osnove.

Davčni zavezanec, ki je uporabnik proste ekonomske cone, se oprosti plačila davka od dobička za 10 let od dneva začetka dejavnosti v prosti ekonomski coni, pod pogojem in v skladu s postopki, ki so potrjeni z Zakonom o prostih ekonomskih conah (Ur. l. RM, št. 56/1999).

Davčnemu zavezancu se zmanjša davčna osnova v višini sredstev, vloženi v zaščito življenjskega okolja in narave (prizna se 100 % znesek, vloženi za ta namen).

Davčnemu zavezancu, ki prvič začneja z dejavnostjo, se v prvem letu, ko je ustvarjen dobiček, izračunani davek zmanjša za 50 %, če nadaljuje z dejavnostjo še najmanj tri leta od dneva koriščenja olajšave. V nasprotnem primeru mora vrniti neplačani davek v vrednosti, ki je revalorizirana v skladu s stopnjo rasti drobnoprodajnih cen.

Za davčnega zavezanca, ki je prvič začel z dejavnostjo, se ne šteje zavezanec, pri katerem je prišlo do statusnih sprememb (pripojitev, združitvev, delitev, lastniška sprememba in drugo).

Davčnemu zavezancu, ki je v skladu z Zakonom o registraciji gotovinskih plačil (Ur. l. RM, št. 113/2007) dolžan uvesti in uporabljati odobreni sistem opreme za registriranje gotovinskega plačila, se preračunani davek zmanjša za deset nabavljenih fiskalnih naprav v višini njihove vrednosti. Če do konca tekočega leta ni izkoristil davčne olajšave, jo lahko prenese v naslednje obdobje. Izgube zaradi delovnih, finančnih in nedelovnih transakcij se lahko prenašajo v breme dobička v prihodnjih obračunskih obdobjih, vendar največ za tri leta, računano od leta, ki so prikazani. Ta pravica se ne more uporabiti v primeru spremembe statusa davčnega zavezanca, kot so pripojitev, združitev, delitev, lastniška sprememba in podobno.

Kapitalski dobički, ki so ustvarjeni s prodajo vrednostnih papirjev, opreme in nepremičnin, se vključujejo v davčno osnovo v višini 70 %. Kapitalski dobički, ustvarjeni s prodajo vrednostnih papirjev, zaradi spodbujanja trga vrednostnih papirjev do 1. januarja 2006 niso bili obdavčeni.

Davka od dividend, ki so ustvarjene z deležem kapitala v drugih podjetjih, so zavezanci oproščeni, če se obdavči zavezanec, ki plačuje po splošni stopnji po Zakonu o davku iz dobička (Ur. l. RM, št. 80/1993).

Pri transferju deleža dobička, ki ga je ustvarila tuja pravna oseba, se ne plačuje davek od dobička v vrednosti, ki se prenaša.

2.3.2 Druge olajšave

Fiskalne olajšave so glavni ukrep vlade RM pri spodbujanju domačih in tujih naložb ter konkurenčnosti. Obstajajo pa tudi druge olajšave.

2.3.2.1 Pomoč mikropodjetjem – Pro-biznis banka

Mikro in majhna podjetja predstavljajo pomemben del makedonskega ekonomskega okolja. Velikokrat zaradi svoje majhnosti ne morejo priti do finančnih sredstev prek komercialnih bank. Vlada RM je zato sprejela poseben Zakon o mikrofinanciranju (Ur. l., RM, št. 61/2002), ki omogoča ustanovitev banke za mikrofinanciranje, z dvakrat manjšo kapitalizacijo od tiste, ki je predpisana za druge banke.

2.3.2.2 Pomoč pri razvoju majhnih in srednjih podjetij – kreditno-garancijski sklad

Ključni problem, ki vpliva na raven domačega financiranja v podjetja, je, da veliko majhnih in srednjih podjetij ne more izpolniti pogojev, ki jih postavljajo komercialne banke, čeprav imajo učinkovit poslovni načrt za predlagano naložbo. Vlada RM je želela ublažiti ta problem z ustanovitvijo kreditno-garancijskega sklada. Pričakovalo se je, da bo imel v treh letih 10 milijonov EUR (predvidevala so se sredstva iz privatizacije, državnega proračuna, zasebnih podjetij in donatorjev), ki bi se uporabili samo za komercialno upravičene projekte in za tista podjetja, ki nimajo dostopa do kreditov komercialnih bank.

2.3.2.3 Pomoč pri pospeševanju izvoza – Makedonska banka za pomoč in razvoj

Makedonska banka za pomoč in razvoj je v državni lasti. Njen cilj je razvoj podjetij na podlagi investicijskega financiranja majhnih in srednjih podjetij, spodbujanja izvoza z zavarovanjem izvoznega kredita, upravljanjem in implementacijo tujih kreditnih linij.

2.3.2.4 Zavarovanje pred političnim tveganjem

Veliko število tujih vlagateljev skrbi politično in nekomercialno tveganje ter percepcija o tveganju v regiji. Makedonija omogoča zavarovanje pred političnim tveganjem prek Svetovne banke oziroma Mednarodne agencije za zavarovanje naložb (angl., *Multilateral Investment Advisory Guarantee Agency*, v nadaljevanju MIGA). Poleg te ustanove nudijo zavarovanje tudi druge nacionalne agencije za zavarovanje naložb.

MIGA zavaruje restrikcijo transferjev, razlastitev, prekršitev dogovora, vojne in državljanske nemire. Uporablja se standardna procedura: najprej se vloži zahtevek pri MIGA, zaključna faza pa je odobritev vlade RM (po priporočilu Ministrstva za finance RM). Poleg običajnih informacij, ki so objavljene na spletni strani MIGA, ni javnih podatkov o zavarovanju. Z ustanovitvijo Agencije za tuje naložbe se bo okrepila promocija o možnostih za zavarovanje, ki obstajajo tudi v Makedoniji.

2.3.2.5 Urad za ekonomsko nerazvita območja

Ustanovljen je bil poseben urad za pospeševanje uravnoveženega regionalnega razvoja in za razvoj ekonomsko manj razvitih območij. Spada v pristojnost Ministrstva za lokalno samoupravo RM in omogoča nepovratna sredstva za posebne naložbene projekte (predvsem za infrastrukturne projekte). Z odločbo vlade RM so regulirana merila, vrednost, pogoji in uporaba sredstev urada. Med ekonomsko manj razvita območja v Makedoniji spadajo 1.003 naselja (od skupaj 1.602 v državi), 64 % ozemlja z 19 % prebivalcev. Sredstva urada naj bi bila večinoma financirana iz proračuna in so glede na potrebe zelo omejena (za leto 2003 so znašala 4,3 milijona EUR). Zaradi boljše preglednosti poslovanja in da bi se izognili kritikam o politiziranosti, je bil v letu 2003 ustanovljen odbor za alociranje sredstev, ki ga sestavljajo predstavniki različnih ministrstev. Problem transparentnosti urada je še vedno aktualen, ker ni dovolj javno dostopnih informacij o njegovem delovanju in postopkih za alociranje sredstev.

2.3.2.6 Proste ekonomske cone

Proste ekonomske cone obstajajo v vseh državah JVE. Poleg fiskalnih olajšav je Makedonija ustanovila tudi funkcionalno prosto ekonomsko cono. Kljub močni konkurenci in različni stopnji uspešnosti so se take cone pokazale kot učinkovito sredstvo za pritegnitev neposrednih tujih naložb. Vplivajo na zmanjšanje stopnje nezaposlenosti, povečujejo izvoz in ustvarjajo prihodke v tuji valuti. Prihodnje aktivnosti naj bi se osredotočile na aktiviranje proste ekonomske cone Bunardžik s pomočjo naložbenega

programa za gradnjo infrastrukture do cone in izbora koncesionarja, ki bo pristojen za razvoj cone in pritegnitev naložb.

2.3.2.7 Spodbujanje zaposlovanja

Eden od strateških ciljev vlade RM je zmanjšanje nezaposlenosti in stopnje revščine. Spodbujala se bo ustanovitev novih podjetij, razvoj malih in srednjih podjetij ter pritegnitev naložb. Vlada RM želi povečati gospodarsko rast z aktivno politiko zaposlovanja. Znano je, da programi samozaposlovanja lahko zmanjšajo nezaposlenost in povečajo prihodek. Osebe, ki imajo od njih največ koristi, so motivirani posamezniki in tisti, ki že imajo delovne izkušnje in finančna sredstva, manj pa osebe, ki so že dolgo časa nezaposlene.

Izvaja nacionalni Akcijski načrt zaposlovanja, ki bo najverjetneje vseboval še dodatne ukrepe glede aktivne delovne sile. Nezaposlenim ponuja pomoč pri iskanju zaposlitve prek delovnih klubov, usposabljanj, posreduje in svetuje pri razvoju malih in srednjih podjetij oziroma pri samozaposlovanju. Izvaja tudi večnamenske in javne delovne programe za nezaposlene. Hkrati preučuje možnosti, da bi sprejela finančne ugodnosti, ki bi spodbudile nove zaposlitve v sektorjih s potencialno hitro rastjo (nove tehnologije), za območja z veliko nezaposlenostjo in premajhno ekonomsko razvitostjo. Takšne ugodnosti morajo biti skrbno pretehtane in redno revidirane.

Ministrstvo za gospodarstvo RM bo predlagalo nepovratna sredstva za ustanovitev novih delovnih mest (pod pogojem, da se število zaposlenih v naslednjih treh letih ne bo zmanjšalo). Nepovratna sredstva bo zagotavljal Sklad za nova zaposlovanja, uporabila pa se bodo dosledno po tržnih merilih, transparentnih javnih natečajih in procedurah, vključno s komercialnimi bankami. Za premalo razvita območja ali območja, kjer je višja stopnja nezaposlenosti, se bo obseg nepovratnih sredstev povečeval.

2.3.2.8 Javna agencija Republike Makedonije za podjetništvo in tuje naložbe

Javna agencija Republike Makedonije za podjetništvo in tuje naložbe je centralna razvojna ustanova ter glavni nacionalni koordinator domačih in tujih programov za pomoč in razvoj majhnim in srednjim podjetjem.

Agencija je vladna ustanova. V njeni pristojnosti so uresničevanje letnih programov, zagotavljanje konkurenčnosti drobnega gospodarstva in povezovanje agencije z malimi podjetji. Osnovna načela dela so profesionalnost, neodvisnost, transparentnost in odgovornost.

Med programskimi aktivnostmi je delno povezovanje podjetij doma in v tujini. Agencija raziskuje in objavlja informacije, ki so pomembne za mala in srednja podjetja (observatorij

malih in srednjih podjetij, v nadaljevanju MSP). Bazo podatkov redno vzdržuje in skrbi za elektronsko povezanost med delovnimi centri.

Obsežno letno poročilo o stanju sektorja predstavlja močno sredstvo, ki je na razpolago tvorcem razvojne politike na Ministrstvu za gospodarstvo RM. Poročilo je pomemben izvor informacij za raziskovalne ustanove in profesionalce, ki se ukvarjajo s problematiko razvoja MSP, ter za neposredne delovne akterje – podjetja. Organizira konference in poslovne forume ter izvaja programe o sodelovanju med državami regije in širše. Njena naloga je tudi izvajanje drugih nacionalnih razvojnih projektov ter njihovo sofinanciranje v sodelovanju z domačimi in tujimi vlagatelji in donatorji. Agencija sodeluje z mednarodnimi ustanovami, ki delujejo v neki državi: GTZ – Nemčija, IFC PEP SE – Svetovna banka, SINTEF – Norveška, SIDA – Švedska, SIPPO – Švica, EOMMEX – Grčija, ATA – Nizozemska, JAPTI – Slovenija, JICA – Japonska itd.

Koncept izvajanja pilotne faze projekta Vaučerski sistem svetovanja je predvideno za celotno ozemlje Makedonije. Mednarodni tehnični standardi (predvsem NASSR in ISO) so v središču pozornosti aktivnosti agencije. Njena pridobitev je prvi slovar NASSR (pojmi in izrazi o kakovosti in varni hrani) v Evropi. Organizirala je sejme, razstave in podobne dogodke, kjer je lahko več podjetij predstavilo svoje proizvode in storitve, ter projekt Prenos tehnologije in znanja v podjetjih.

Agencija ustvarja, vzdržuje in redno povečuje infrastrukturno mrežo centrov pomoči drobnemu gospodarstvu, delovnim zvezam in drugim organizacijam. Obsegajo 16 centrov pomoči pri projektu Info pult in 6 centrov pomoči pri izvajanju vaučerskega sistema svetovanja, ki je subvencionirano svetovanje nezaposlenim osebam in podjetjem na začetku delovanja. V okvirih agencijskih aktivnosti sta sodelovanje in pomoč korespondentnemu centru Evro info pri njegovih programskih aktivnostih. Na predlog agencije je pod njen okvir prešel program Sklad za razvoj človeških virov, da bi se tako institucionaliziral in postal neodvisna organizacija. Vse aktivnosti agencije, informacije, projekti, študije, pregledi, poročila in druge uporabne vsebine se redno objavljajo na njihovi spletni strani in so dostopni najširšemu krogu uporabnikov.

2.3.2.9 Akademsko združenje za izobraževanje

Akademsko združenje za izobraževanje (angl., *Academic Training Association*, v nadaljevanju ATA) je neodvisna, neprofitna fundacija s sedežem na Univerzi v Amsterdamu. Regionalne pisarne ima v Beogradu, Prištini in Skopju. Sodeluje z akademskimi in ekonomskimi ustanovami, z ministrstvi za izobraževanje, gospodarstvom, z velikim številom nevladnih organizacij ter z organizacijami študentov po Evropi.

ATA s številnimi aktivnostmi podpira procese tranzicije in rekonstrukcije zahodnega Balkana, prispeva k večjemu obsegu ekonomskega sodelovanja med delovnimi subjekti,

gospodarskimi zbornicami, vladami in univerzami Bosne in Hercegovine, Srbije, Črne gore, Kosova in Makedonije, in sicer na podlagi programa, ki ga predstavlja projekt Razvoj zasebnega sektorja. Prispevati želi k ekonomskemu razvoju in pri procesu integracije držav zahodnega Balkana v EU, k razvoju zasebnega sektorja v regiji in izboljšati sodelovanje med MSP, vladnimi telesi ter fakultetami na področju razvoja zasebnega sektorja. Njen cilj je tudi izboljšanje kakovosti izobraževanja in raziskovanja ter uvajanja evropskih standardov. Najpomembnejše projektne aktivnosti so vzdrževanje partnerskih konferenc, organizacija regionalnih EU-dni, skupna udeležba v raziskovalnih projektih, regionalna tekmovanja pri izdelavi poslovnih načrtov in skupni študijski obiski nizozemskega delovnega sektorja ter ustanov EU.

2.3.2.10 Lokalna uprava

Pri spodbujanju tujih vlagateljev ima pomembno vlogo tudi lokalna uprava. V procesu decentralizacije so občine v Makedoniji (trenutno 85 občin) pridobile pristojnost za lokalni ekonomski razvoj, v okvir katerega spada tudi spodbujanje tujih in domačih naložb. Prav zaradi tega je v vsaki občini pisarna za promocijo in identifikacijo zanimivih zemljišč, za poenostavitev procesa nakupovanja zemljišč in za pridobitev gradbenih dovoljenj. V okviru sodelovanja s programom za razvoj Združenih narodov in z drugimi donacijami se razvija baza podatkov o možnostih za vlaganje v posamezno občino.

2.3.3 Pričakovane reforme

Fiskalne ugodnosti za JVE (OECD¹, 2003) se pri spodbujanju neposrednih tujih naložb niso izkazale za učinkovite, razen v procesu privatizacije. Vlada RM je morala preučiti finančne in fiskalne olajšave in predlagati nov Zakon o naložbah. Potrebna revizija se je nanašala na raziskave OECD, predvsem za model davčne politike in njen vpliv na neposredne tuje naložbe.

Vloga fiskalnih ugodnosti je v JVE še posebno poudarjena. Makedonija ne želi povečevati števila konkurenčnih naložbenih spodbud, temveč izboljšati ekonomsko okolje in davčni sistem, ki ga vlagatelji pri izbiri lokacije za naložbo po navadi analizirajo (predvsem davek na dobiček).

2.3.3.1 Davčne ovire za neposredne tuje naložbe v JVE

Ugodno ekonomsko okolje mora imeti preprost davčni sistem in mora nuditi konkurenčno davčno obravnavo v domači državi, ki je v skladu z mednarodnimi normami. Davčne obremenitve v državi gostiteljici se ne smejo prekoračiti glede na konkurenčne jurisdikcije, ki nudijo primerljive pogoje za pritegnitev neposrednih naložb.

---

¹ OECD je kratica za Organizacijo za ekonomsko sodelovanje in razvoj

Davčne olajšave se lahko izvedejo prek modela osnovnih značilnosti davčnega sistema: določanja statutarne davčne stopnje na dobiček, modela sistema za amortizacijo in obravnave izgub. S sprejetimi ukrepi se zmanjšuje stopnja tveganja, spodbujajo pa se neposredne tuje naložbe.

Stopnje pri davku iz dobička se v državah JVE gibljejo od 15 % do 25 % in so glede na mednarodne standarde nizke ali srednje visoke. Preučiti je treba sistem s progresivnimi in regresivnimi stopnjami davka na dobiček in ga primerjati s sistemom z eno stopnjo davka na dobiček.

Klasični davčni sistem, za katerega se je opredelila večina držav JVE s končno potrjeno stopnjo davka na dobiček od dividend rezidentov, je ustrezen, ker daje prednost, je preprost in zahteva razmeroma lahko administracijo. Sistemi se razlikujejo v razlagi medkorporacijske dividende. Pri izplačilu medsebojno verižno povezanih subjektov se je treba izogibati večkratni obdavčitvi razporejenega dobička.

Države z razmeroma visokimi stopnjami prispevkov za socialno zavarovanje zaposlenih morajo razmisliti o njihovem zmanjšanju in se ravnati v skladu z mednarodnimi normami. Če takšna znižanja niso mogoča zaradi vpliva na proračun, je treba preveriti stanje na trgu delovne sile (na primer ukinitve minimalne plače). S tem se prispevki lahko vsaj delno preusmerijo k zaposlenim.

Nekateri vlagatelji uporabljajo posebno carinsko oprostitev pri izvozu strojev in opreme, zato je treba splošno zmanjšati ali ukiniti carine pri uvozu. Če je neposredna implementacija ovirana zaradi potrebe po prihodkih, jo je treba postopno in predhodno najavljeno zmanjšati (OECD, 2003b, str. 194 –5).

2.3.3.2 Spremembe pri davku na dobiček

Zaradi vzpostavitve primerne davčnega sistema in izboljšanja klime za naložbe je morala vlada RM predlagati nov Zakon o davku na dobiček in sprejeti fiskalne ugodnosti. Ta sprememba se je uporabila retroaktivno za naložbe po 1. januarju 2003.

2.3.3.3 Predlogi, ki se nanašajo na Zakon o davku na dobiček

Nov Zakon o davku na dobiček omogoča enake ugodnosti za domače in tuje vlagatelje. Olajšave so avtomatično vključene v zakon in izločajo administrativne procedure in nezanesljivost projektov. Izračun davčne osnove je pregleden in preprost ter v soglasju s tržnimi zakonitostmi, ki izločajo tveganja pri večjih kapitalskih naložbah.

Znižana davčna stopnja se lahko uporablja za nove posle, posle, začete v ekonomsko manj razvitih območjih, prostih ekonomskih conah in pri večjih kapitalskih naložbah.

Zmanjšanje davka je odvisno od vrednosti in pogojev, vendar se začne v prvem letu ustvarjenega dobička.

Davek na dohodek iz dividend se ne obračunava niti za domače niti za tuje vlagatelje. Omogoča se repatriacija dobička podružnic v Makedoniji k matičnim podjetjem.

Davčna osnova se zmanjša do 100 % za naložbe v osnovna sredstva v vrednosti 100.000 EUR. Omogoča se tudi dodatna oprostitvev do 30 % davčne osnove za naložbene vsote, ki presegajo 100.000 EUR.

Dvojna obdavčitev se oprosti in stopnje obdavčitve za tuje vlagatelje so ugodnejše od standardnih. Omogočajo se tudi davčni krediti.

Priznajo se stroški za reklame, trženje, donatorstvo in sponzorstvo. Konsolidirano povračilo davka in letno agregatno povračilo davka pri predstavništvih je dovoljeno.

Mali podjetniki si lahko izberejo plačilo fiksne letne takse, povezane z davkom na dobiček.

2.3.4 Ocena naložbenih olajšav

Naložbenih olajšav je v državah regije JVE v izobilju (OECD, 2003). Preučiti pa je treba razloge, da je kljub številnim ugodnostim premalo neposrednih naložb, oziroma analizirati, zakaj so ugodnosti neučinkovite in kateri so zunanji vplivi. Ministrstvo za gospodarstvo RM bo pri določanju ratinga države sodelovalo z Ministrstvom za finance RM in angažiralo neodvisno tujo ustanovo.

2.3.5 Primerjalna analiza spodbud v JVE

Ministrstvo za gospodarstvo RM je pripravilo primerjalni pregled naložbenih olajšav v JVE. Osredotočilo se je na analizo osnovnih ugodnosti.

2.3.5.1 Pregled olajšav v državah JVE

Efektivna davčna stopnja (vpliv obdavčitve) pri neposrednih tujih naložbah vpliva malo ali pa skoraj nič na začetno odločitev multinacionalnih podjetij za naložbo. Pomembno (redko ključno) vlogo pa ima pri odločitvah za lokacijo, pomembnejša je lahko za izvozno usmerjene naložbe.

Če davek pomembno vpliva na odločitev za naložbo, potem sta glavna skrb njegova transparentnost in kompleksnost, ne pa oprostitvev od davka. Ankete vlagateljev so pokazale frustracije zaradi nestabilnih in netransparentnih elementov davčnega sistema, ki je v rokah politike in administracije ter zavira naložbe. Pomemben faktor za odvrnitev od naložb so tudi nestabilni zakoni, regulative in nepredvidljiva administrativna praksa.

Številne ugodnosti ne morejo kompenzirati teh pomanjkljivosti in predstavljajo tveganje za projekte.

V Makedoniji je treba sprejeti nizke, konkurenčne in učinkovite davčne obremenitve z natančnim koncipiranjem davčnih odredb. Države JVE, ki želijo biti na seznamu kandidat kot možne naložbene lokacije, se morajo zavedati, da multinacionalna podjetja v tej fazi ne vzamejo pod drobnogled fiskalnih olajšav za svojo odločitev. Vlagatelji, ki jih upoštevajo, se osredotočijo predvsem na osnovno stopnjo davka iz dobička, obravnavo izgub in davčne ugodnosti. Države se morajo truditi za izboljšanje splošne klime za naložbe, v teh okvirih pa je tudi davčni sistem. Če klima za naložbe ni ugodna, lahko fiskalne olajšave celo poslabšajo položaj in prispevajo k sumu, da so naložbe tvegane, s tem pa k zmanjšanju možnosti, da bi tako državo izbrali kot ustrezno naložbeno lokacijo (OECD, 2003, str. 35).

Po navadi vlagatelji analizirajo širšo regijo JVE, približno 60 milijonov potrošnikov. Trg z dvema milijonoma prebivalcev je zanimiv samo za nekatere vlagatelje. Zaradi teh razlogov bo vlada RM izvajala ukrepe, ki so namenjeni nadaljevanju integracije v regiji in v širšem mednarodnem gospodarskem prostoru.

2.3.5.2 Makedonija v odnosu do JVE

Tabela 24 ponazarja glavne značilnosti davčnega sistema, predvsem davek na dobiček, maksimalno stopnjo davka na prejemke fizičnih oseb, DDV, prispevke za zavarovanje itd. Makedonija je visoko konkurenčna država v odnosu do konkurentk, kar pa ne pomeni, da so administracija, transparentnost in druge značilnosti davčnega sistema konkurenčni. Izboljšati je treba njegovo funkcioniranje, da za vlagatelje ne bi bil privlačen samo zaradi aktualnih stopenj.

Makedonija ponuja največ investicijskih ugodnosti med državami JVE (skupaj z Romunijo – Tabela 24), vendar je stopnja neposrednih tujih naložb nizka. Zagotoviti j treba tudi druge pogoje za vlaganje. Sedanje ugodnosti se težko interpretirajo in uporabljajo v praksi. Različne odredbe so lahko kumulativne (na primer davčni zavezanec lahko v istem letu uveljavi do 50 % zmanjšanje davka po eni odredbi in investicijske oprostitve po drugi) (OECD 2003a, str. 136).

Tabela 24: Osnovne davčne značilnosti držav JV Evrope

Država	Albanija	BiH	Bolgarija	Hrvaška	Črna Gora	Srbija	Makedonija	Moldavija	Romunija
Standarden davek od dobička	25,00 %	BiH 30,00 % Republika Srbska 10,00 %	23,50 %	20,00 %	15,00 % 20,00 %	20,00 %	15,00 %	25,00 %	25,00 %

se nadaljuje

nadaljevanje

Država	Albanija	BiH	Bolgarija	Hrvaška	Črna Gora	Srbija	Makedonija	Moldavija	Romunija
Maksimalen davek od prejemkov	20,00 %	BiH 30,00 % Republika Srbska 10 %	29,00 %	45,00%	40,00 %	20,00%	18,00 %	25,00 %	40,00 %
Prispevki za zavarovanje delodajalec	34,20 %	BiH 47,00 % Republika Srbska 42,00 %	32,20 %	8,75 %	20,00 %	16,30 %	18,00 %	30,00 %	33,00 %
Prispevki za zavarovanje zaposleni	1,70 %	BiH 19,20 Republika Srbska 19,50%	10,50 %	20,60 %	20,00 %	16,30 %	15,00 %	30,00 %	11,67 %
Standarden DDV	20,00 %	davek na promet	20,00 %	22,00 %	17,00 %	davek na promet	18,00 %	20,00 %	19,00 %

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija; OECD, Države JV Evrope in zahodne Evrope, 2003a, str. 16.

Tabela 25: Investicijske ugodnosti v državah JV Evrope

Država	Albanija	BIH	Bolgarija	Hrvaška	Makedonija	Moldavija	Romunija	Jugoslavija	Češka republika
Davčne oprostite									
Delno izvemanje dobička									
Preferencialna stopnja davka od dobička									
Pospešena amortizacija									
Investicijske oprostite									
Oprostitev od reinvestiranja									
Investicijski davčni kredit									
Oprostite carine									

nadaljevanje

Država	Albanija	BIH	Bolgarija	Hrvaška	Makedonija	Moldavija	Romunija	Jugoslavija	Češka republika
Odloženo plačilo carine	●								
Oprostitve DDV							●		
Odloženo plačilo DDV	●								●
Ponudba spec. območjem									
Oprostitve carinskih dajatev	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Oprostitve DDV			●		●	●	●		
Oprostitve osebne davka na dohodek		●		●	●	●	●		
Druge davčne oprostitve		●			●		●		

Vir: Ministerstvo za ekonomija na Republika Makedonija; OECD, Države JV Evrope in zahodne Evrope, 2003 a, str. 16.

3 PROGRAMI ZA SPODBUJANJE NEPOSREDNIH NALOŽB V MAKEDONIJI

Strategija razvoja Makedonije je odprta, demokratična in ekonomsko učinkovita država, ki bi bila predvsem izvozno orientirana. Njen cilj je dvigniti življenjski standard in zaposlenost, hkrati pa tudi pospešiti proces integracije v regiji in v Evropi.

3.1 Potencial za naložbe

Neposredne tuje naložbe so v Makedoniji urejene z Zakonom o trgovskih družbah. Po tem zakonu je lahko trgovsko podjetje ustanovljeno z domačim ali tujim kapitalom in zagotavlja enakovredno obravnavo tujim vlagateljem. Ti lahko takoj pridobijo nacionalno obravnavo in s tem pravico do ustanovitve podjetja na ozemlju Makedonije po istih pravilih kot domačini. Tujci lahko nastopajo kot samostojni podjetniki. Po zakonu mora podjetje, ki je v popolni ali delni lasti tujcev, pridobiti posebno soglasje Ministrstva za zunanje zadeve RM. Če je delež tujega kapitala manjši od 50 %, to potrdilo ni potrebno, treba se je le vpisati v register podjetij s tujim kapitalom pri Ministrstvu za zunanje zadeve RM. Makedonska ustava tujim vlagateljem zagotavlja prost pretok dobička, kar je posledica neposredne tuje naložbe. Razlastninjenje je možno le v primeru vojne ali druge

izredne situacije, definirane v zakonodaji. Lastnina in pravice se ne morejo odvzeti z nobenim novim zakonom ali uredbo.

3.1.1 Zakaj je Makedonija zanimiva za vlagatelje?

Makedonija je bila najrevnejša republika nekdanje Jugoslavije. V veliki meri je bila odvisna od zaprtega trga in transernih plačil iz centra, zato jo je razpad Jugoslavije še posebno prizadel. Dodatno so jo slabili še embargo Grčije zaradi njenega imena. V zadnjem času pospešeno izvajajo reforme, predvsem pa bi rada pritegnila tuje vlagatelje.

Makedonija ima sporazume o prosti trgovini podpisane s 40 evropskimi državami in ima najnižjo skupno davčno stopnjo v Evropi. Davek na dobiček znaša 10 % (2008). Vsem, ki bodo vlagali v prostotrgovinsko cono, ponuja ničto davčno stopnjo za prihodnjih deset let. Poleg tega prvih pet let prizna 50% znižanje davka, ki ga morajo plačati za svoje zaposlene. Majhnih davkov nimajo samo tranzicijske države, ampak tudi razvite, kot je Irska, kjer davek na dobiček znaša 12,5 %. Nazoren je spisek najbogatejših držav (merjeno z BDP na prebivalca): Bermudski otoki, Luksemburg, Ekvatorialna Gvineja, Združeni arabski emirati, Norveška, Guernsey, Kajmansko otočje, ZDA, Jersey, britanski Deviški otoki, Islandija, Danska, Hongkong, Kanada. Nekaj držav na tem spisku je »off shore«
centrov. Posledice so očitne – gre za najbogatejše države. ZDA dosega samo 60 % BDP na prebivalca na Bermudskih otokih. Pa vendar jo lahko štejemo za »off shore«
center, saj so depoziti tujih nerezidentov na njihovih bankah dvakrat večji kot v Švici. ZDA imajo zelo majhen davek na vloge tujih nerezidentov. Kapital se zato hitro odzove in najde boljše pogoje (Metelko, 2007).

Agencija za tuje neposredne naložbe Invest Macedonia omenja 10 % davčno stopnjo. Dobički, ki jih bodo vlagatelji znova vložili, ne bodo obdavčeni. Poleg tega ima Makedonija dostop do 650-milijonskega trga (država ima podpisano prostotrgovinske sporazume z EU in državami v EFTA in CEFTA), posebne državne spodbude, predvsem za tehnološke parke, in registracijo družbe v treh dneh (Sovdat., 2007). Prednost sta tudi poceni delovna sila in nizka stopnja inflacije, ki je pomemben ekonomski kazalec, za marsikatero državo pa predstavlja velik problem.

Dobra spodbuda za tuje vlagatelje je privatizacija. Lastniniti se morajo še tista največja podjetja v državni lasti, ki imajo običajno monopol v državi, vendar ti postopki potekajo prepočasi. Makedoniji ostaja še energetski sektor. Privatizacija se je začela že leta 1989, še v sklopu nekdanje Jugoslavije. Proces se je okreplil po sprejetju Zakona o tranziciji podjetij v družbeni lasti (Ur. l. RM, št.38/1993). Privatizacijska shema je bila sestavljena tako, da je bilo prodano 30 % delavcem in upravam podjetij, 15 % pokojninskemu skladu ter 55 % v prosti prodaji domačim in tujim podjetjem. Delnice, ki niso bile prodane, je privatizacijska agencija prodala na borzi. Največja podjetja, ki so delala izgubo, so bila ponujena tujim strateškim partnerjem (Maksimovič, 2004).

Tuje naložbe v Makedoniji so med najnižjimi v JVE. Začele so se leta 1998 prek lastninjenja Skopske pivare a.d. in Cementarnice Usje a.d. Podjetji, ki ju je najprej prevzel menedžment, nato pa so večinski delež prodali tujim vlagateljem (Hellenic Bottling Company s.a. iz Grčije je prevzel skopsko pivovarno, Titan Cement Company s.a. iz Grčije pa cementarnico Usje), sta uspešno izvedli postopek preoblikovanja lastniške strukture. V letu 1999 je sledila prodaja Okte rafinerija a.d.(makedonska rafinerija, ki jo je prevzel grški Hellenic Petroleum s.a.), Pivara Bitola a.d., malo pozneje Feni Industrija a.d. (podjetje za proizvodnjo feroniklja) in Jugohroma a.d. (podjetje za proizvodnjo ferosilicija). Leta 2000 so bile prevzete ključne makedonske banke: Stopansko banko a.d. je prevzela Nacionalna banka Grčije, Tutunsko banko a.d. NLB d.d. Ljubljana in Kreditno banko a.d. grška Alpha bank s.a. V tem letu je tudi Tobačna d.d. Ljubljana prevzela Tutunski kombinat a.d., zavarovalnica QBE Insurance Group Limited pa je prevzela zavarovalnico Zoil Makedonija a.d. Od 1994 do 2003 so naložbe v povprečju znašale 102,5 milijona dolarjev na leto. Povprečje dviguje predvsem prodaja makedonskega Telekoma a.d. madžarskemu podjetju Matav plc. (del poslovne skupine Deutsche Telekom a.g.) v letu 2001, ko so tuje naložbe znašale 441,5 milijona dolarjev. Leta 2004 so se povečale in znašale 150 milijonov dolarjev, predvsem zaradi grške naložbe – Cosmote Mobile Telecommunications s.a. je kupil drugega mobilnega operaterja. Vrednost nakupa grške telekomunikacijske družbe OTE s.a. je predstavljala okoli polovico celotnega zneska, medtem ko so naložbe v predelovalno industrijo znašale le 44 milijonov dolarjev. V prvih dveh mesecih leta 2005 so tuje naložbe znašale 25,04 milijona dolarjev, od tega je največ vložila Rusija. Po tujih ocenah so tuje naložbe v letu 2005 ostale na enaki ravni kot v letu 2004 in so znašale 150 milijonov dolarjev. Leta 2006 je avstrijska poslovna skupina EVN AG vstopila na makedonski trg električne energije, saj je prevzela Elektrostopanstvo Makedonije a.d., podjetje v večinski državni lasti.

Makedonija potrebuje naložbe v nove proizvodne zmogljivosti, predvsem v industrijski sektor, ki so še vedno majhne. Prek njih bi se lahko povečal izvoz in zmanjšala brezposelnost. Države, ki so doslej največ vložile v Makedonijo, so Grčija, Madžarska, Bolgarija, ZDA, Slovenija, Ciper ter Srbija in Črna gora (Gregorič, 2006).

*Tabela 26: Tuje neposredne svetovne naložbe v Makedoniji v obdobju 1991–2007
v tisoč USD*

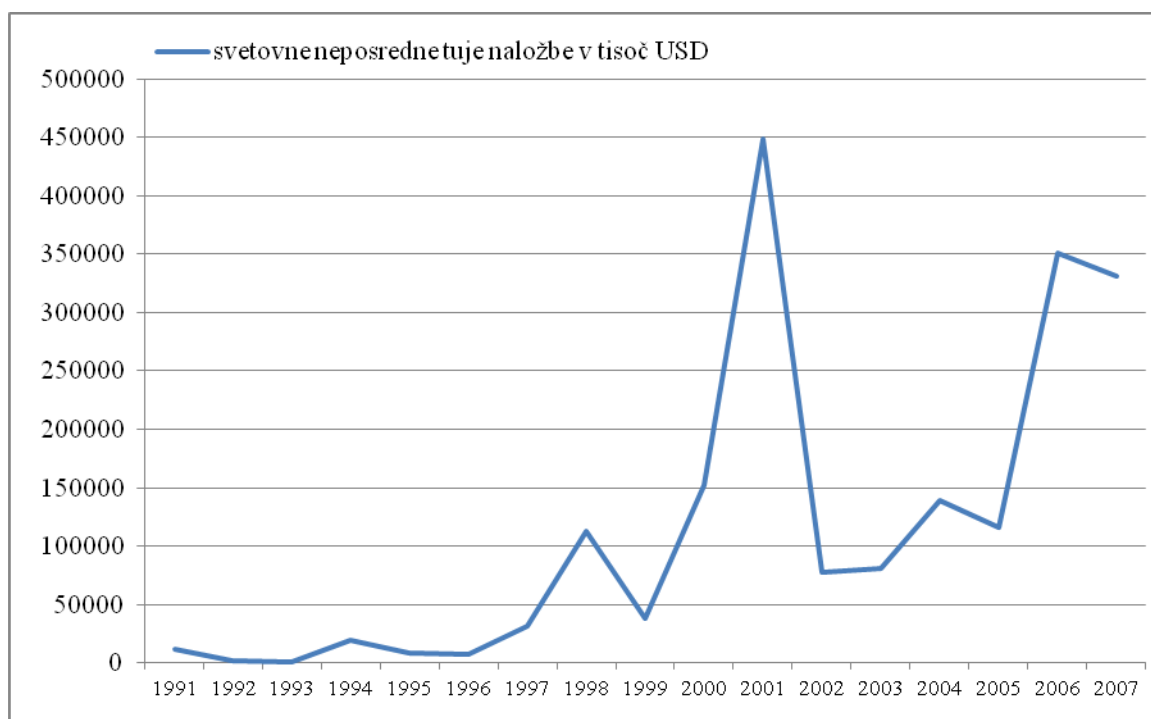
Leto	Svetovne neposredne tuje naložbe v tisoč USD
1991	11.881
1992	2.207
1993	812
1994	19.092
1995	8.353
1996	7.187

nadaljevanje

Leto	Svetovne neposredne tuje naložbe v tisoč USD
1997	30.902
1998	112.308
1999	38.079
2000	152.270
2001	449.104
2002	77.812
2003	80.643
2004	139.460
2005	116.168
2006	350.665
2007	330.802

Vir: Državen zavod za statistika na Republika Makedonija, *Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007*.

Slika 7: Tuje neposredne svetovne naložbe v Makedoniji v obdobju 1991–2007 v tisoč USD

Vir: Državen zavod za statistika na Republika Makedonija, *Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007*.

V obdobju od 1991 do 2007 je bilo največ tujih neposrednih naložb leta 2001, najmanj pa leta 1992. V letih 2002 in 2003 je sledil strm padec naložb, vendar se je vlaganje naslednje leto okrepilo, bistveno pa se je povečalo v letih 2006 in 2007.

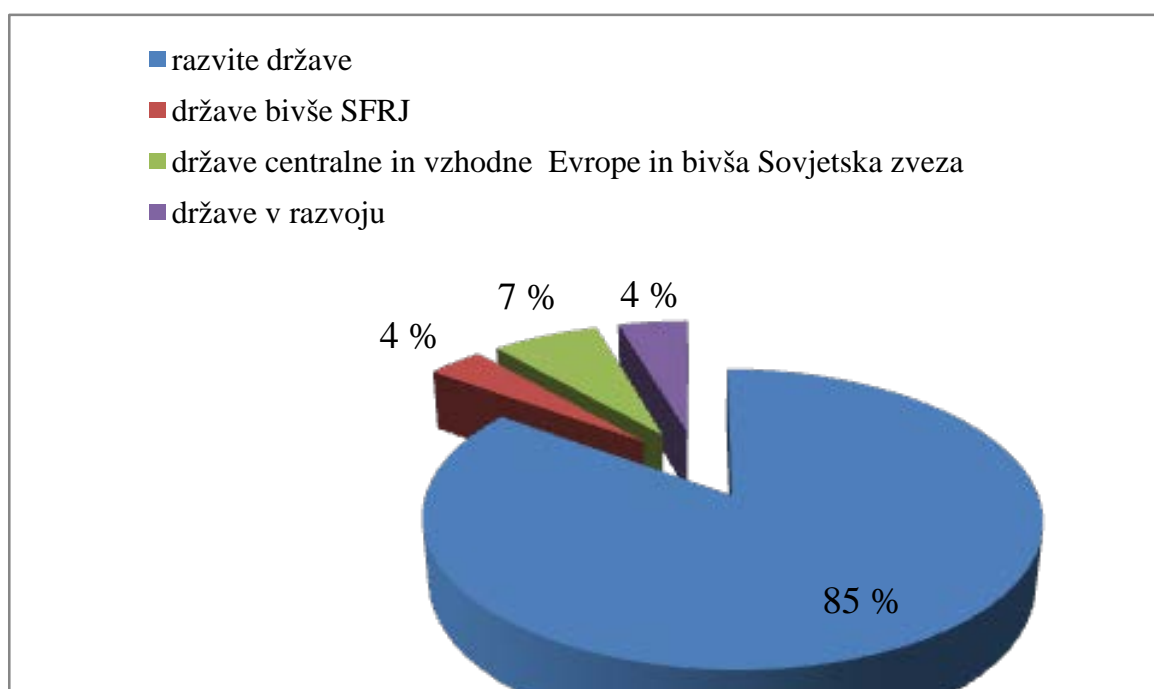
Tabela 27: Tuje neposredne naložbe glede na skupino držav v obdobju 2003–2007
v tisoč USD

Leto	Razvite države	Države nekdanje SFRJ	Države centralne in vzhodne Evrope in nekdanja Sovjetska zveza	Države v razvoju
2003	48.829	9.878	21.924	12
2004	128.689	3.452	7.045	274
2005	74.767	4.315	14.794	22.292
2006	315.171	10.499	17.743	7.252
2007	297.057	8.554	8.945	16.246
Skupaj	864.513	36.698	70.451	46.076

Vir: Državen zavod za statistika na Republika Makedonija, Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007.

Tuje neposredne naložbe glede na skupino držav od 2003 do 2007 predstavljajo razvite države kot glavne vlagateljice, sledijo države srednje in vzhodne Evrope ter nekdanja Sovjetska zveza, države v razvoju in države nekdanje SFRJ.

Slika 8: Tuje neposredne naložbe glede na skupino držav v obdobju 2003–2007
v tisoč USD

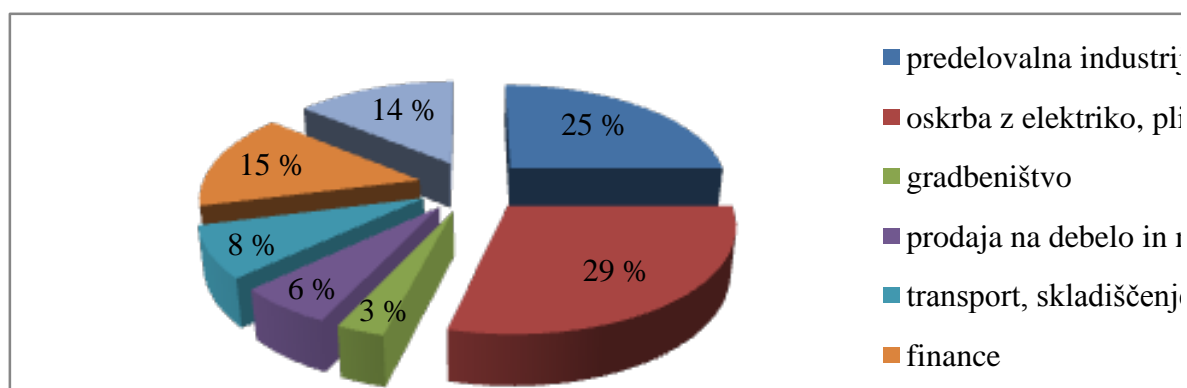
Vir: Državen zavod za statistika na Republika Makedonija, Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007.

*Tabela 28: Tuje svetovne neposredne naložbe glede na dejavnost v obdobju 2003–2007
v mio USD*

Leto	2003	2004	2005	2006	2007
Kmetijstvo, lov in gozdarstvo	-29	25	36	75	52
Ribištvo	0	0	0	0	0
Rudarjenje	231	189	202	218	345
Predelovalna industrija	-553	-331	102	1570	2451
Oskrba z elektriko, plinom in vodo	0	0	-2	-	-6
Gradbeništvo	231	19	0	36	-43
Prodaja na debelo in na drobno	44	512	154	1027	1284
Hoteli in restavracije	20	-70	-61	-38	583
Transport, skladiščenje in zveze	2.604	502	3.418	1.470	5.925
Finančno posredništvo	173	76	651	5.445	4.196
Nepremičnine, najem in poslovna aktivnost	-263	458	79	25	250
Javna uprava, obramba in obvezna socialna zaščita	0	0	-58	0	0
Izobraževanje	0	119	153	206	212
Zdravstvo in socialno delo	0	-1	-40	-10	7
Druge skupnosti, socialne in osebne storitvene aktivnosti	-3	1	31	4	8
Skupni dobiček/izguba	2.455	1.499	4.665	10.028	15.264

Vir: Državen zavod na statistika na Republika Makedonija, Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007.

*Slika 9: Tuje svetovne neposredne naložbe glede na dejavnost v obdobju 2003–2007,
v mio USD*

Vir: Državen zavod na statistika na Republika Makedonija, Stranski direktni investiciji vo Republika Makedonija, 2003-2007.

Tuje svetovne neposredne naložbe so bile od 2003 do 2007 predvsem v predelovalno industrijo, sledili so promet in skladiščenje, finance, trgovina na debelo in drobno, gradbeništvo in dobava električne energije, plina in vode.

3.1.2 Pomanjkljivosti pri vlaganju v Republiko Makedonijo

Pomanjkljivosti so slab kataster zemljišč, ne dovolj učinkovita birokracija, zastarela zakonodaja, carinska politika in finančna nestabilnost. Velika težava je tudi korupcija. Vsa ta področja je treba urediti z reformami, ki jih je Makedonija že začela izvajati, in ustvariti podjetništvu naklonjeno okolje za pritegnitev tujih vlagateljev (Černetič, & Miković, 2007).

Prednostna naloga Agencije za neposredne tuje naložbe je pregledati vse ključne sektorje in veje (potencial za vlaganje), povezati se z zainteresiranimi potencialnimi vlagatelji in uvesti primerne strategije za naložbeno promocijo. Makedonija je država s stabilnimi javnimi financami, sodeč po stopnji inflacije in po skromnem proračunskem primanjkljaju. Med največjimi težavami makedonskega gospodarstva je velika brezposelnost, saj je brezposelna več kot tretjina za delo sposobnega prebivalstva. V celotni regiji je slabše le še v Bosni in Hercegovini. Ob predpostavki stabilnih političnih razmer se bo gospodarska rast dvigovala, brezposelnost postopoma zmanjševala, povečeval pa se bo primanjkljaj tekočega dela plačilne bilance zaradi hitreje rastočega uvoza (Petrič, 2007).

3.2 Agencija za tuje naložbe v Makedoniji

Eden izmed glavnih ciljev programa za spodbujanje tujih naložb je sprejetje Zakona o ustanovitvi Agencije za tuje naložbe (v nadaljevanju ASIRM, Ur. l. RM, št. 37/2004) v letu 2004 in začetek njenega delovanja leta 2005.

Njena naloga je promocija Makedonije kot privlačne države za vlaganje, predlaganje ukrepov za izboljšanje naložbene politike in zagotovitev storitev za vlagatelje. Tuje vlagatelje spodbuja k uporabi izdelkov in storitev makedonskih podjetij, analizira naložbeno klimo in spremembe v zakonodaji, podpira naložbe v nove proizvodne zmogljivosti in tehnološke parke.

Direktorja imenuje upravni odbor. Poročilo o delu redno dobiva vlada RM. ASIRM aktivno zastopa zasebni sektor, pri upravljanju sodelujejo strokovnjaki in donatorji. Financira se iz državnega proračuna in iz donatorskih sredstev. Ena izmed pomanjkljivosti te ustanove so bila nezadostna finančna sredstva za njeno delovanje in izvajanje nalog. Zato je v letu 2007 s pomočjo vlade RM dobila finančna sredstva, kar ji je omogočilo, da se je tudi kadrovsko okrepila in izboljšala kakovost glavnih aktivnosti.

3.2.1 Začasna delovna skupina agencije

Vlada RM je na začetku delovanja ASIRM ustanovila začasno delovno skupino, pri čemer so sodelovale naslednje državne ustanove: Ministrstvo za gospodarstvo RM, Ministrstvo za finance RM (Carina, Uprava za javne prihodke in Uprava za premoženjsko-pravne odnose), Ministrstvo za transport in zveze RM, Pravosodno ministrstvo RM in Državni zavod za geodetske naloge RM.

Vlagatelji so se morali obrniti na Ministrstvo za gospodarstvo RM, ki je vpoklicalo in koordiniralo začasno delovno skupino ASIRM.

3.2.2 Delovna načela agencije

ASIRM je tesno povezana z zasebnim sektorjem. Vlada RM je na predlog ministra za gospodarstvo imenovala sedem članov upravnega odbora: štirje so predstavniki pravnih in fizičnih oseb iz gospodarstva, trije pa so predstavniki Ministrstva za gospodarstvo RM, Ministrstva za finance RM ter Javne agencije Republike Makedonije za podjetništvo in tuje naložbe. Glavna merila pri izbiri članov so njihova profesionalnost, nevtralnost in izkušnje.

ASIRM je zaposlila 15 oseb. Število se bo povečevalo zaradi delovanja in s povečevanjem dodatnih sredstev za delovna mesta bo objavljen javni razpis. Direktor mora poznati domače in tuje naložbene smernice, dokazati se mora v zasebnem sektorju in imeti mora mednarodne izkušnje. Zaposlili bodo tudi izkušene profesionalce, ki poznajo delovni menedžment in administracijo, trženje, ekonomijo in sorodne discipline. Vse osebe tekoče govori vsaj en zahodnoevropski jezik. Direktor mora o delovanju ASIRM prek upravnega odbora redno poročati ministru za gospodarstvo. ASIRM tesno sodeluje z ministristvi in ustanovami, ki Makedonijo predstavljajo v tujini.

Storitve takšnih agencij so javnega značaja. Njihovo delovanje ne omogoča ustvarjanja dobička, zato je za njihovo financiranje (plače, režijske, potne in komunikacijske stroške) treba zagotoviti sredstva iz proračuna. Mednarodni donatorji so priskrbeli pomoč v obliki usposabljanja zaposlenih in gradnje ustanove. ASIRM pa želi pritegniti donacije in sponzorstva še od drugih ustanov, tudi od zasebnega sektorja, in s promocijo Makedonije v drugih državah in podjetjih.

Delovanje ASIRM se ocenjuje po tem, koliko neposrednih naložb ji je uspelo pritegniti. Sistem za nagrajevanje zaposlenih je vključil komponento, ki je povezana z uspešnostjo izvršene naloge.

3.3 Integracija v mednarodni ekonomski sistem

Slovenija ima z državami zahodnega Balkana velik del zunanjetrgovinske menjave in je takoj za EU njen drugi največji trgovinski partner. Gre za države, v katerih ima Slovenija

konkurenčne prednosti zaradi skupne preteklosti, poznavanja poslovnih navad, znanja jezikov in v preteklosti dosežene prepoznavnosti blagovnih znamk.

Trgov držav zahodnega Balkana ne moremo obravnavati enako in v istem sklopu, saj gre za različna gospodarstva, na različnih stopnjah razvoja, s katerimi Slovenija intenzivno sodeluje že vrsto let. Hrvaška je država z velikim gospodarskim potencialom in je trenutno naša največja gospodarska partnerica na zahodnem Balkanu. Tudi Srbija postaja vse pomembnejša gospodarska partnerica, saj obseg menjave narašča. Že vsa leta narašča obseg gospodarskega sodelovanja z BiH, tudi zaradi aktivne udeležbe Slovenije kot donatorice v BiH. V porastu je gospodarsko sodelovanje s Črno goro. V sodelovanju z Makedonijo pa kljub več sklenjenim sporazumom niso bile izkoriščene vse možnosti gospodarskega sodelovanja.

Za regionalno promocijo naložb v JVE je zadolženo partnerstvo nacionalnih organizacij. Vključuje agencije za promocijo, ministrstva, zasebni sektor in neprofitne organizacije. Ti so nosilci investicijske politike in gradijo njen institucionalni koncept. Skrbijo tudi za večjo samozavest JVE kot okolja, ki strateškim vlagateljem integrirano ponuja delovne možnosti.

3.4 Zmanjšanje administrativnih ovir za tuje neposredne naložbe

Za vlagatelje je pomembnejše kot finančne in fiskalne ugodnosti to, da je zakonska regulativa pregledna in brez administrativnih ovir.

Po priporočilu FIAS-a je Ministrstvo za gospodarstvo RM ustanovilo upravni odbor, ki ga sestavljajo državna telesa in predstavniki zasebnega sektorja. Ta pripravlja reforme, ki so potrebne za registracijo trgovskih družb, delovne zakonodaje (delovna dovoljenja in vize), dostop do zemljišč, gradbena dovoljenja in carinsko administracijo. Tehnične delovne skupine (predstavniki državne administracije in gospodarstva) pripravljajo konkretne predloge in preučujejo, katere ukrepe je treba predlagati vladi RM. Določajo tudi subjekte, odgovorne za izvajanje in dinamiko dokončanja reform.

Akcijski načrt poudarja pet identifikacijskih prednostnih nalog, ki izhajajo iz procesa FIAS-a, in niz drugih prednostnih nalog, ki se zaradi spodbujanja neposrednih tujih naložb preučujejo vzporedno. Predstavlja ambiciozen program reform. Spoštovanje in dosledno izvajanje odgovornih ustanov in ministrstev, ki so nosilci aktivnosti, so ključni za njegovo učinkovitost. Pravni strokovnjaki sodelujejo pri pripravi potrebnih zakonov. Vlada RM se ves čas posvetuje s Svetovno banko, FIAS-om, MIG-om, UNDP-jem, USAID-om ter z drugimi domačimi in tujimi donatorji.

V primerjavi s prejšnjim programom za spodbujanje tujih naložb, v katerem je bil samo oddelek za neposredne tuje naložbe v okviru Ministrstva za gospodarstvo RM, je danes

institucionalni krog za podporo bistveno širši. Glavna ustanova, zadolžena za spodbujanje neposrednih naložb, je vlada RM, katere cilj je razvoj politik in reform, ki vodijo k bolj dinamičnemu gospodarskemu razvoju. Zato gospodarski del Programa o delovanju vlade RM v obdobju 2006–2010 temelji na treh stebrih: povečanju domačih in tujih naložb, povečanju konkurenčnosti domačih podjetij in izboljšanju kapacitet javnih ustanov v smeri uresničevanja reform. V okviru ekonomskega programa, ki predvideva razvoj domačih podjetij in pridobitev tujih naložb, je vlada za leto 2007 porabila okrog 3 milijone EUR za promocijo politike neposrednih tujih naložb.

Kot predvideva program, sta bila v sestavo vlade RM predlagana dva ministra brez listnice, katerih proaktivna politika bo prek neposrednega stika s potencialnimi vlagatelji odigrala ključno vlogo pri pridobitvi tujih vlagateljev. Določene so tudi panoge, h katerim bi morali usmeriti svoja dejanja. Med prioritete spadajo panoga za avtomobilske rezervne dele, kmetijstvo in predelovalna industrija, informacijska in telekomunikacijska tehnologija, zdravstveni in medicinski pripomočki ter turizem. Vsak izmed ministrov pokriva države, kjer bi moral delovati. Tako so bili razdeljeni na Evropo (Avstrija, Belgija, Francija, Nemčija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Švica, Velika Britanija), Srednji Vzhod (Katar, Kuvajt) ter druge (ZDA, Japonska, Kitajska, Južna Koreja itd.) V začetni fazi se identificirajo potencialna podjetja, poskuša se vzpostaviti stik, potem pa se najavi obisk vlagatelja, ki mu predstavijo možnosti in ugodnosti pri vlaganju v Makedoniji. Če ga zanima, se usmeri k ASIRM, ki skrbi za podrobnejše in celovitejše informacije o pogojih vlaganja.

4 EKONOMSKI DOGOVORI

Makedonija izvaja svoje aktivnosti na podlagi Dogovora o prosti trgovini in Memorandumu o razumevanju liberalizacije in olajšanja trgovine, ki je bil podpisan z drugimi državami JVE.

V aprilu 2003 je postala članica Svetovne trgovinske organizacije in zavezala se je, da bo do konca leta 2003 ukinila dovoljenja v trgovinskem režimu LB8. Ravno tako se je zavezala, da bo ukinila promocijsko takso (0,1 % za celoten uvoz in izvoz), ki se je uporabljala pri spodbujanju izvoza Makedonije do konca leta 2005², in da bo do konca tranzicijskega obdobja za različne proizvode (do leta 2012 za občutljive proizvode) postopno znižala povprečne carinske stopnje s 14,8 % na povprečno 8 %.

---

² Določbe 14. člena Sporazuma o prosti trgovini med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o prepovedi povračila carine ali oprostite plačila carine se v skladu s priloženo VII k protokolu v bilateralni trgovini ne uporabljajo do 31. decembra 2002.

4.1 Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij

Sporazum je bil podpisan v Skopju 5. junija 1996, veljati pa je začel 21. septembra 1999. Nastal je, da bi ustvarili ugodne pogoje za boljše gospodarsko sodelovanje med državama, predvsem za potencialne naložbe. Njegov cilj je spodbuditi in vzajemno zaščititi naložbe, kar bi prispevalo k oživitvi gospodarskega razvoja obeh držav. Kot naložba se razume vsaka oblika lastnine in vsaka druga oblika premoženjske vrednosti, ki jo vlaga pravna ali fizična oseba ene pogodbenice na ozemlju druge. Naložbe so vse, kar obsega premičnine, nepremičnine, delnice, znanje, avtorske pravice, patente, vrednostne papirje in še nekatere druge stvari. Po sporazumu naj bi vsaka država na svojem ozemlju spodbujala naložbe druge države in jih odobrila v skladu s svojimi predpisi ter zagotovila popolno zaščito brez neupravičenega in diskriminatornega vplivanja. Obravnavanje naložb mora biti nepristransko in se ne sme nanašati na privilegije in pravice, ki jih države podeljujejo vlagateljem tretjih držav. Do razlastitve ali nacionalizacije ne sme prihajati, razen kadar bi bil ta ukrep sprejet v javnem interesu proti ustrezni odškodnini, plačani v konvertibilni valuti, z upoštevanjem formalnih postopkov. Spori med državami se rešujejo sporazumno, če je to nemogoče, se reševanja loti sodišče, sestavljeno iz treh članov. Iz vsake države je en član, tretji član – predsednik pa mora biti iz tretje države, ki ima vzpostavljene odnose z obema državama. Če obstajajo določbe, po katerih bi imele naložbe druge države ugodnejše pogoje, kot jih določa sporazum, potem imajo te določbe prednost pred sporazumom. O uporabi sporazuma se državi posvetujeta sproti, sporazum pa se uporablja tudi za že obstoječe naložbe ene pogodbenice na ozemlju druge, ki so bile izvršene pred uveljavitvijo sporazuma. Sporazum velja deset let in se po tem obdobju avtomatično podaljša, razen če bi ga katera izmed držav pisno odpovedala eno leto pred iztekom veljavnosti (Ur. l. RS, št. 27/1999).

4.2 Konvencija med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o izogibanju dvojnemu obdavčevanju v zvezi z davki na dohodek in premoženje

Konvencija je bila sestavljena v Skopju 15. maja 1998 v dveh izvodih in treh jezikih (slovenskem, makedonskem in angleškem). Vsa besedila so verodostojna, vendar pa je v primeru razhajanja odločilno angleško besedilo. Pogodba je stopila v veljavo 20. septembra 1999. Obe državi sta določili osebe, za katere se uporablja konvencija; te osebe so rezidenti ene ali druge države. Konvencija se uporablja za davke na dohodek in premoženje, vključno z davki na dobiček, davki na celoten znesek plač in davki na povečanje vrednosti kapitala. Poleg definicije splošnih izrazov zajema metode za odpravo dvojnega obdavčevanja, ki določajo odbitek od davka, in davek na premoženje državljanov ene države, ki so v drugi državi ustvarili dohodek ali premoženje, ki je v skladu s konvencijo obdavčen. V skladu z obdavčevanjem konvencija določa tudi enako obravnavanje državljanov ene države v drugi, oseb brez državljanstva, ki so prebivalci ene

izmed teh dveh držav, stalnih poslovnih enot v drugi državi in dobičke podjetij. Če pride do obdavčenja, ki ni v skladu z določbami te konvencije, lahko oseba predloži zadevo pristojnemu organu države pogodbenice, katere rezident je. Če se pristojnim organom pritožba zdi upravičena in sami ne morejo priti do zadovoljive rešitve, si morajo prizadevati rešiti primer v skupnem dogovoru s pristojnim organom druge države, s katerim lahko neposredno komunicirajo. Izmenjava informacij med obema organoma mora biti tajna. Informacije se lahko razkrijejo le na javnih sodnih razpravah ali sodnih odločitvah. Konvencija velja, dokler je ena izmed držav pogodbenic ne odpove. To se lahko zgodi po diplomatski poti s pisnim obvestilom o odpovedi, najpozneje do 30. junija, po preteku petih let od začetka veljavnosti. V tem primeru konvencija preneha veljati po 1. januarju naslednje leto (Ur. l. RS, št. 6/1999).

4.3 Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o ureditvi medsebojnih premoženjsko-pravnih razmerij

Sporazum oziroma pogodba je bila podpisana v Ljubljani 13. julija 1998, veljati pa je začela 23. novembra 1999. Nastala je, da bi ob upoštevanju načel, določenih v Listini o gospodarskih pravicah in obveznostih držav, uredili medsebojne odnose v obojestransko korist. Državi upoštevata načela suverene enakosti držav in načela vzajemne koristi, zavedajoč se potrebe po spodbujanju sodelovanja, ki temelji na enakosti ter pospeševanju medsebojnih odnosov. Določbe pogodbe se nanašajo na reševanje premoženjskih razmerij med državama, nastalih pred vzpostavitvijo neodvisnosti obeh držav in po njej. Državi urejata premoženjsko-pravni položaj pravnih oseb z družbenim kapitalom v skladu z notranjim pravom, izvzet pa je kapital, ki je nastal pred sklenitvijo te pogodbe. Obseg družbenega kapitala pri pravnih osebah določa skupno komisijo, katere predstavnika določita obe državi, komisija pa lahko oblikuje izvedenske skupine za posamezne primere. Spore sprejema arbitražna, ki jo sporazumno določita vladi obeh držav. Če to ni mogoče, spore rešuje Sekretariat stalnega arbitražnega sodišča v Haagu. Pogodba je sklenjena za nedoločen čas, vendar pa je v prvih treh letih od začetka veljavnosti ni mogoče odpovedati. Pozneje je odpovedni rok dolg 6 mesecev, predložiti pa ga je treba pisno (Ur. l. RS, št. 82/1999).

4.4 Sporazum o gospodarskem sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo

Podpisan je bil 25. februarja 1992 v Ljubljani, veljati pa je začel 29. maja 1992. Podpisan je bil, da bi prispeval k ureditvi trgovinske cone, ki bi zagotavljala prosto gibanje blaga, storitev, kapitala, denarja in ljudi. Prav tako naj bi pomagal pri krepitvi družbeno-ekonomskih odnosov in urejanju skupnih interesov. Obravnava tudi vprašanja o statusnih in lastninskih primerih slovenskih poslovnih enot na ozemlju Republike Makedonije, ko po načelu reciprocitete ustanavljajo mešana in lastna podjetja (Ur. l. RS, št. 25/1992).

4.5 Plačilni sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo

Podpisan je bil 25. februarja 1992 v Ljubljani, veljati pa je začel 29. maja 1992. S plačilnim sporazumom se je uredil način upravljanja plačilnega prometa med obema državama. Omogoča plačila med državama v konvertibilni valuti, prek nerezidentnih računov in s plačili prek klirinškega računa, v domicilni valuti in oblikah mednarodne bančne prakse (Ur. l. RS, št. 25/1992).

4.6 Sporazum o prosti trgovini

Podpisan je bil 1. julija 1996 v Skopju, veljati pa je začel 1. septembra 1996. Nastal je, da bi državi poglobili gospodarsko sodelovanje in pospeševali razvoj trgovinskega sodelovanja, s tem pa povečali obseg medsebojne trgovinske menjave, dosegli boljše usklajenost in izboljšali strukturo. S tem sporazumom sta državi potrdili cilje, ki sta jih sklenili v Sporazumu o gospodarskem sodelovanju. Državi sta se v skladu z določbami Splošnega sporazuma o carinah in trgovini odločili postopoma odstraniti vse ovire pri medsebojnem trgovanju, hkrati pa sta bili prepričani, da bi sporazum spodbudil rešitev medsebojno koristnih trgovinskih odnosov med njima in prispeval k procesu povezovanja v Evropi. Cilj sporazuma je bil postopno vzpostaviti območje proste trgovine v prehodnem obdobju, ki se je končal 1. januarja 2000. Sem spadajo predvsem spodbujanje usklajenega razvoja medsebojnih gospodarskih odnosov in pospeševanje napredka v njihovih gospodarskih dejavnostih, zagotavljanje poštenih pogojev konkurence ter odstranjevanje trgovinskih ovir, kar je prispevalo k skladnemu razvoju in širjenju svetovne trgovine. Sporazum je bil razdeljen na tri poglavja: o industrijskih izdelkih, o kmetijskih in živilskih izdelkih ter o splošnih določbah.

Na področju industrijskih izdelkov državi pri uvozu in izvozu nista uvajali novih carinskih dajatev oziroma sta jih ukinili pred veljavo sporazuma, hkrati pa sta s sodelovanjem in izmenjavo informacij na področju standardizacije, ugotavljanja skladnosti in akreditacije skušali zmanjšati tehnične ovire pri trgovanju.

V poglavju o kmetijskih in živilskih izdelkih je bilo zapisano, da si državi medsebojno dodelita koncesije. O spremembah svoje kmetijske politike ali o ukrepih, ki bi utegnili vplivati na pogoje trgovanja s kmetijskimi in živilskimi izdelki, sta morali obveščati mešano komisijo. Če bi prišlo do tržnih motenj, sta se dolžni posvetovati in skupaj iskati ustrezno rešitev. Država lahko v takšnih okoliščinah za določen čas (dokler trajajo tržne motnje oziroma dokler državi ne najdeta skupne rešitve) sprejme posebne zaščitne ukrepe. Ti ukrepi pa ne smejo poslabšati pogojev, ki veljajo pri vstopu na trg ene ali druge države, kar pa po načelu največjih ugodnosti pomeni, da za državi pogodbenici ne smejo veljati slabši pogoji kot za blago iz tretjih držav.

Poglavje o splošnih določbah je govorilo o pravilih, ki so nanašali na izvor blaga in sodelovanje pri carinskih zadevah, za katere državi sprejemata ustrezne ukrepe, o katerih se posvetujeta z mešano komisijo. Državi se morata vzdržati ukrepov, ki ustvarjajo neenakopravno razlikovanje med izdelki iz države pogodbenic. Država lahko uvede ukrep, s katerim prepreči razkritje podatkov, zavaruje bistvene interese svoje varnosti, izpolni mednarodne obveznosti in državno politiko. Kadar pride do kršitev, lahko prizadeta pogodbenica sprejme ustrezne zaščitne ukrepe. Ti ukrepi so pomembni predvsem, kadar pride do povečane količine uvoza, ki bi lahko povzročil resno škodo domačim proizvajalcem, konkurenčnim izdelkom ali celotni gospodarski panogi. Pogodbenici sta se morali izogibati uvajanju omejitvenih ukrepov, če pa bi do njih prišlo, bi ena stran o tem bila dolžna obvestiti drugo. Omejitvene ukrepe pa lahko država sprejme tudi takrat, ko je v resnih plačilno-bilančnih težavah. Seveda pa mora biti vse to v skladu s splošnim sporazumom o carinah in trgovini. Ti ukrepi morajo biti časovno omejeni in smejo presegati tistega, kar je nujno za izboljšanje plačilno-bilančnega položaja. Z izboljšanjem slednjega pa je treba ukrepe ublažiti in jih postopno odpraviti, saj razmere v tem primeru ne opravičujejo več njihovega obstoja. Mešana komisija, ustanovljena s 17. členom Sporazuma o gospodarskem sodelovanju med Slovenijo in Makedonijo, je poleg nalog, določenih z navedenim členom, spremljala in nadzorovala tudi izvajanje sporazuma. Za ustrezno izvajanje sta si pogodbenici izmenjavali informacije in se na zahtevo vsake od njiju posvetovali v okviru mešane komisije, katere naloga je bila iskanje možnosti za nadaljnje odpravljanje ovir. Za ustrezno izvajanje sporazuma se je komisija sestajala po potrebi, vendar najmanj enkrat na leto. Komisija je odločitve ali priporočila bila dolžna sprejemati soglasno.

Vsaka pogodbenica je imela možnost prenehanja začasnega uporabljanja sporazuma, vendar je morala o tem pisno obvestiti drugo pogodbenico. Začasno prenehanje uporabe se bi končalo šest mesecev po datumu obvestila. Sporazum je bil sklenjen za nedoločen čas, državi pa bi lahko odstopili s pisno notifikacijo, ki si jo pošljeta. Odstop bi začel veljati šest mesecev od datuma notifikacije (Ur. l. RS, št. 81/1999).

4.7 Stabilizacijsko-pridružitveni proces

Temelj odnosov med EU in državami zahodnega Balkana je stabilizacijsko-pridružitveni proces, v katerega so zajete. Za Hrvaško je Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum (v nadaljevanju SPS) začel veljati 1. februarja 2005, Srbija ga je parafirala z EU 7. novembra 2007, Črna gora ga je podpisala 15. oktobra 2007, pri čemer je uveljavitev začasnega SPS s to državo nastopila 1. januarja 2008. Sledil bo proces ratifikacije v državah članicah (najprej v Sloveniji). V Makedoniji (SPS velja od 1. aprila 2004) in Albaniji, ki je sporazum že podpisala, trenutno poteka ratifikacija. Bosna in Hercegovina je kot zadnja izmed držav zahodnega Balkana sporazum parafirala 3. decembra 2007.

SPS je oblikovan za vsako od sodelujočih držav posebej in vključuje finančno pomoč, sodelovanje, politični dialog, oblikovanje območja proste trgovine, približevanje evropskemu pravu in praktično sodelovanje na različnih področjih. Glavni namen EU je zagotovitev miru, stabilnosti, svobode in gospodarskega razvoja. Za doseg tega cilja je bila državam ponujena možnost popolne povezave v strukture EU, končni cilj pa je polnopravno članstvo v EU.

Države zahodnega Balkana so uporabnice asimetrične trgovinske liberalizacije, ki je urejena z Uredbo Sveta št. 2007/2000 o avtonomnih trgovinskih ukrepih (OJ L 240), spremenjeno oziroma dopolnjeno z Uredbo Sveta št. 2563/2000 (OJ L 295) in Uredbo Komisije št. 2487/2001 (OJ L 335).

Pakt stabilnosti za JVE, podpisan leta 1999, nadgrajuje stabilizacijsko-pridružitveni proces. Države v regiji so leta 2001 podpisale Memorandum o soglasju o olajšanju in liberalizaciji trgovine, s katerim se zavezujejo k sklenitvi mreže sporazumov o prosti trgovini.

Z vstopom v EU je Slovenija izgubila suverenost za vodenje samostojne trgovinske politike, ki je bila v zadnjih letih usmerjena v olajševanje poslovanja gospodarskih subjektov na območju nekdanje Jugoslavije ter v srednji in vzhodni Evropi. S 1. majem 2004 so prenehali veljati vsi bilateralni prostotrgovinski sporazumi, na podlagi katerih je bila trgovina s temi državami precej liberalizirana. Spremenjeni pogoji poslovanja so za slovenska podjetja večinoma pomenili poslabšanje.

Z vstopom v EU je prenehal veljati tudi Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (angl. *Central European Free Trade Agreement*, v nadaljevanju CEFTA), ki je urejal trgovino med Slovenijo na eni strani ter Hrvaško na drugi strani (poleg držav, ki so sedaj članice EU). Trgovino med Slovenijo in Republiko Hrvaško ureja že omenjeni SPS.

Država lahko postane članica EU, če ima stabilno demokracijo, spoštuje človekove pravice, ima konkurenčno tržno gospodarstvo in je sposobna prevzeti pravni red skupnosti. EU odločno podpira nadaljnjo širitev. Širitvena agenda zajema države zahodnega Balkana in Turčijo. To pomeni, da je bila tem državam ponujena možnost, da v bližnji prihodnosti postanejo članice EU. Države so, kar zadeva njihovega približevanje EU, na različnih stopnjah. Trenutno imajo status države kandidatke. Hrvaška in Turčija sta pogajanja o pristopu začeli 3. oktobra 2005, Makedonija pa je postala država kandidatka decembra 2005. V evropskih ustanovah so večkrat poudarili perspektivo držav zahodnega Balkana za prihodnje članstvo v EU, pri čemer so izpostavili, da je napredek vsake države v smeri pristopa k EU odvisen od njenih prizadevanj za izpolnjevanje kopenhavskih meril in pogojev iz SPS. Prihodnje širitve bodo potekale v skladu s hitrostjo prilagajanja vsake države tem strogim standardom.

4.8 Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum med EU in Republiko Makedonijo

Ob vstopu Slovenije v EU je Slovenija prevzela pravni red, ki velja za skupno trgovinsko politiko. Zaradi tega je prenehal Sporazum o prosti trgovini, sklenjen med Slovenijo in Makedonijo, veljati pa je začel SPS, ki sta ga sklenili Makedonija in EU. S tem so bili spremenjeni pogoji za izvoz slovenskega blaga na makedonski trg.

Začasni SPS med Makedonijo in EU, ki je bil sklenjen 9. aprila 2001, je začel veljati 1. junija 2001, njegov namen pa je bil postopno vzpostaviti prosto trgovino med EU in Makedonijo (angl. *Interim agreement on trade between Macedonia and EU*). Za Slovenijo je posebno zanimivo poglavje o prostem pretoku blaga, ki je sestavljeno iz treh delov. Prvi zajema industrijske proizvode, drugi kmetijske proizvode in ribištvo, tretji del pa je namenjen splošnim določbam (Žerovnik, 2004).

4.9 Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju

S tem sporazumom sta se pogodbenici zavezali, da bosta razvijali in podpirali znanstveno in tehnološko sodelovanje med sodelujočimi organizacijami obeh držav na podlagi načela suverenosti, neodvisnosti, enakosti in vzajemnosti ter v obojestransko korist. Sodelujejo lahko akademije znanosti, znanstveni inštituti, znanstvena združenja, univerze, vladne organizacije in druge raziskovalne in razvojne organizacije. Sodelovanje naj bi potekalo v okviru znanstvenih in tehnoloških raziskav in razvoja na skupaj dogovorjenih področjih; izmenjav znanstvenikov, strokovnjakov, raziskovalcev, univerzitetnih učiteljev in tehničnega osebja; izmenjav znanstvenih in tehnoloških informacij; izmenjav ali souporabe opreme, instrumentov, pripomočkov ali materiala; skupnih znanstvenih konferenc, simpozijev in delavnic. Poleg navedenega pa bosta državi spodbujali in podpirali sodelovanje in udeležbo v multilateralnih in regionalnih znanstvenih, tehnoloških in razvojnih programih in projektih (Ur. l. RS, št.12/1995).

4.10 Preferencialno poreklo na podlagi bilateralnega sporazuma z Republiko Makedonijo

Slovenija in Makedonija sta v začetku leta 1992 sklenili sporazum o gospodarskem sodelovanju, na podlagi katerega naj bi se v medsebojni blagovni menjavi ukinile vse uvozne dajatve. Slovenija je to določilo upoštevala od sklenitve sporazuma, Makedonija pa je svoj sistem uvoznih dajatev prilagodila v drugi polovici leta 1996. Istega leta sta Slovenija in Makedonija sklenili samostojen dvostranski sporazum o prosti trgovini, ki se je začel uporabljati 1. septembra 1996 (Špec, Turk., 2000, str. 146).

V skladu s sporazumom je Slovenija povsem ukinila carino na uvoz industrijskih izdelkov makedonskega izvora iz 25. do 97. poglavja nomenklature carinske tarife. Makedonija pa je postopno zniževala uvozne dajatve za industrijske proizvode slovenskega izvora v skladu z dinamiko 1 k sporazumu (Špec & Turk, 2000, str. 146). Na področju kmetijskih in živilskih proizvodov iz 1. do 24. poglavja harmonizirane nomenklature carinske tarife pa sta obe podpisnici priznavali ugodnosti le za manjši del blaga.

Blago, ki naj bi bilo deležno preferencialne obravnave iz bilateralnega sporazuma med Slovenijo in Makedonijo, je moralo izpolnjevati medsebojno dogovorjene pogoje o priznavanju in ugotavljanju porekla (Špec & Turk, 2000, str. 145). Pravila, ki so urejala pridobitev statusa blaga s poreklom, so pred 1. julijem 2001 temeljila na starih evropskih pravilih o izvoru blaga. S 1. julijem 2001 pa se je protokol 3 k sporazumu nadomestil z novim, v katerem so bila določena nova harmonizirana preferencialna pravila. Ta so, z nekaterimi manjšimi izjemami, usklajena s panevropskimi pravili o izvoru (Uredba št. 2863, 2001).

V okviru bilateralnega sporazuma med Slovenijo in Makedonijo se je priznala samo dvostranska kumulacija izvora blaga, zato ni bila predvidena možnost kakršne koli drugačne kumulacije s katero drugo državo. Pomembna značilnost tega sporazuma je tudi, da je bilo dovoljeno povračilo carine ali oprostitev plačila carine za uporabljene materiale brez porekla, če so bili vgrajeni v izdelke, ki so se izvažali v Makedonijo ali v Slovenijo (Uredba št. 2863, 2001; Tričković - Rifelj, 2002, str. 22–23).

5 NEPOSREDNE NALOŽBE SLOVENIJE V MAKEDONIJO PO LETU 1992

Neposredne naložbe predstavljajo cilj rezidenta ene države, da ima v državi, ki ni država vlagatelja, trajni interes (OECD, 1996), kar pomeni, da ima vlagatelj, ker je vlagal v podjetje in ga tudi vodil oziroma pri vodenju sodeloval, interes dolgoročno sodelovati s svojim podjetjem v državi, v katero je vlagal. Vlaganja kapitala v tujino delimo na vlaganja s fiksnim donosom in na vlaganja s spremenljivim donosom. Vlaganja s spremenljivim donosom delimo naprej na neposredne tuje naložbe in na portfeljske naložbe (Rojec, 1994, str. 25). Bistvena značilnost, ki neposredne tuje naložbe razlikuje od portfeljskih naložb, je element aktivne vloge tujega vlagatelja. Glede na definicijo OECD velja, da neposredne tuje naložbe predstavljajo cilj rezidenta ene države, da doseže v entiteti druge države, ki ni država vlagatelja, trajni interes. Trajni interes pomeni obstoj dolgoročne povezave med neposrednim vlagateljem in podjetjem, v katerega ta vlaga in hkrati pomembno vpliva na upravljanje oziroma vodenje tega podjetja (Rojec, 1994, str. 26; OECD, 1996, str. 7). Kot glavno merilo razlikovanja med portfeljskimi in neposrednimi naložbami se uporablja % udeležbe v kapitalu, ki ga ekonomski subjekt pridobi z lastnino vrednostnih papirjev nekega podjetja. Mednarodni denarni sklad je leta 1993 s 5. izdajo priporočil postavil 10 % udeležbo v kapitalu oziroma v glasovalnih pravicah v podjetju kot merilo za razlikovanje

med portfeljskimi in neposrednimi naložbami. Kot neposredna naložba se šteje tista, pri kateri je delež lastniškega kapitala neposrednega vlagatelja v celotnem lastniškem kapitalu podjetja enak ali večji od 10 %.

Možne so tudi izjeme. Če ima vlagatelj v lasti manj kot 10 % delnic ali pravic glasovanja, vendar pomembno vpliva na upravljanje podjetja, se naložba lahko šteje kot neposredna. Če ima 10 % ali več delnic, vendar nima pomembnega vpliva na upravljanje, pa je naložba lahko izključena iz neposrednih naložb.

Neposredne tuje naložbe so najtesneje povezane s procesi internacionalizacije proizvodnje in z razmahom transnacionalnih podjetij kot akterjev teh procesov. Te naložbe namreč vsebinsko zajemajo in omogočajo uresničevanje vseh glavnih značilnosti transnacionalnih podjetij (transnacionalnost, velikost, skupna oziroma globalna strategija in relativna avtonomnost) (Rojec, 1994, str. 31).

Velik napredek v transportu in komunikacijah po letu 1945 je predstavljal nujni infrastrukturni pogoj za internacionalizacijo proizvodnje z neposrednimi tujimi naložbami. Poleg zunanjih pogojev za razmah neposrednih tujih naložb pa je moralo priti tudi do sprememb v tržni strukturi. Neposredne tuje naložbe so namreč močno povezane z oligopolno in monopolno tržno strukturo, ker je njihov največji del skoncentriran v rokah razmeroma majhnega števila največjih transnacionalnih podjetij. Internacionalizacija proizvodnje z neposrednimi tujimi naložbami pomeni stremljenje k višjim profitnim meram, predvsem zaradi globalnejše kombinacije proizvodnih dejavnikov in možnosti, da se transnacionalna podjetja obnašajo drugače kot podjetja, ki nimajo proizvodnje v več državah (Rojec, 1994, str. 32–34).

5.1 Prednosti in slabosti ter način vstopa na trg

Teorije mednarodne menjave se med seboj razlikujejo po vzrokih, ki jih navajajo kot osnovo za različnost stroškov in cen proizvodov. Večini teorij je skupno to, da sledijo modelu splošnega tržnega ravnotežja, ki predstavlja idealno stanje v mednarodni menjavi (Kumar, 1999, str. 59–61).

Te teorije lahko razvrstimo v dve skupini. Tradicionalne temeljijo na primerjalnih prednostih med državami, nove pa na konkurenčnih prednostih. Tradicionalne teorije utemeljujejo mednarodno menjavo z razlikami med državami. Do razlik pa prihaja zaradi različnih pogojev proizvodnje, ki so osnova primerjalnih prednosti. Do razlik med tradicionalnimi teorijami prihaja zaradi različnih vzrokov, ki jih navajajo za nastanek primerjalnih prednosti. Tako pojasnjujejo trgovino med državami na različni stopnji razvoja, z različnim relativnim obiljem proizvodnih dejavnikov, različnimi tehnologijami itd. Da pa bi države na podlagi teh razlik dosegle največje koristi, se morajo specializirati

za tiste stvari, ki jih opravljajo relativno bolje od drugih (Nielsen, Madsen, & Pedersen, 1995, str. 7; Krugman & Obstfeld, 1997, str. 13).

V začetku 60. let prejšnjega stoletja so začeli nekateri avtorji poudarjati druge vzroke za nastanek mednarodne menjave (razlike v tehnikah proizvodnje, razlike v povpraševanju itd.), s katerimi so želeli dopolniti ali celo nadomestiti neoklasično teorijo mednarodne menjave. Poleg tega pa tradicionalne teorije niso mogle pojasniti, zakaj vse večji del svetovne trgovine poteka med razvitimi državami, ki nimajo izrazitih primerjalnih prednosti.

Nove teorije mednarodne menjave, ki kot razlog za menjavo navajajo ekonomijo obsega v proizvodnji, posvečajo precej pozornosti nepopolni konkurenci, ki jo povzročata diferenciacija proizvodov in ekonomija obsega, ter v teorijo mednarodne menjave vpeljujejo tehnologijo in dinamiko. V takih spremenjenih pogojih konkurenčnosti so odločilne konkurenčne prednosti, ki jih lahko ustvarijo posamezna podjetja ali panoge. Te prednosti lahko izvirajo iz priložnosti podjetja, razvoja proizvoda ali postopka, izbire stroškovne in trženjske strategije, učinka sinergije podjetij v dejavnosti itd. (Nielsen, Madsen & Pedersen, 1995, str. 26–27).

Mednarodno proizvodnjo oziroma neposredne tuje naložbe najbolje razloži eklektična teorija. Njena glavna značilnost je, da združuje podjetniško in lokacijsko specifične prednosti ter koncept internacionalizacije.

Podjetniško specifične prednosti so značilne za posamezna podjetja in izhajajo iz njihovih notranjih značilnosti. Po teh prednostih se podjetje razlikuje od drugih v isti dejavnosti ali državi, ki nimajo teh prednosti. Na podjetniško specifične prednosti močno vplivajo ekonomsko in institucionalno okolje podjetja ter skupne značilnosti posameznih dejavnosti. Tako lahko različna razpoložljivost posameznih proizvodnih dejavnikov in velikost trga v posameznih državah daje vsem podjetjem iz te države določene prednosti ali pomanjkljivosti pred podjetji iz drugih držav (Rojec, 1994, str. 40–43).

Do koncepta internacionalizacije je prišlo zaradi dejstva, da je trg za nekatere transakcije drag in neučinkovit, kar povzroča velike transakcijske stroške. Če je mogoče, naj podjetje te transakcije izvede z manjšimi stroški v okviru podjetja, torej z internacionalizacijo transakcij. S tem se izogne nepopolnosti trga, ko je šibkejši partner, in izkoristi te nepopolnosti, ko je močnejši. Seveda pa internacionalizacija prinaša tudi stroške. Zaradi tega se bo trg internacionaliziral takrat, ko bodo prednosti tega večje od stroškov, ki jih povzroča (Rojec, 1994, str. 44–48).

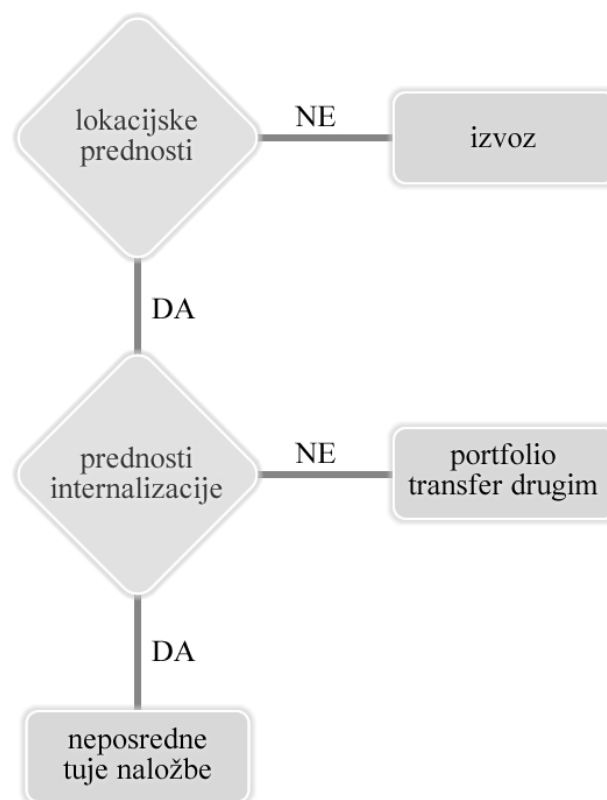
Lokacijsko specifične prednosti so tretji sestavni del sodobne teorije neposrednih tujih naložb. Podjetje se mora odločiti, ali bo proizvajalo doma in izvažalo ali pa bo proizvajalo v tujini. Na odločitev vplivajo: proizvodni stroški (podjetje bo proizvajalo tam, kjer bodo

cene vložkov najnižje), trženjski dejavniki (velikost in rast lokalnega trga, od česar je odvisna možnost izkoriščanja ekonomij obsega), različne vladne politike, carinske in druge ovire, ki omejujejo izvoz, ter splošna politična in ekonomska stabilnost, kakovost infrastrukture, politika do tujih naložb in druge (Rojec, 1994, str. 49–50).

Eklektična teorija ni alternativna teorija, ampak poudarja bistvene in skupne značilnosti večine tradicionalnih razlag in tako povezuje teorije o mednarodnem udejstvovanju podjetij v različnih oblikah v celoto (Svetličič, 1996, str. 273).

Kljub temu pa je med eklektično in drugimi teorijami neposrednih tujih naložb bistvena razlika. Eklektična teorija namreč trdi, da posedovanje podjetniško specifičnih prednosti podjetju samo po sebi še ne zagotavlja prednosti pred njegovimi konkurenti v mednarodnem poslovanju. Ključne so prednosti, ki jih ima podjetje od internacionalizacije v primerjavi s portfeljskim transferom virov tujim proizvajalcem, ki te vire potem izkoriščajo. Brez teh prednosti bi se neposredne tuje naložbe umaknile licenčnim sporazumom ali neposredni prodaji znanja na pogodbeni osnovi.

Slika 10: Možne izbire podjetja glede mednarodnega udejstvovanja

Vir: J.U.M Nielsen, E.S Madsen in K. Pedersen, Električna teorija, 1995, str. 60.

Iz Slike 10 je razvidno, da eklektična teorija v več korakih daje odgovor na to, katero od treh glavnih poti mednarodnega udejstvovanja bo podjetje ubralo. Za kakršno koli obliko mednarodnega udejstvovanja mora podjetje imeti podjetniško specifične prednosti. Te

lahko izkorišča samo ali pa jih odstopi v uporabo drugim (portfeljski transfer virov). Odločilo se bo na podlagi prednosti internacionaliziranja. Če teh prednosti ni, bo podjetniško specifične prednosti v obliki portfeljskega transfera odstopilo drugim. Če pa prednosti internacionaliziranja obstajajo, jih bo podjetje izkoriščalo s proizvodnjo doma in izvozom ali pa s proizvodnjo v tujini. Kje bo proizvajalo, pa je odvisno od lokacijskih prednosti (Tasev, 2003, str. 10–11).

Neposredne naložbe so izredno pomembne, saj predstavljajo najvišjo obliko mednarodnega poslovanja podjetij. Gre za lastništvo proizvodnega obrata v tujini, do katerega lahko pride z nakupom dela ali celotnega podjetja, lahko pa gre za postavitve lastne proizvodne enote. Podjetje z neposrednimi naložbami pridobi veliko prednosti, seveda pa tudi nekaj slabosti. Med pozitivnimi stvarmi lahko najprej omenimo cenejšo proizvodnjo, ki je posledica cenejše delovne sile in surovin ter manjših transportnih stroškov (Kotler, 1998, str. 418). Predvsem slednji so izredno veliki, saj je bila zaradi kriznih razmer takoj po osamosvojitvi obeh držav pot po ozemlju nekdanje Jugoslavije onemogočena, tako da je bila najkrajša pomorska pot, ki se je končala v albanskem pristanišču Drač. Naslednja prednost, ki si jo pridobi podjetje, je ta, da si ustvari boljše podobo z odpiranjem delovnih mest v državi gostiteljici. Poleg tega si ustvari tudi svojo tržno politiko, ki je pogoj za dolgoročno mednarodno uspešnost, hkrati pa se lahko poveže s tamkajšnjo vlado in se tako bolj prilagodi potrošnikom in tržnemu okolju. Po drugi strani pa je podjetje izpostavljeno tudi tveganju, kjer glavno skrb vzbujata poslabšanje trga in razvrednotenje valute, kar lahko pripelje do ukinitve ali zmanjšanja dejavnosti in s tem do velikih stroškov za podjetje (Kotler, 1998, str. 418).

Podjetja lahko pri prodoru na tuji trg uporabijo dva glavna pristopa (Damijan, 2001). Pri trgovinskem pristopu lahko nastopijo individualno ali združene prek skupne trgovinske mreže. Pri individualnem pristopu so tveganja in stroški veliki. Drugi pristop je investicijski. Pred prvim ima kar nekaj prednosti. Podjetje se lahko izogne visokim uvoznim dajatvam in si pridobi status domačega podjetja. Naslednja prednost je, da lahko izkoristi cenejšo delovno silo, cenejše naravne vire in ima možnost povezovanja z drugimi podobnimi podjetji v državi gostiteljici. Tretja prednost pa se kaže v tem, da lahko podjetja vplivajo na ekonomsko politiko države in prek povečanja kupne moči potrošnikov tudi na njeno ekonomsko stabilnost. Največja slabost tega pristopa je velika tveganost naložb, ki je lahko odraz nestabilnih ekonomskih in političnih razmer, kar je v primeru Makedonije zelo pomemben faktor.

Vse večji del svetovnega izvoza je povezan z ustanavljanjem podjetij v tujini. Izvoz je najpreprostejša oblika zagotavljanja prisotnosti na tujem trgu. Čeprav se fiksni stroški minimizirajo, so lahko drugi stroški (iskanje kupcev, svetovalni stroški, organiziranje prevoza, itd.) še vedno dovolj veliki, ki pogosto ne morejo pokriti fiksnih transakcijskih stroškov. Pri nizki stopnji izvoza se lahko ta izkaže kot ekonomsko neučinkovit (Hočevar,

Zaman & Čadež, 2001). Država lahko proces internacionalizacije omogoča, olajšuje in kot zunanji dejavnik pospešuje, vendar morajo biti podjetja odločilni akter.

Neposredne tuje naložbe v državo in iz države imajo dve plati medalje. Osnovno izhodišče je, da moramo pospeševati tako vhodno kot izhodno internacionalizacijo slovenskega gospodarstva. Za izhodno internacionalizacijo so pomembne tudi konkretne spodbude, vendar je treba odpraviti tiste splošne makroekonomske in politične (psihološke, politične) razloge, ki ovirajo neposredno vlaganje v tujino oziroma preseganje predsodkov, da so naložbe predvsem odliv kapitala (antipatriotično dejanje) ali privatizacijske špekulacije oziroma okoriščanje. Neposredno vlaganje v tujini je sredstvo krepitve konkurenčnih prednosti podjetij, uspešen inštrument zbiranja informacij o tujih trgih, inštrument približevanja potrošniku. Predolgo ohranjanje negativne klime lahko ogrozi za gospodarski razvoj Slovenije objektivno nujno podjetniško funkcijo vlaganja v tujini.

Internationalizacija je postopen proces, ki ga niti velika podjetja ne morejo obvladati čez noč ali s preskokom od izvoza na ustanavljanje preprostejših in nato vse zahtevnejših oblik internacionalizacije. Večja podjetja z močnim kadrovskim potencialom lahko takšen proces v daljšem časovnem obdobju obvladujejo sama. Za majhna je to mnogo težje, zato potrebujejo pomoč države. Odpravljanje ovir, ki preprečujejo izhodno internacionalizacijo, je treba nadgraditi še z aktivno politiko spodbujanja internacionalizacije dejavnosti podjetij, ne nazadnje z vzpostavljanjem ustreznih svetovalnih služb. Sistem spodbujanja izvoza je smiselno dograjevati s sistemom spodbujanja internacionalizacije dejavnosti podjetij (Rojec, 1993).

Večina slovenskih podjetij je na makedonski trg vstopila prek prevzema domačega podjetja ali pa prek privatizacije (Prašnikar, Cirman & Domadenik, 2001). Privatizacija se razlikuje glede na velikost podjetij. Za mala podjetja (Hadzi-Vasileva, Slaveski, & Pahor, 2001) je značilno, da se prodajajo prek javnih dražb ali pa z neposrednim dogovorom s potencialnim kupcem. Za srednje velika podjetja je prva metoda enaka kot pri malih podjetjih, v drugem primeru pa kupec kupi vsaj 51 % delnic podjetja, ostale pa Agencija za privatizacijo ponudi javnosti na borzi vrednostnih papirjev. Tretji način je tako imenovani management buy out, ko pride do dogovora s skupino ljudi, ki predstavijo za podjetje najboljši program dela v prihodnosti. Odkupijo samo 20 % delnic, lastniki 51 % delnic pa morajo postati v 5 letih po sklenjeni pogodbi. Za večja podjetja veljajo iste metode kot za srednja, poleg tega pa lahko pride do zamenjave lastništva tudi v primeru stečaja podjetja ali s pomočjo lizinga. Prednosti, ki jih ponuja Makedonija, so odprtost za tuje naložbe, naravni viri, razvit trg za storitve, odlična lega, visoka izobraženost in razvite telekomunikacije.

Za Makedonijo so tuje naložbe pomembne iz različnih razlogov. Zagotovijo si proizvode za izvoz in polproizvode za nadaljnjo predelavo, s čimer se gospodarstvo odpre tujemu kapitalu, s pomočjo izvoza pa se agresivneje promovirajo makedonski izdelki na tujih

trgih, predvsem na trgih EU. Pri tem imajo prednost naložbe iz razvitih držav (Žerovnik, 2004).

5.2 Slovenske naložbe v Makedoniji

Makedonski trg je ocenjen kot zelo tvegan trg, zato so slovenska podjetja pri vlaganju previdna (Mrak, Jaklič & Veselinovič, 2001). To je tudi merilo, ki določa intenzivnost vlaganja na trge nekdanje Jugoslavije. Politično tveganje se definira kot tveganje izvoznika ali vlagatelja, da ne bo dobil izvoznega plačila oziroma da njegov donos na vloženi kapital ne bo dosežen zaradi gospodarske, finančne ali socialne nestabilnosti neke konkretne tuje države (Kenda, 2001, str. 99).

Slovenske neposredne naložbe v Makedoniji v zadnjih letih naraščajo. To je pomembno, če vemo, da je z Makedonijo konstanten presežek v trgovinski menjavi. Med pionirji pri vlaganju na makedonski trg sta Cetus d.d. in Kolinska d.d., ki sta v Makedoniji zgradila svoje obrate. Sledila so jima tudi druga slovenska podjetja. Ena od pomembnejših naložb je bila naložba Tobačne Ljubljana d.o.o. V letu 1999 je postala 87% lastnik Tutunskega kombinata a.d. Skopje, ki je eno od treh makedonskih podjetij za izdelavo cigaret in drugih tobačnih izdelkov. Tudi slovenski farmacevtski gigant LEK d.d. je kar precej vložil na makedonski trg. V letu 2000 je v Makedoniji zgradil poslovni center, ki bo pokrival potrebe celotne JVE in predstavlja »greenfield« naložbo, kar pomeni, da gre za popolnoma nove objekte.

V živilski industriji so bili pomembni Droga d.d., Fructal d.d. in Kolinska d.d. Droga d.d. je za 5,6 mio DEM kupila 100 % delež Agroimpexa, d. o. o., katerega glavna dejavnost je praženje in prodaja kave. Kolinska d.d. ima v Makedoniji svoj obrat za izdelavo žvečilnih gumijev, iz makedonskega obrata pa izvažajo tudi na zahodne trge. Droga Kolinska d.d. je za pražarno kavo, skladišče in upravne prostore porabila 8 mio EUR, zaposlila pa naj bi okoli 100 ljudi. Slovenska podjetja v Makedoniji so doslej ustvarila okoli 2000 delovnih mest (Sovdat, 2007).

Fructal d.d. je kupil podjetje Konzeks a.d. zaradi strateško zanimivega območja, kjer se nahaja Makedonija in ki je idealno mostišče za osvajanje trgov sosednjih držav. Fructalova blagovna znamka je v Makedoniji zelo cenjena že desetletja. Odločilno vlogo za selitev proizvodnje pa so odigrali ugodni naravni pogoji za predelavo kakovostnega sadja in zelenjave. Celotna naložba nakupa podjetja v Makedoniji ter obnova polnilne in proizvodne linije sadnih sirupov je znašala 2 mio EUR. Podjetje zaposluje okrog 55 ljudi, vendar se ta številka v različnih obdobjih v letu spreminja zaradi sezonske narave dela. Dve tretjini celotne proizvodnje v družbi Fructal Mak a.d. se prodaja na makedonskem trgu, ena tretjina pa gre v izvoz.

Na področju storitev je NLB d.d. skupaj z LHB Frankfurt a.g. postala večinski lastnik Tutunske banke a.d., ki ima 45 podružnic na celotnem območju Makedonije. Za Tutunsko banko a.d. je ta vstop pomenil začetek novega obdobja, zaznamovan s transferjem znanja, izkušenj in tehnologije ter dostopom do tujih trgov kapitala. Skupina Viator-Vektor Logistika d.o.o. je prevzela Tranšped komerc d.o.o. in je postala njegov večinski lastnik (99,37 %).

V marcu 2009 je Telekom Slovenije d.d. prevzel drugega največjega mobilnega operaterja v Makedoniji, skupaj s 66 prodajalnami grškega Germanosa s.a. Celotna naložba je znašala 190 mio EUR in predstavlja dopolnitev in zaokrožitev dosedanjih naložbenih aktivnosti podjetja. Telekom Slovenije d.d. ima v Makedoniji v lasti podjetje On.Net, ki ponuja internetne storitve skupaj z internetno telefonijo.

Skupina Tuš Holding d.o.o. je svojo internacionalizacijo na makedonskem trgu začela leta 2005 s ciljem, da na 15 zemljiščih zgradi 20 sodobnih supermarketov. Vrednost naložb je ocenjena na 61 mio EUR, vseh zaposlenih pa je okrog 900. Končni cilj v okviru te naložbe je mreža približno 40 supermarketov in osvojitve vsaj 25 % tržnega deleža. V okviru supermarketov bodo tudi bencinske črpalke, na dveh lokacijah pa naj bi zgradili tudi Planet Tuš z multikinom.

V Skopju je Intereuropa d.d. ustanovila svojo podružnico. Gre za tako imenovano greenfield naložbo, prek katere je podjetje zgradilo poslovne in skladiščne prostore odprtih in zaprtih javnih carinskih skladišč. Skupna vrednost naložbe je bila 1,8 mio EUR. Podjetje zaposluje okrog 30 ljudi in ima svoj distribucijski park vozil. Na vseh mejnih prehodih ima svoje izpostave. Glavna dejavnost je skladiščenje carinskega blaga, distribucija do drugih mest v državi ter organizacija mednarodnih cestnih prevozov. Poleg osnovne dejavnosti se podjetje ukvarja z organizacijo kontejnerskega (železniški ali kamionski) prevoza, z letalskim transportom in organizacijo izrednih prevozov.

Ostali pomembnejši vlagatelji so bili Era d.d., ki je kupila Skopski saem d.o.o., in sicer v višini 48,59 %, Valkarton d.d. z nakupom Komune a.d., ki je bila eno vodilnih makedonskih podjetij za izdelavo papirja in kartona, Jug storitve d.o.o. z nakupom Nove Makedonije d.o.o., podjetja za tiskanje časnikov, prav tako pa ima v Makedoniji svoje podjetje tudi Krka d.d.

Tabela 29: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, stopnja rasti slovenskih naložb v Makedoniji, slovenske naložbe v tujini, v mio USD

Leto	A	B	C	D
1994	15,90		354,00	4,49
1995	21,20	33,33	489,90	4,33
1996	22,90	8,02	478,40	4,79

nadaljevanje

Leto	A	B	C	D
1997	19,30	20,09	452,40	6,08
1998	24,80	-9,82	599,70	4,13
1999	38,30	54,43	621,10	6,17
2000	66,10	72,58	794,00	8,33
2001	48,40	-26,78	949,50	5,10

Legenda:

A – neposredne naložbe Slovenije v Makedoniji v mio USD; stanje konec leta

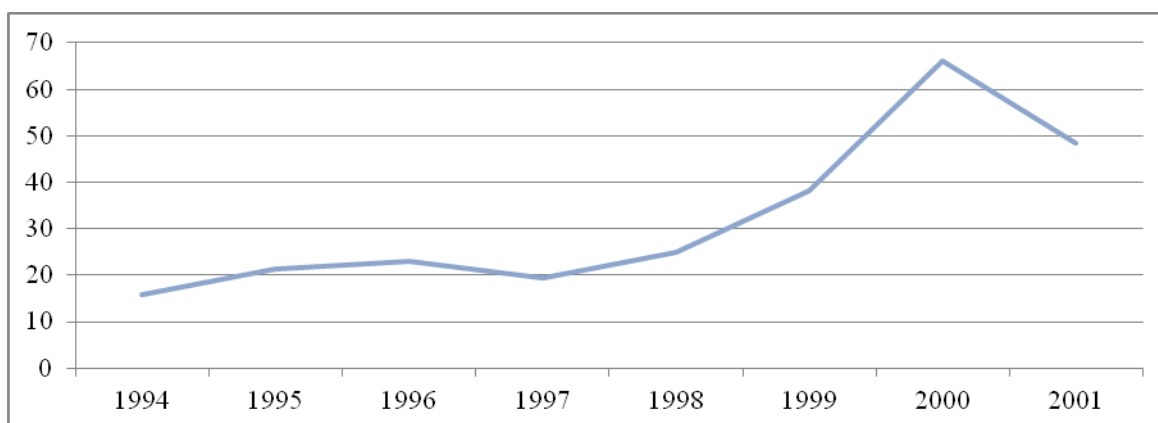
B – stopnja rasti slovenskih neposrednih naložb RM v odstotkih $(Y_n - Y_{n-1}) / (Y_{n-1}) * 100$

C – slovenske naložbe v tujini skupaj

D – % slovenskih naložb v Makedoniji v celotnih slovenskih naložbah v tujini

Vir: Banka Slovenije, *Neposredne naložbe 1994–2001, 2002*, str. 57, 65.

Slika 11: Slovenske neposredne naložbe v Makedoniji, v obdobju 1994–2001, v mio USD

Vir: Banka Slovenije, *Neposredne naložbe 1994–2001, 2002*, str. 57, 65.

S Slike 11 je razvidno, da so slovenske neposredne naložbe v Makedonijo od 1994 do 2001 skoraj nepretrgoma naraščale. Z ravni 15,9 mio USD konec leta 1994 so se povzpele na 48,4 mio USD konec leta 2001 ter tako predstavljale 5,10 % vseh neposrednih tujih naložb v Makedoniji (FDI in South – Eastern in the early 2000s, 2002, str. 10). Edino zmanjšanje neposrednih naložb v Makedonijo je bilo leta 1997, ko so padle na 19,3 mio USD.

Tabela 30: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, % slovenskih naložb v Makedoniji glede na celotne slovenske naložbe v tujini v obdobju 2002–2009, v mio EUR

Leto	A	B
2002	59,9	4,1
2003	75,8	4,0
2004	91,9	4,1
2005	118,8	3,8

se nadaljuje

nadaljevanje

Leto	A	B
2006	115,6	3,3
2007	193,1	3,9
2008	235,0	4,1
2009	361,3	6,6

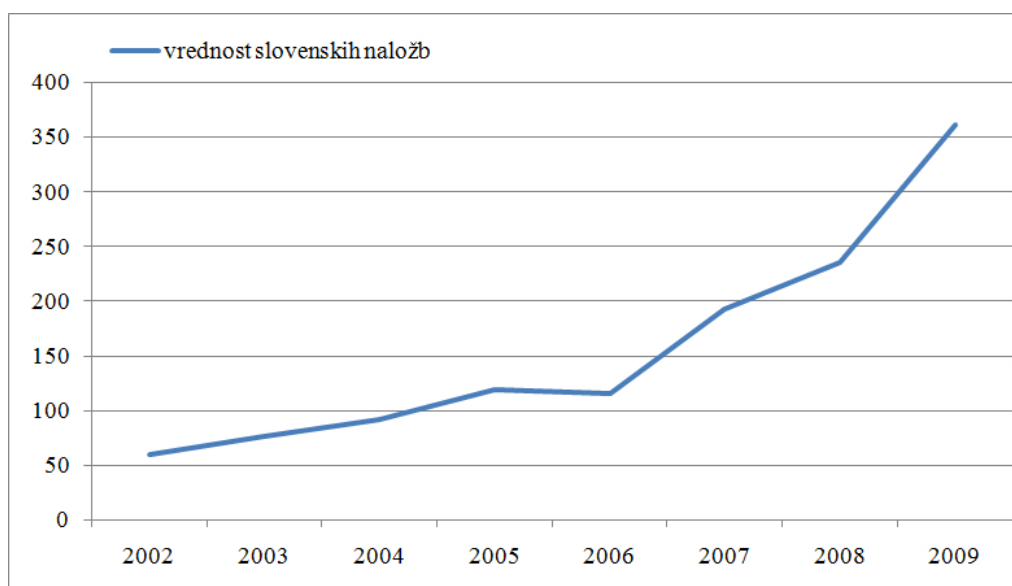
Legenda:

A – neposredne naložbe Slovenije v Makedoniji v mio EUR; stanje konec leta

B – % slovenskih naložb v Makedoniji v celotnih slovenskih naložbah v tujini

Vir: Banka Slovenije, Neposredne naložbe 2002–2009, 2009, str. 27–30.

Slika 12: Vrednost slovenskih naložb v Makedoniji, % slovenskih naložb v Makedoniji glede na celotne slovenske naložbe v tujini v obdobju 2002–2009, v mio EUR

Vir: Banka Slovenije, Neposredne naložbe 2002–2009, 2009, str. 27–30.

Slovenske naložbe v Makedoniji so v obdobju od 2002 do 2009 strmo naraščale. Rahel padec naložb glede na predhodno leto je bil leta 2006. Vrednost naložb leta 2002 je bila 59,9 mio EUR, že konec leta 2009 pa so dosegle 361,3 mio EUR.

5.3 Priložnosti za slovenska podjetja na makedonskem trgu

Makedonija bi za slovenska podjetja lahko pomenila deželo poslovnih priložnosti. Takšen je vsekakor moto grških podjetij, ki so od EU prejela 356 mio USD za kapitalski prodor v Makedonijo. Vsemu temu so tudi sami dodali okoli 50 mio USD, kar so porabili za ustanavljanje mešanih podjetij, tako da je sedaj v grških rokah tekstilna industrija, nekatere banke, rafinerija, nekateri proizvajalci tobaka, pivovarne in tudi velik del prehranske industrije. Vendar pa je grško vlaganje usmerjeno teritorialno, predvsem na jug države,

torej v del, kjer poteka državna meja med Makedonijo in Grčijo, ter v Skopje, ki je gospodarsko središče Makedonije.

Slovenska podjetja lahko naložbene priložnosti iščejo v finančnem sektorju, predvsem v zavarovalništvu, ki je dobilo novo zakonsko podlago, vendar je še zmeraj v povojih. Prav tako v Makedoniji ni zaznati zasičenosti z verigami supermarketov. Tudi v turizmu so priložnosti, saj je Makedonija bogata z naravnimi lepotami. Med temi izstopajo jezera, predvsem Ohridsko jezero, kjer je priložnost vlaganje v hotelske storitve. Tu je svoje interese pokazal HIT d.d. iz Nove Gorice, ki je poleg hotelirstva videl priložnost tudi v igralništvu. Slednje je zanimivo zaradi obiska grških turistov, ki so znani kot ljubitelji iger na srečo. Poleg tega ima Makedonija veliko gora, ki so primerne za smučanje in kmečki turizem. V Makedoniji so pokazali tudi zanimanje za skupne nastope s slovenskimi podjetji na trgih tretjih držav. Mislijo predvsem na proizvodnjo nekovin (marmor, sanitarna keramika) in gradbeništvo. Nekatere praznine, o katerih bi veljalo razmisliti, se pojavljajo v računalništvu, predvsem pri vprašanjih digitalizacije katastra, avtomatizacije državne uprave in programov za bančno poslovanje. Kljub tveganemu okolju so priložnosti, vendar gre marsikdaj za tako imenovane first mover advantages (Prašnikar, Cirman & Domadenik, 2001), torej za priložnosti, ki so ponujene samo tistemu, ki prvi prodre na neki tržni segment. Pri tem mora pomembno vlogo odigrati tudi država, ki lahko z nekaterimi ukrepi zmanjša stopnjo tveganja na trgu. To lahko doseže predvsem z različnimi sporazumi, ki jih podpiše z državo, zanimivo za vlagatelje. Podjetja, ki se zanimajo za naložbe, lahko oskrbi s pomembnimi informacijami, da sprejmejo manj tvegane odločitve. Za spodbudo slovenskim podjetjem je poskrbela tudi Slovenska izvozna družba d.o.o., ki je Makedonijo znova uvrstila na spisek držav, kjer zavaruje izvoz in naložbe (Žerovnik, 2004).

Cene, ki jih slovenska podjetja postavljajo na trgih nekdanje Jugoslavije, so višje kot na trgih EU. Tako lahko na makedonskem trgu (Hočevar, Zaman & Čadež, 2001) postavijo prodajne cene na podlagi polne lastne cene, medtem ko velik del slovenskih podjetij na trgih EU postavlja cene na podlagi proizvodnih ali spremenljivih stroškov. Razlog za to je večja prepoznavnost slovenskih blagovnih znamk na tem trgu. Višje cene slovenska podjetja (Damijan, 2001) dosegajo predvsem za proizvode kmetijstva, živilske, lesne, papirne, kemične in gumarske industrije. Prav tako lahko po mnenju omenjenega avtorja na trgih nekdanje Jugoslavije podjetja prodajajo nekoliko manj zahtevne proizvode, saj je trg manj zahteven od evropskega. Prepoznavnost slovenskih blagovnih znamk v Makedoniji ni več takšna kot nekoč. Predvsem jih ne poznajo mlajši, medtem ko starejši slovenske blagovne znamke še vedno zelo cenijo. Poleg zgoraj naštetega imajo slovenska podjetja pri izvozu na makedonski trg prednosti pred zahodnoevropskimi tudi zaradi poznavanja poslovnega okolja (Mrak, Jaklič & Veselinovič, 2001). Zaradi vsega tega lahko dosegajo večje dobičke kot na trgih EU. Najpomembnejši izvozniki in tudi vlagatelji (Jaklič & Svetličič, 2001) prihajajo iz prehranske, tobačne in kemične industrije.

Razlogov za pohod na makedonski trg je več. Zaradi dragega transporta med Slovenijo in Makedonijo, ima veliko slovenskih podjetij proizvodne obrate v Makedoniji, kjer delujejo tako kot domača podjetja. Prav to naj bi pripomoglo k vzpostavitvi ravnotežja v blagovni menjavi med Slovenijo in Makedonijo. V slovenskih obratih v Makedoniji bi Makedonci izdelovali slovensko blago, namesto da bi ga uvažali. Pomemben razlog (Pavlin, 2000) pa je tudi ta, da lahko Slovenija prek makedonskega trga lažje prodira na druge trge JVE. Makedonija ima namreč sklenjene prostotrgovinske sporazume skoraj z vsemi sosednjimi državami in tudi s Turčijo, kar predstavlja trg s skoraj sto milijoni prebivalcev.

Mednarodna bonitetna agencija Fitch Ratings je Makedoniji izboljšala rating za dolgoročne kredite zaradi ambicioznega programa pri ustvarjanju pozitivnega poslovnega okolja, privlačnega za naložbe. Mednarodni denarni sklad pa je izboljšal napoved za rast BDP, ki je posledica strukturnih reform. Izboljšanje oziroma sprememba iz »stabilnega« v »pozitiven« rezultat je posledica stabilnega deviznega tečaja, povečanja deviznih rezerv in uspešne politike vračila dolga Mednarodnemu denarnemu skladu.

V časniku Finance d.o.o. so postavili naslednje vprašanje: Katere naložbe na makedonski trg so po vašem mnenju najbolj obetavne? Odgovori so navedeni v nadaljevanju.

Gvido Omladič, predsednik uprave Ere d.d.: Zaradi izredne lege in nekaterih resursov so v Makedoniji najbolj obetavne naložbe v komunikacije, nove tehnologije s poudarkom na informacijah, turizem, agrosektor, ekologijo in energetiko ter finančni sektor.

Nenad Jovanovič, direktor Gorenja Gospodinjiski aparati DOOEL: Vrednostni papirji in obveznice so vsekakor najboljša naložba ta hip, saj se je finančni trg šele začel razvijati. Zanimiva so tudi vsa druga področja, vendar pa zahtevajo velike naložbe v tehnologijo in razvoj.

Andrej Lovšin, predsednik uprave Intereurope d.d.: Makedonija spada med države z najmanjšimi tujimi naložbami v JVE in kot taka ponuja še veliko priložnosti za tuje vlagatelje. O tem priča tudi velika rast tujih naložb v zadnjih letih, posebno v lanskem letu. Med najbolj perspektivne bi uvrstil naložbe v tehnologijo, tekstilno, živilsko in farmacevtsko proizvodnjo. Povečana proizvodnja in industrijska dejavnost pa bosta odprli nove možnosti tudi za storitveno dejavnost. Pričakujem, da bo Slovenija nadaljevala naložbe v Makedoniji.

Karel Lipnik, samostojni svetovalec: Za vlagatelje na makedonskem trgu so verjetno najbolj zanimive delnice posameznih bank, predvsem Komercialna banka a.d., ki ima zelo razpršeno lastništvo. Kot največja banka v Makedoniji ima približno četrtinski tržni delež. Zanimivi bi tudi lahko bili tudi Stopanska banka a.d. Bitola in Ohridska banka a.d., ki pa sta po velikosti precej manjši in imata manj kot 5% tržni delež. Med preostalimi delnicami lahko potencialni vlagatelji namenijo pozornost še Alkaloidu a.d., Makpetrolu a.d. in

Toplifikaciji a.d. Treba pa je opozoriti, da je makedonski trg precej nelikviden in pogosto ni primerne ponudbe, cene delnic pa zaradi tega precej nihajo. Povprečni dnevni promet na makedonski borzi letos namreč znaša le okoli 850 tisoč EUR.

Branko Železnik, Medvešek Pušnik DZU d.d.: Poleg bančnega sektorja in farmacije bi dolgoročno utegnili biti zanimivo podjetje EMO OHRID a.d., ki konec marca čaka na razplet privatizacije.

Aleš Lokar, KD BPD d.d.: Najperspektivnejše se mi zdijo delnice iz panog, ki tudi na drugih trgih privlačijo tuje vlagatelje. To so delnice bančnega sektorja (Komerčijalna banka a.d., Stopanska banka a.d., Ohridska banka a.d.), v gradbeništvu (Granit& Beton a.d. Skopje), farmaciji (Alkaloid), energetiki (Toplifikacija) in turizmu (Makedonijaturist a.d., Hoteli Metropol a.d. Ohrid). Vsa podjetja so še brez strateških lastnikov, izkušnje pa nas učijo, da bodo slej ali prej postale prevzemne tarče zahodnih konkurentov. Primerjava pokaže, da je prostora za rast še kar nekaj (Virant, 2007).

SKLEP

Neposreden nastop na tujih trgih vse bolj postaja nujen za utrjevanje in ohranjanje tržnih deležev oziroma za njihovo povečanje.

Zaradi majhnosti in stopnje razvoja mora Slovenija pristopiti k internacionalizaciji pri diferenciranih izdelkih in storitvah ter pri proizvodih, pri katerih stroški dela začenjajo ogrozati njihovo konkurenčnost.

Slovenska podjetja imajo v primerjavi s srednjeevropskimi in azijskimi proizvajalci prevelike stroške dela. Razliko je mogoče kompenzirati z večjo storilnostjo. Na teh področjih je zaradi konkurenčnosti treba prenesti delovno intenzivne faze proizvodnje v države s poceni delovno silo. Podjetja si tudi omogočijo prestrukturiranje v dejavnost z večjo dodano vrednostjo, ki prenesejo večje stroške dela.

Za Makedonijo je potencial v strategiji odkrivanja trga in/ali v doseganju učinkovitosti. Zanimanje za vstop na makedonski potrošniški trg in zagotovitev prisotnosti na regionalnem trgu je značilno za strategijo odkrivanja (osvojitve) trga. V tej kategoriji bi bili pomembni naslednji strateški sektorji: telekomunikacije, energetika, bančništvo, transport in vodno gospodarstvo ter zasebne naložbe v infrastrukturo.

Zaradi majhnega trga in majhnega dohodka na prebivalca bi bil večji del neposrednih tujih naložb zunaj strateškega in infrastrukturnega sektorja. Na začetku bi bila najverjetneje prioriteta strategija za doseganje učinkovitosti oziroma strategija za zmanjšanje stroškov pri vlaganju, predvsem v iskanju majhnih stroškov dela, na primer lažja industrija in storitve, usmerjene k izvozu in k ponovnemu izvozu. Strategije o učinkovitosti se po

navadi uporabljajo za lokacije s kvalificirano delovno silo, z dobro tehnološko in fizično infrastrukturo. Obe obliki strategij za spodbujanje neposrednih tujih naložb sta primerni za makedonski trg in se lahko izvajata vzporedno s procesom ekonomske integracije – prek raznih trgovinskih dogovorov in odstranjevanja nevarinskih ovir. Povečal bi se obseg regionalnega trga, stopnja potencialnih prihodkov in izboljšala bi se transportna infrastruktura.

Makedonija ima razmeroma dobro izobraženo delovno silo in v primerjavi s Slovenijo ima manjše stroške dela. Zaradi velikih transportnih stroškov bi bile neposredne naložbe najprimernejša oblika vlaganja, del delovnih mest bi ohranili ter preobrazili proizvodnjo na višjo raven, ki prenese tudi večje stroške dela. Učinek prestrukturiranja dolgoročno odtehta odlive kapitala.

Makedonija je pristopila k izvajanju reform na podlagi Akcijskega načrta, v katerem opredeljuje vladno strategijo in politiko pri spodbujanju neposrednih tujih naložb. Pri vzpostavljanju ugodne klime za vlaganje je sprejela niz davčnih in naložbenih olajšav, odstranila pa je tudi administrativne ovire. Olajšave za vlagatelje niso bistvene, vendar so lahko odločilne v drugi fazi odločanja za naložbe. Fiskalne in finančne olajšave se lahko uporabijo kot dopolnitev k ugodni klimi za vlaganje, za kompenziranje pomanjkljivosti trga in pri veliki konkurenci teh spodbud.

Makedonska stopnja davka na dobiček (10 %) je najnižja v regiji JVE. Vlada želi narediti ustrezen davčni sistem, ki ne bi predstavljal ovire za vlaganje. Predvidene spremembe so usklajene z mednarodnimi normami in zmanjšujejo stopnjo tveganja za vlagatelje. Sistem omogoča pobiranje razumnega dela davka od domačih in tujih vlagateljev.

Kot davčna olajšava je možnost pospešene amortizacije osnovnih sredstev, če so namenjena tehnološki posodobitvi oziroma so okoljevarstvene narave. Obstaja tudi možnost znižanja davčne osnove za največ 25 %, in sicer prek razširitve obsega poslovne dejavnosti. Naložbe v nerazvita in obrobna območja omogočajo znižanje davčne osnove za največ 50 %. Uporabniki proste ekonomske cone pa so v prvih desetih letih opravljanja poslovne dejavnosti oproščeni plačila davka od dobička. Za podjetja, v katerih imajo tujci vsaj 20 % lastniški delež, se davčna osnova v prvih treh letih zniža sorazmerno z deležem tujega kapitala. Kotacija na borzi prva tri leta poslovanja zmanjša davčno osnovo za 50 %.

Makedonija ponuja veliko fiskalnih in finančnih ugodnosti, ki so konkurenčne glede na standarde v JVE. Več fiskalnih ugodnosti lahko povzroči neželen učinek percepcije o povečani stopnji tveganja, če ugodnosti niso dobro usklajene.

Vlada RM je zadolžila Ministrstvo za finance RM, da se projekt FIAS 2 v sodelovanju s Svetovno banko vključi v triletni aranžma in sledi dinamiki, predvideni v programu. Ustanovljen je bil tudi upravni odbor, ki skrbi za izvajanje projekta.

Ministrstvo za gospodarstvo RM je prevzelo usklajevanje, uresničevanje ter mesečno obveščanje o projektu. Ad hoc ekspertna skupina sodeluje s pristojnimi ministrstvi ter predlaga zakonske in podzakonske akte. V njeni pristojnosti je tudi študija FIZIBILITI za mrežno povezavo vseh ustreznih ustanov v en sistem –po načelu »vse na enem okencu«. Skupna naloga Ministrstva za gospodarstvo RM in Ministrstva za finance RM je pritegniti potencialne donatorje za financiranje ekspertnih ad hoc skupin.

Na neposredne tuje naložbe v tujini se lahko gleda negativno, kajti nekateri jih imajo za izvoz delovnih mest, ki slabijo domače gospodarstvo. Takšne naložbe lahko nadomestijo domače ali jih dopolnjujejo. Precej je odvisno od načina vlaganja v tujini. Če se uporabijo domači viri, bo lahko manj ostalo za domače naložbe. Če pa se kapital za naložbe najema na tujih trgih, neposredne tuje naložbe v tujini dopolnjujejo domače.

Od stanja zaposlenosti in od strategije vlagateljev so odvisni učinki na zaposlenost in proizvodnjo države vlagateljice. V primeru polne zaposlenosti ali blizu nje bodo neposredne tuje naložbe v tujini nedvomno prispevale k razvoju, ker omogočajo realokacijo virov nad obsegom domačih zmogljivosti. To ne velja, ko domači viri ostanejo neizkoriščeni (razen v obsegu, ko vlaganje v tujini pomeni tudi angažma domačih virov za izvoz vmesnih proizvodov novemu podjetju v tujini), saj se zaposlujejo tuje vire. Pri končni oceni je treba upoštevati obe vrsti učinkov.

Slovenija bi z neposrednimi tujimi naložbami v tujini kratkoročno lahko zmanjšala zaposlenost domačih virov, vendar bi prišlo do prestrukturiranja zaposlenosti, kar bi pozitivno prispevalo k preobrazbi gospodarske strukture in kompenziralo negativne kratkoročne učinke. Pri naložbah, pri katerih je glavni motiv ohranjanje in osvajanje tujih trgov, se zaradi omogočanja večje prodaje na tujih trgih lahko pričakujejo pozitivni učinki.

LITERATURA IN VIRI

1. Agencija za podrška na pretpriemništvo na Republika Makedonija. (2007). *Identifikacija na postojnitate bazi na podatoci vo instituciite čij delokrug na rabota se odnesuva na sektorot na mali i sredni pretprijatija*. Najdeno 5. oktobra 2008 na spletnem naslovu <http://www.apprm.org.mk/webdata/dokumenti/MAC%20APP.pdf>
2. Agency for Foreign Investments and Export promotion of the Republic of Macedonia. (2009). *Investment advantages in Macedonia*. Najdeno 18. januarja 2009 na spletnem naslovu <http://www.investinmacedonia.com/news.aspx?language=EN&news=buySzkjWbdKm6XRHBn/9rw>
3. Centar za ekonomska analiza na Republika Makedonija. (2008). *Vladina politika za privlekuvanje na stranski direktni investicii*. Najdeno 5. oktobra 2008 na spletnem naslovu <http://www.cea.org.mk/Publikacii/FDI/Tret%20del%203.pdf>
4. Central Intelligence Agency. (2008). *The world factbook*. Najdeno 22. septembra 2008 na spletnem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
5. Černetič, B., & Miković, M. (2007). Makedonija bo evropski Singapur. *Finance*. Najdeno 15. septembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/180372>
6. Damijan, J. (2001). Slovenian investment activity in former Yugoslav markets: Trade-promoting or efficiency-seeking motivation? *Economic and business review*, 3(3–4), str. 222–247.
7. Državen zavod za statistika na Republika Makedonija. (2011). *Osnovni ekonomski pokazатели za Republika Makedonija*. Najdeno 05. januarja 2011 na spletnem naslovu <http://www.stat.gov.mk/>
8. European Commission. (2008). *The former republic of Macedonia-Country profile*. Najdeno 10. novembra 2008 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/enlargement/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/index_e
9. Gregorič, D. (2006). *Vpliv mednarodne menjave Slovenije z državami na območju nekdanje Jugoslavije na zmanjševanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja*. (specialistično delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
10. Hadzi Vasileva, M. Slaveski, T. & Pahor, M. (2001). Does the privatisation method matter? Privatisation and corporate governance in Macedonia. *Economic and business review*, 3(3–4), str. 325–344.
11. Hausmeister, I. (2004). *Tveganja in izzivi poslovanja z R. Makedonijo* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
12. Hočevnar, M., Zaman, M., & Čadež, S. (2001). Accounting information for managerial decision-making: The case of Slovenian companies in the markets of former Yugoslavia. *Economic and business review*, 3(3–4), 249–270.
13. Hrastelj, T. (2001). *Mednarodno poslovanje v vrtincu novih priložnosti*. Ljubljana: GV Založba. <http://data.un.org/Data.aspx?q=foreign+direct+investment&d=CDB&f=srID%3a29070>, http://www.finance.si/176205/Droga_Kolinska_bo_odprla_100_delovnih_mest

14. Ilievski, K., & Buneski, L. (2002). *Invest in the Republic of Macedonia*. Skopje: Economic Chamber of Macedonia.
15. Izvozno okno. (2010). *Podatki o državah*. Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/Makedonija/poslovanje/Daj_atve_921.aspx?prin
16. Jaklič, A. & Svetličič, M. (2001). Slovenia outward direct investment in the states of former Yugoslavia: A strategic or defensive response. *Economic and business review*, 3(3–4), 299–323.
17. Kenda, V. (2001). *Mednarodno poslovanje*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
18. Konvencija med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o izogibanju dvojnemu obdavčevanju v zvezi z davki na dohodek in premoženje. *Uradni list RS* št. 6/1999.
19. Kotler, P. (1998). *Management trženja*. Ljubljana: GV Založba.
20. Krugman, P., & Obstfeld, M. (1997). *International Economics. Theory and Policy*. Reading; Addison = Wesley.
21. Kumar, A. (1999). *Mednarodna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
22. Macedonian Embassy of the United Kingdom. (2008). *Macedonia-your business destination*. Najdeno 10. novembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.macedonianembassy.org.uk/business.html>
23. Maksimović, P. (2004). *Oblike vstopa na makedonski trg s primerom* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
24. Metelko, Ž. (2007). Dol z davki. *Finance*. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.si/180941/Dol_z_davki
25. Meyer, K. (1998). *Direct Investment in Economics in Transition*. Cheltenham, GB: Edward Elgar.
26. Micevska, M., Eftimovski, D., & Petkovska, T. (2002). Macedonian's transition experience and potential for sustainable economic growth. *Economic and business review*, 4(3–4), 309–334.
27. Ministry of Economy of the Republic of Macedonia. (2003). *Države JV Evrope in zahodnega Balkana*. Najdeno 24. septembra 2008 na spletnem naslovu http://www.mg.gov.si/si/delovna_podrocja/ekonomski_odnosi_s_tujino/bilateralni_odnosi/evropske_nije_do_tretjih_drzav/drzave_jugovzhodne_evrope_in_zahodnega_balkana/
28. Ministry of Finance of the Republic of Macedonia. (2003). *Koe e optimalnoto nivo na fleksibilnost na pazarot na rabotna sila vo Makedonija*. Najdeno 5. oktobra 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.gov.mk/mk/bilteni/07-08-03/statija_5.pdf
29. Ministry of Finance of the Republic of Macedonia. (2003). *Merki za zgolemuvanje na vrabotenosta i fleksibilnosta na pazarot na rabotna sila*. Najdeno 5. oktobra 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.gov.mk/mk/razno/merki_za_pottiknuvanje_na_vrabotenosta.pdf
30. Ministry of Finance of the Republic of Macedonia. (2007). *Danočen vodič vo Republika Makedonija*. Najdeno 12. novembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.finance.gov.mk/mk/meni.htm>

31. Ministry of Finance of the Republic of Macedonia. *Važnosta na relevantnrite statistički podatoci za pazarnata Ekonomija*. Najdeno 10. novembra 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.gov.mk/mk/bilteni/07-08-03/statija_5.pdf
32. Mrak, M. (2002). *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.
33. Mrak, M., Jaklič, A. & Veselinovič, D. (2001). Financial aspects of Slovenia's economic cooperation with the countries of the former Yugoslavia. *Economic and business review*, 3 (3–4), str. 271–2297.
34. *Narodna banka na Republika Makedonija*. Najdeno 5. januarja 2011 na spletnem naslovu <http://www.nbrm.mk/>
35. Organization for Economic Cooperation and Development. (2007). *Benchmark definition of Foreign Direct Investment*. Najdeno 12. novembra 2008 na spletnem naslovu http://www.oecd.org/document/33/0,3343,en_2649_33763_33742497_1_1_1_1,00.htm
36. Petrič, T. (2007). Makedoniji se obeta hitrejša rast. *Finance*. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.si/176076/Makedoniji_se_obeta_hitrej%20rast
37. Plačilni sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo. *Uradni list RS* št. 25/1992.
38. Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o ureditvi medsebojnih premoženjsko-pravnih razmerij. *Uradni list RS* št. 82/1999.
39. Prašnikar, J., Cirman, A., & Domadenik, P. (2001). Investment activities of slovenian companies in the countries of former Yugoslavia. *Economic and business review*, 3(2), 137–154.
40. Pricewaterhouse Coopers llp. (2008). *Doing business and investing in Macedonia*. Najdeno 13. novembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/3D6B9975D0E36B378025726E002BC90E>
41. Rojec, M. (1993). *Neposredne tuje naložbe in razvoj Slovenije* (doktorska disertacija). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
42. Rojec, M. (1994). *Tuje naložbe v slovenski razvoj*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
43. Rojec, M. (2004). *Productivity growth and functional upgrading in foreing subsidiaries in the Slovenian manufacturing sector*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
44. Senjur, M. (1995). *Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
45. Sovdat, P. (2007). Droga Kolinska bo odprla 100 delovnih mest. *Finance*. Najdeno 22. septembra 2008 na spletnem naslovu
46. Sovdat, P. (2007). Premier Janša z gospodarsko delegacijo v novi investitorski raj. *Finance*. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/176077>
47. Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij. *Uradni list RS* št. 27/1999.
48. Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju. *Uradni list RS* št. 12/1995. Sporazum o

- gospodarskem sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo. *Uradni list RS* št. 25/1992.
49. Sporazum o prosti trgovini. *Uradni list RS* št. 81/1999.
  50. Stabilizacijsko-pridružitveni proces. *Uradni list RS* št. 81/1999.
  51. Svetličič, M., Rojec, M., & Trtnik A. (1999). *Strategija pospeševanja slovenskih neposrednih investicij v tujino*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
  52. Špec, E., & Turk, F. (2000). *Vodnik skozi zunanje trgovinsko poslovanje*. Ljubljana: GV Založba.
  53. Tasev, R. (2003). *Analiza trgovinskih tokov in tokov tujih neposrednih investicij med Slovenijo in Makedonijo* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
  54. Tričkovič-Rifelj, I. (2002). *Model upravljanja z znanjem v procesu za izdajanje dokazila o poreklu blaga* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
  55. United Nations Conference on Trade and Development. (2008). *World investment report*. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir06_fs_mk_en.pdf
  56. United Nations. (2008). *Foreign direct investment in the former Yugoslav republic of Macedonia*. Najdeno 8. novembra 2008 na spletnem naslovu
  57. Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje. (2008). *Širitev EU*. Najdeno 5. oktobra 2008 na spletnem naslovu <http://evropa.gov.si/siritev/>
  58. Veličkovski, I., & Davkov, I. (2004). *Ekonomski istraživanja*. Skopje: Narodna banka na Republika Makedonija.
  59. Virant, M. (2007). Prostora za rast je še veliko. *Finance*. Najdeno 8. novembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/176074>
  60. Vlada na Republika Makedonija. (2003). *Programa za potiknuvanje investicij vo R.Makedonija*. Najdeno 24. septembra 2008 na spletnem naslovu <http://www.vlada.mk/>
  61. Zakon o bankah. *Uradni list RM* št. 67/2007.
  62. Zakon o carinski službi. *Uradni list RM* št. 46/2004.
  63. Zakon o davku iz dobička. *Uradni list RM* št. 80/1993.
  64. Zakon o delovnih razmerjih. *Uradni list RM* št.62/2005.
  65. Zakon o industrijski lastnini. *Uradni list RM* št. 47/2002.
  66. Zakon o inšpekcijskih službah. *Uradni list RM* št. 89/2004.
  67. Zakon o izmeri, katastra ter za vpis lastninskih pravic nepremičnin. *Uradni list RM* št. 27/1986.
  68. Zakon o izvršbi in zavarovanju. *Uradni list RM* št. 53/1997.
  69. Zakon o kazenskem postopku. *Uradni list RM* št. 15/1997.
  70. Zakon o mikrofinanciranju. *Uradni list RM* št. 61/2002.
  71. Zakon o pravnem postopku. *Uradni list RM* št.33/1998.
  72. Zakon o prekrških. *Uradni list RM* št. 15/1997.
  73. Zakon o prostih ekonomskih conah. *Uradni list RM* št. 56/1999.
  74. Zakon o registraciji gotovinskih plačil. *Uradni list RM* št. 113/2007.
  75. Zakon o standardizaciji. *Uradni list RM* št. 54/2002.
  76. Zakon o tranziciji podjetij v socialni lasti. *Uradni list RM* št.38/1993.

77. Zakon o trgovini. *Uradni list RM* št. 16/04.
78. Zakon o ustanovitvi Agencije za tuje naložbe. *Uradni list. RM* št. 37/2004.
79. Zakon o zaposlovanju tujcev. *Uradni list RM* št. 70/2007.
80. Žerovnik, A. (2004). *Zunanje trgovinsko sodelovanje med Slovenijo in Makedonijo* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta

PRILOGA

Priloga1: Slovarček kratic

BDP – bruto domači proizvod

mio – milijon

SPS – stabilizacijsko pridružitveni sporazum

DDV – davek na dodano vrednost

FIAS – Svetovalna služba za tuje naložbe

ILO – Mednarodni urad za delo

PRIZMA – Partnerji za razvoj gospodarstva v Makedoniji

OECD – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj

MIGA – Mednarodna agencija za zavarovanje naložb

MSP – Mala in srednja podjetja

ATA – Akademsko združenje za izobraževanje

ASIRM – Agencija za tuje naložbe v Makedoniji